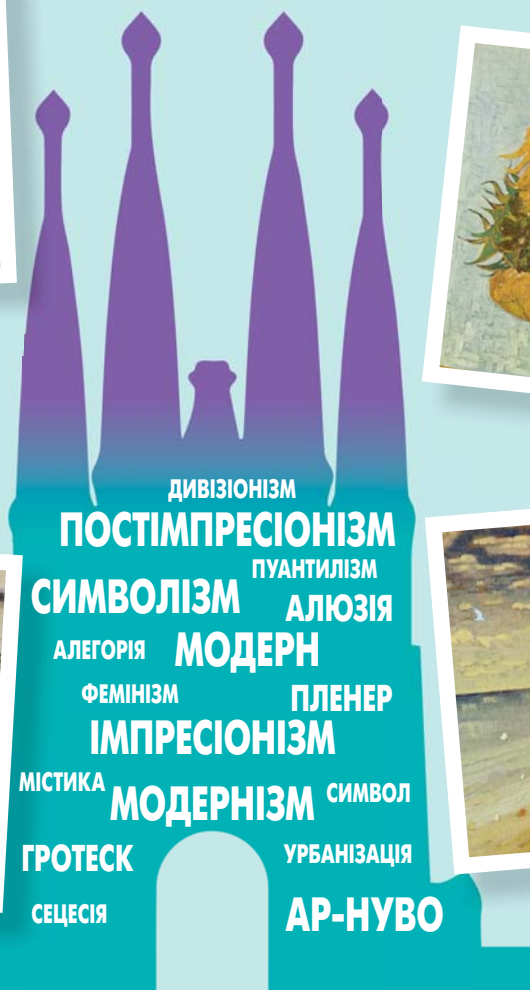
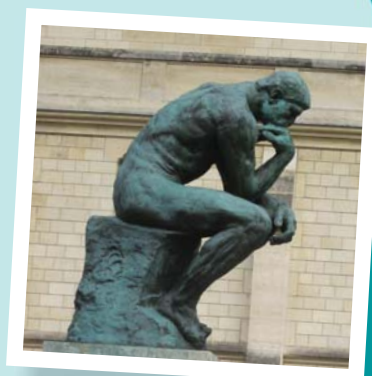
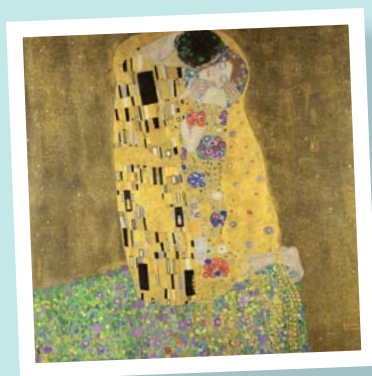

Мистецтво

9 Клас

Попередники модернізму

ДИВІЗІОНІЗМ
ПОСТІМПРЕСІОНІЗМ
ПУАНТИЛІЗМ
СИМВОЛІЗМ АЛЮЗІЯ
АЛЕГОРІЯ **МОДЕРН**
ФЕМІНІЗМ ПЛЕНЕР
ІМПРЕСІОНІЗМ
МІСТИКА **МОДЕРНІЗМ** СИМВОЛ
ГРОТЕСК УРБАНІЗАЦІЯ
СЕЦЕСІЯ **АР-НУВО**

Мистецький авангард

ФУТУРИЗМ
НОВАТОРСТВО КОЛАЖ
КОНСТРУКТИВІЗМ
ОРФІЗМ
КУБІЗМ
НЕОПЛАСТИЦИЗМ
АЛЕАТОРИКА
ДЕКУПАЖ
СЮРРЕАЛІЗМ
АВАНГАРД
АБСТРАКЦІОНІЗМ КУБОФУТУРИЗМ
ФОВІЗМ ДОДЕКАФОНІЯ
ЕКСПРЕСІОНІЗМ

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика М. Вербицького

Вірші П. Чубинського

Урочисто

Ще не вмер-ла Ук - ра - ї - ни і сла-ва, і во - ля,
ще нам, брат - тя мо - ло - ді - ї, у - сміх-неть-ся до - ля.
Зги - нуть на - ші во - рі-жень-ки, як ро-са на сон - ці.
За - па - ну - єм і ми, брат-тя, у сво-їй сто - рон - ці.
Ду - шуй ті-ло ми по-ло - жим за на-шу сво - бо - ду,
і по-ка - жем, що ми, брат - тя, ко-заць - ко - го ро - ду.

Людмила Масол

Мистецтво

Підручник інтегрованого курсу для 9 класу
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Київ
Видавничий дім «Освіта»
2026

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 27.01.2026 № 110)

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Підручник розроблено за модельною навчальною програмою
«Мистецтво. 7–9 класи» (інтегрований курс)
для закладів загальної середньої освіти (авт. Масол Л. М.)

Методичні малюнки *Олени Калініченко* і *Віталіни Садової*

Позначки і рубрики

— пізнаю мистецтво	— систематизую
— створюю композицію	— самостійне дослідження
— обираю майбутню професію	— фантазую, дію

До портретної галереї

З історії шедевра

Віртуальна екскурсія

Секрети творчих професій

Словник

- — фрагменти творів для прослуховування та перегляду
- — пісні для розучування, виконання (плюс, мінус)
- — відео для перегляду
- — майстер-класи з виконання художньо-практичної роботи
- — завдання для самоперевірки

Інтерактивний електронний додаток
(далі — **е-додаток**) до підручника
розміщено за посиланням:
<https://smarttextbook.com.ua/art-9/>

Масол Л. М.

МЗ1 Мистецтво : підруч. інтегрованого курсу для 9 класу
закладів загальної середньої освіти / Л. М. Масол. — К. :
Видавничий дім «Освіта», 2026. — 256 с. : іл.
ISBN 978-966-983-652-6.

УДК 741.02*кл9(075.3)

Вітаю тебе, дев'ятикласнику/ дев'ятикласнице!

Перед тобою книжка, з якою ти продовжиш подорож у світ мистецтва лабіринтами його стилів і напрямів. Підручник допоможе тобі узагальнити художні знання, набуті в попередні роки, й завершити картину стильової еволюції, ознайомлення з якою розпочалося у 8 класі. Упродовж навчального року ця картина збагачуватиметься різноманітними стилями й течіями модернізму і постмодернізму, що стрімко розвивалися наприкінці XIX — на початку XX століття.

Справжнє естетичне задоволення обіцяє занурення у шедеври мистецтва і портрети найвидатніших митців. Ти навчишся розрізняти риси різних стилів і напрямів, аналізуючи зразки архітектури й скульптури, графічні й живописні композиції, музичні твори й вистави, кінофільми й мультфільми, вироби декоративного мистецтва і зразки сучасної реклами. Із цією метою підручник доповнено великою кількістю кольорових ілюстрацій, що не лише пояснюють тексти, а й спонукають до емоційного сприймання та особистісного розуміння змісту творів.

Для творчої реалізації у підручнику запропоновано різноманітні практичні завдання, пісні для співу, орієнтовні теми проєктів для набуття компетентностей, необхідних для життя, художньої самоосвіти. Інтерактивний електронний додаток (далі **е-додаток**) — цифровий супутник підручника — містить записи музики для сприймання та інтерпретації, майстер-класи з образотворчого мистецтва, схеми стилів, підсумкові роботи для узагальнення, самоперевірки та оцінювання освітніх результатів.

З огляду на те, що в 9 класі тобі треба буде обирати майбутню професію або профіль подальшої освіти в старшій школі, у підручнику передбачені профорієнтаційні завдання у царині різних видів художньої творчості та рубрика «Секрети творчих професій».

Ілюстрації, запитання і завдання до кожної теми, зокрема для самоосвіти й медіапошуку, а також пояснення термінів допоможуть тобі розширити художній світогляд і досвід спілкування з мистецтвом.

Бажаю, щоб підручник став твоїм добрим супутником і надійним порадиником на шляху опанування художніх цінностей людства.

З повагою — авторка

Вступ. Від модерну до модернізму

? Пригадай, що таке стиль у мистецтві, у чому полягають відмінності авторського і національного стилів від загальноєвропейських стилів і напрямів. Розташуй у хронологічному порядку ці назви: романтизм, готика, бароко, Ренесанс, класицизм, античність, реалізм.

Минуле ХХ століття увійшло в історичний літопис людства як час стрімкого технічного прогресу і небачених наукових відкриттів, що змінили звичні уявлення про простір і час. Цей період позначився виходом людини в космос і проникненням у таємниці підсвідомості, поширенням інформаційних технологій і зародженням штучного інтелекту. Водночас це був час світових і регіональних війн, революцій і соціальних конфліктів, епідемій та екологічних катастроф. Загострилися національні й релігійні протиріччя між народами, що по-різному сприймають цей світ. Усі ці явища не могли не позначитися на мистецтві, яке в будь-яку епоху передавало її сенси.

Здатність людини творити мистецькі образи, утілювати пережите на полотні, в камені чи звуках яскраво виявилася в мистецтві модернізму і постмодернізму, сповненому суперечностей і відкриттів, пошуками нових засобів художньої виразності. Мистецтво ХХ ст. суттєво відрізняється від попередніх періодів,

начебто між ними лежить прірва. Воно здається занадто складним для розуміння, неймовірно напруженим. Насправді ж воно, як і в усі часи, відображає і виражає дух своєї епохи, втілює внутрішній світ сучасників. Ці люди активно висловлюють протест проти дійсності, що руйнує індивідуальність і духовність, або намагаються відгородитися від життєвих проблем іронією, гротеском. Добро і зло, щастя і горе, війна і мир, любов і ненависть, урбанізація середовища і незаймана природа, що надавала натхнення, — ось широкий діапазон тем сучасного мистецтва, яке виконує роль своєрідного «барометра» цивілізації.

Наприкінці XIX — на початку XX століття важливу роль для розвитку нових тенденцій у мистецтві європейських країн відіграли такі чинники, як активізація діяльності художніх шкіл (як-от Баухауз у Німеччині та ін.), проведення художньо-промислових і мистецьких виставок. Наприклад, у 1889 році в Парижі було зведено ажурну металеву вежу як тимчасову споруду для Всесвітньої виставки. Проте згодом творіння архітектора **Гюстава Ейфеля** (1832–1923) стало не лише візитівкою Франції, а й символом технічного і будівельного прогресу своєї епохи.

У мистецтві на зламі століть не було єдиного панівного стилю. Воно ознаменувалося спалахом цілої низки новаторських художніх стилів, які згодом об'єднали загальною умовною назвою — *модернізм*. Цей найцікавіший напрям і наймасштабніший рух панував протягом першої половини XX століття у вигляді багатьох нових форм творчості, у яких узяв гору вільний погляд митця, що змінює світ на власний розсуд, дотримуючись особистісних вражень, ідей, уявлень, а не класичних традицій. Модернізм почав зароджуватися у творчості символістів та імпресіоністів і вирізнявся таким різноманіттям шедеврів і форматів, що згодом поділився на окремі художні течії за певними характерними ознаками.

У широкому сенсі *модернізм* — це «інше мистецтво», яке має програмний антитрадиційний характер і полягає у створенні оригінальних творів, заснованих на внутрішній свободі та особистісному баченні світу митцем, який відкриває принципово нові виразні художні засоби.

До модернізму належать:

- ◆ стилі-попередники, близькі за інноваційним духом — *символізм, імпресіонізм, модерн*;
- ◆ авангардні явища — *кубізм, футуризм, експресіонізм, фовізм, абстрактне мистецтво, сюрреалізм, дадаїзм*.

Щоб уникнути плутанини, необхідно розрізняти два поняття: модернізм і модерн.

Модерн — це вужче поняття порівняно з модернізмом, оскільки характеризує конкретний художній стиль, який виявився наприкінці XIX — на початку XX століття переважно в архітектурі, образотворчому та декоративно-прикладному мистецтві й проіснував до завершення Першої світової війни. Модерн охопив багато країн, де отримав різні назви й мав свої особливості.

? Розглянь приклади модерну в архітектурі, графіці, живописі.*

А. Гауді. Будинок Бальо,
м. Барселона (Іспанія)

В. Городецький.
Будинок з химерами, м. Київ (Україна)

Г. Нарбут. Українська абетка
(обкладинка)

Г. Клімт.
Поцілунок

* Тут і далі всі приклади об'єктів мистецтва та їх фрагменти в підручнику наведено виключно з навчальною метою.

Модернізм, для якого знаковою рисою стала полістилістика, перетворився на синонім усього неklasичного мистецтва кінця XIX — першої половини XX століття. Він мав філософське підґрунтя й охопив усі види мистецтва: архітектуру, живопис, графіку, музику, театр, кіно.

Які загальні ознаки модернізму, що виявилися у різних стилях?

Як явище культури модернізм характеризується розривом з попереднім історичним досвідом художньої творчості і прагненням утвердити нові, нетрадиційні основи в мистецтві.

На відміну від точного відображення навколишнього життя, притаманного попереднім епохам, модернізм базується на ідеях про неможливість пізнання і відтворення сучасного світу засобами класичного мистецтва. Попри стильові відмінності між собою, модерністи зазвичай зображували дійсність як царство абсурду й хаосу. Вони не намагалися зробити свою творчість зрозумілою для всіх, а навпаки — свідомо ставили собі за мету створювати елітарне «мистецтво для митців».

Модернізм характеризується безперервним пошуком нових оригінальних ідей, оновленням художніх форм, утвердженням їх пріоритету над змістом. А змістом художнього твору стає не що інше, як формоутворення, яке викликає естетичні почуття й емоційні переживання. Це був своєрідний бунт проти реалістичного сприймання світу.

Чому модернізм зміг завоювати любов глядацтва і започаткувати розвиток нових цікавих течій? Тому що це була революція в мистецтві. Він виник як протест проти застарілих традицій. Творчі люди шукали нові способи самовираження і відображення дійсності. Так формувалися неповторні авторські стилі митців-новаторів.

Зрозуміло, що багатогранну творчість будь-якого видатного митця важко «затиснути» в рамки певного стилю чи напрямку. Наприклад, такі знакові постаті мистецтва XX століття, як іспанський художник **Пабло Пікассо**, українські митці — художник **Олександр Мурашко**, скульптор **Олександр Архипенко**, композитор **Ігор Стравінський**, створювали шедеври мистецтва, які належали до різних течій і стилів. Чимало модерністів за життя реалізувались у різних стильових координатах і творчих іпостасях. Отже, кредо модернізму полягає в досягненні новизни художніх ідей і засобів.

О. Мурашко. Пані з квітами

О. Архипенко. Солдат, що крокує

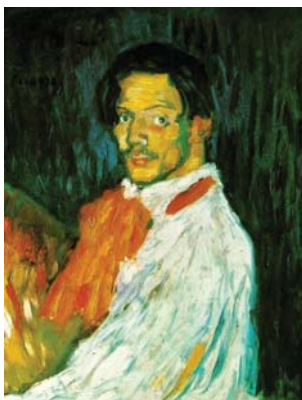
О. Архипенко. У кафе

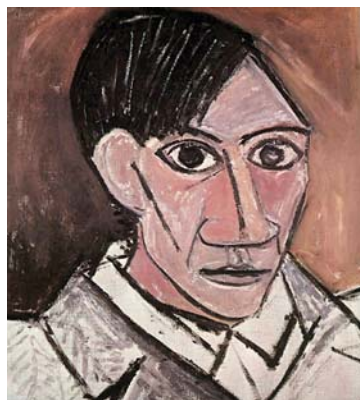
Порівняй автопортрети П. Пікассо, які він створював упродовж тривалого творчого життя (у віці 18, 20, 35, 85 і 90 років) у різних стилях. Де, на твою думку, переважає реалізм, а де – модернізм?

П. Пікассо.
Автопортрет, 1896

П. Пікассо.
Автопортрет, 1901

П. Пікассо.
Автопортрет, 1907

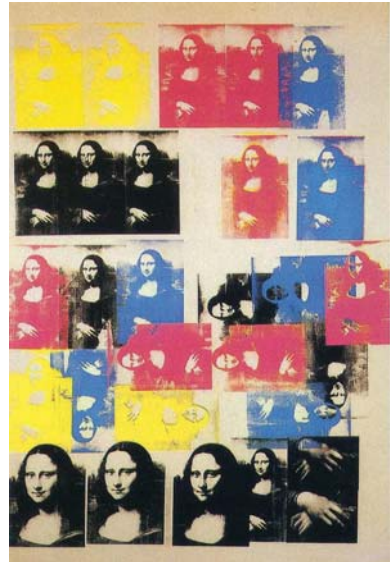
П. Пікассо. Автопортрет, 1968

П. Пікассо. Автопортрет, 1972

З кінця 1950-х рр. у світовому мистецтві виникає тенденція заперечення новаторства модернізму. Його змінив *постмодернізм* — сукупність мистецьких рухів, що характеризувалися такими рисами, як іронія і гротеск, парадоксальність і фрагментарність, з притаманними прийомами: цитування, стилізація, деконструкція, колаж. Постмодернізм усунув межу між елітарним і масовим мистецтвом.

У свою чергу і цей стиль цілком закономірно зазнає змін, і нині ми можемо спостерігати, як на наших очах формується метамодернізм — новітнє життя мистецтва епохи невизначеності й пошуку балансу між різновекторними явищами й процесами, що співіснують (наприклад, конструктивізм і деконструкція, іронія і романтична наївність, щирість мистецтва). Отже, усі ми на порозі майбутніх змін.

Е. Воргол. Кольорова Мона Ліза

Аніме-версія гри «Star Rail» («Зоряна залізниця»)

Р. Раушенберг. Велосипеди

Словник

Гротеск — надмірне перебільшення або применшення.

Урбанізація — процес зростання міст і міського населення.

Модерн (фр. *moderne* — новітній, сучасний) — стиль, який виявився переважно в архітектурі, образотворчому та декоративно-ужитковому мистецтві наприкінці XIX — на початку XX ст. і поступово завершив своє існування з початком Першої світової війни; мав різні назви в різних країнах.

Модернізм (буквально — «осучаснений», від лат. *modernus* — сучасний) — сукупність пов'язаних між собою стилів і напрямів у мистецтві, що виникли наприкінці XIX — на початку XX ст. і особливого розвитку набули після Першої світової війни.

1-2. Школи й лідери модерну

? Як ти думаєш, чому на межі XIX–XX століть митці почали відходити від традиційного мистецтва і шукати нові, іноді дуже незвичні форми вираження?

Наприкінці XIX століття у мистецтві відбувся різкий поворот від наслідування історичних зразків до новаторських пошуків і оновлення художньої мови. Як результат — сформувався стиль модерн. Точної дати виникнення модерну немає, але його появу пов'язують із відкриттям у Парижі виставки «Салон знедолених» (1863). Уперше цей стиль з'явився у Бельгії під назвою *ар-нуво* і згодом став інтернаціональним. Практично одночасно — у 1880-х рр. — характерні ознаки модерну проявилися у багатьох країнах Європи і навіть у Північній Америці. У Німеччині стиль модерн отримав назву *югендстиль*, в Австрії — *сецесіон*, в Англії — *модерн стайл*, в Італії — *ліберті*, в США — *тіффані*. Утім, це лише термінологічні тонкощі стилю, який яскраво виявився в архітектурі, інтер'єрному дизайні, графіці, живописі, декоративно-прикладному мистецтві.

АРХІТЕКТУРА

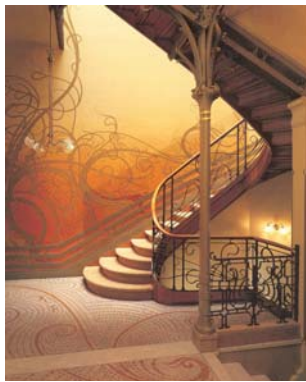
Архітектура модерну вибрала в себе елементи багатьох попередніх стилів, однак митці відмовилися від прямого копіювання традицій минулого.

Які ж найхарактерніші ознаки стилю? Джерелом невичерпного натхнення для пошуків стала природа. Представ-

ники модерну зверталися до органічних форм, плавних хвилястих ліній, асиметрії для вільного планування унікальних будівель, де все підпорядковувалося єдиному образно-символічному задуму. Використовувалися нові будівельні матеріали (метал, скло, цегла, бетон, їх комбінації), конструктивні засоби й технології. Важливу роль у поширенні стилю відіграли міжнародні художньо-промислові виставки, масова забудова міст.

Своєрідність зодчества модерну полягає у віртуозному володінні різноманітними засобами декоративного оформлення не лише фасадів, а й інтер'єрів, художній обробці конструктивних елементів — дверей, сходів, колон, вікон, балконів. Архітекторів надихало практично все, що було створено природою: рослини, мушлі, луска риб, рух води. Чому так розширилося коло використовуваних зразків? Відповідь полягає в сутності творчого методу архітекторів модерну, для яких головним стала імпровізація на обрану тему на основі прагнення до естетичних і водночас функціональних будівель.

Мистецтвознавці демонструють рідкісну єдність, визначаючи родоначальником стилю модерн бельгійця **Віктора Орті** (1861–1947). Хтозна, яким би став Брюссель, якби свого часу юнак не покинув консерваторію, вважаючи зодчество кращим утіленням своїх творчих здібностей, ніж гра на скрипці. І він не помилився. До Списку об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО внесено аж чотири споруди В. Орті у Брюсселі! Хоча у цьому місті збереглося 1200 споруд у стилі ар-нуво, побудованих цілою плеядою архітекторів.

*В. Орті. Интер'єри особняка Тасселя (нині — музей)
і фасад готелю Сольве, м. Брюссель (Бельгія)*

Особняк Тасселя — перша у світі споруда у стилі модерн (1893), яка викликала безліч наслідувань. В. Орті вперше в архітектурі застосував лінію «удар бича» — образний вираз втілення духу епохи. (Ідея належить художнику-декоратору Герману Обрісту,

Г. Обріст. Вишивка «Цикламен»

який використав цю напружену лінію у вишивці.) Скло-залізні конструкції за формою нагадують фантастичні рослини, струмені води. Вікна з яскравими вітражами, орнаменти кованих огорож і сходів, мозаїчні візерунки підлоги, світильники й навіть дверні ручки — усе проєктувалося в єдиному стилі. Щоб побачити ці інновації, до бельгійської столиці з'їжджалися митці. Виразність ліній В. Орта стилізували у графіці й декоративному мистецтві.

? Розглянь форми вікон, балконів, сходів, зверни увагу на характер ліній.

Стиль ар-нуво вніс струмисько пошуку в архітектуру Франції, де його риси по-своєму втілював **Ектор Гімар** (1867–1942). Він створив оригінальні будинки й вхідні павільйони станцій Паризького метро з металевими звивистими огорожами й ефектними червоними ліхтарями, що нагадували коників-стрибунців. Французьку школу модерну називають «стилем метро», або «стилем Гімара», адже його стовпи-тюльпани на вході в метро стали символами Парижу, як Лувр чи Ейфелева вежа.

Е. Гімар. Павільйон метро (ліворуч) та ліхтар метро (праворуч), м. Париж (Франція)

О. Вагнер. Майоліка-хаус, м. Відень (Австрія)

Австрійська школа модерну пов'язана з діяльністю **Отто Вагнера** (1841–1918). Побудовані у Відні за його проєктами численні споруди відрізняються раціональністю, майже класичною простотою ліній і водночас — оригінальним настінним декором. Для проведення художніх виставок було зведено віденський Сецесіон, золотистий купол якого прикрашений лавровим листям. Над входом напис, епіграф стилю: «Кож-

ному часу — його мистецтво, кожному мистецтву — своя свобода» (Людвіг Гевеші).

Колискою німецького югенд-стилю стали Мюнхен і Берлін. Основоположник цієї школи **Петер Беренс** (1868–1940) працював переважно в галузі громадського і промислового будівництва, прагнув до простоти й монументальності, притаманних німецькій архітектурі. Як художній директор електротехнічного концерну AEG, П. Беренс створив цілісний стиль цієї компанії, що охоплював продукцію (електроприлади), а й рекламні каталоги й виставкові стенди, оформлення виробничих приміщень і навіть проектування житла для робітників. Це був один із перших європейських зразків «фірмового стилю».

У Великій Британії шотландський архітектор і дизайнер **Чарльз Рені Макінтош** (1868–1928) розвивав течію модерну. Він спроектував Школу мистецтва в Глазго, приміщення якої сам і побудував, досяг успіху у створенні меблів. На дизайнерських форумах і досі можна побачити ремейки його знаменитого стільця.

Й. М. Ольбріх. Будинок Сецесіону,
м. Відень (Австрія)

П. Беренс. Фабрика AEG,
м. Берлін (Німеччина)

Ч. Р. Макінтош. Школа мистецтв,
м. Глазго (Велика Британія)

Розвиток модерну охоплював будівництво вокзалів, готелів, бірж. В окремих регіонах і у великих містах цей стиль збагачувався національними й місцевими елементами. Це робило, наприклад, бельгійський і французький модерн відмінним від скандинавського, а віденську сецесію — від краківської та львівської. Перша європейська біржа в Амстердамі (внесена до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО)

дала поштовх до розвитку самобутньої голландської архітектури. У межах чиказької школи модерну сформувався тип висотних будівель, що стали попередниками хмарочосів.

1

2

1 — Л. Г. Саллівен.
Гарант-білдінг,
м. Баффало (США);
2 — Г. П. Берлаге.
Біржа, м. Амстердам
(Нідерланди)

? Порівняй зразки модерну в архітектурі різних країн, знайди спільні й відмінні риси. Які споруди зацікавили найбільше і чому? За бажанням додатково поцікався згаданими та іншими школами модерну.

З історії шедевра

До вершин світового модерну належить і архітектура каталонського майстра **Антоніо Гауді** (1852–1926), проте його шедеври свідчать радше про унікальний авторський стиль — «стиль Гауді», ніж про іспанську школу загалом. На випускному іспиті в університеті про молодого архітектора сказали: «Або геній, або божевільний». Більшість шедеврів А. Гауді зосереджені в Барселоні: парк Гуель, будинки Міла і Бал'ю, знаменитий

Собор. Органічно вписані в ландшафт, вони видаються створеними природою, а не людиною.

Саграда Фамілія (храм Святого Сімейства) — кульмінація творчості А. Гауді, найвеличніший проєкт, будівництво якого почалося в 1882 році і триває до сьогодні. Зведення храму стало справою всього життя каталонського архітектора. Він керував будівництвом упродовж сорока трьох років — до останнього подиху, коли його життя перервала трагедія (майстра збив трамвай). Фінансування будівництва і досі продовжується на пожертви католицької громади.

За авторським задумом, храм із хрестоподібним фундаментом мав бути увінчаний каскадом монументальних башт і стати символічним утіленням Нового Заповіту як його своєрідна архітектурна енциклопедія. Згідно з проектом споруда має три фасади: західний — Різдва, східний — Страстей Христових, південний — Воскресіння. Кожний фасад увінчується чотирма веретеноподібними шпильми. Вісімнадцять башт-шпилів символізуватимуть дванадцять апостолів, чотири євангелісти, Богоматір і Христа. Скульптуру Ісуса буде увінчано гігантським хрестом, отже, максимальна висота собору сягне 170 м, на метр нижче за гору Монжуїк — найвищу точку Барселони. Антоніо Гауді вважав, що його творіння має підноситися «не вище гори, яку створив Бог».

Усередині храму колони і склепіння нагадують містичний ліс із зоряним небом над ним. За задумом архітектора, тут планувалося встановити п'ять органів з майданчиками для хору на 1500 осіб. У криволінійних вежах була розроблена спеціальна система вікон, крізь які проникало не лише світло, а й вітер, що мав розгойдувати дзвони.

Із запланованих фасадів за життя Гауді було збудовано лише один — Різдва. Вхід до храму прикрашають скульптурні групи, які Гауді виготовив сам.

Похований Антоніо Гауді в стінах Саграда Фамілія. Залишені ескізи, макети, виконані окремі деталі дали змогу продовжити справу майстра. Але його неповторний стиль було втрачено. Будівництво заплановано завершити у 2026 році — до 100-ї річниці смерті генія архітектури XX століття.

Український модерн, або українська сецесія — яскрава сторінка літопису вітчизняної архітектури.

Високий старт стилю дав архітектор і художник **Василь Кричевський** (1873–1952). За його проєктом було побудовано Будинок губернського земства у Полтаві з використанням елементів української народної і церковної архітектури. Особливої виразності споруді надають лінії даху з двома вежами, ритміка струнких фігурних вікон і кручених біло-синіх колон, герби Полтавщини на фасаді й орнаменти з українськими мотивами («дерево життя», «вазон»). Не менш самобутнім є інтер'єр: урочисті сходи з балюстрадою; скляна стеля, що наповнює простір потоками світла; стіни, арки й колони, декоровані рослинними орнаментами у блакитно-жовто-зеленій гамі. Розписи виконані за ескізами Миколи Самокиша, а картини написані Сергієм Васильківським.

Будинок Полтавського земства
(нині Полтавський краєзнавчий музей
імені Василя Кричевського) (Україна)

Які мотиви домінують у розписах будинку Полтавського земства? Поясни роль декору, орнаментики в утвердженні національних засад стилю модерн в архітектурі.

Під впливом віденської архітектурної школи сецесія почала визначати архітектурне обличчя Львова. Ранню орнаментальну львівську сецесію змінила сецесія раціональна, принципи якої утверджував архітектор і підприємець **Іван Левинський**. Він особисто та фахівці заснованої ним фірми звели чимало будинків у Львові, які є зразками єдності естетики й утилітарності.

До самобутньої гілки українського модерну належить гуцульська сецесія. Спорудам у цьому стилі притаманні складні обриси дахів із крутими схилами, іноді з вежею, що нагадують зразки народної архітектури Гуцульщини.

1

2

1 — Будинок Піотровського, м. Харків (Україна);
2 — О. Лушпинський. Клініка Солецького, м. Львів (Україна)

ГРАФІКА, ЖИВОПИС

Коріння модерну дослідники відшукують у *графіці*, адже саме вона стала тією цариною, з якої виростили і в якій розвивалися провідні мотиви стилю. На початку XX століття мистецтво графіки переживало справжній ренесанс. Талановиті художники створювали плакати, буклети, книжкові й журнальні ілюстрації, станкові роботи, які вражали незвичними ракурсами персонажів, оригінальними формами й орнаментальністю. Джерелом ідей для митців модерну була природа. Ознакою нової графічної мови стали пливучі химерні лінії, а найпоширенішою темою — бутон (символ появи нового життя), екзотичні рослини з довгими стеблами. У тренді були й образи чарівних і тендітних жінок.

Англійський художник **Обрі Вінсент Бердслі** (1872–1898) відомий як ілюстратор книг. Вишукана манера митця з характерною хвилеподібною лінією малюнка, що розмежовує плями чорного і білого кольорів, зробила його центральною фігурою стилю модерн у графіці.

1

2

О. Бердслі.
1 — Автопортрет;
2 — зразки
книжкової графіки

Як досягається контраст у графічних ілюстраціях О. Бердслі?

Значний вплив на розвиток модерну справила графічна творчість **Альфонса Мухи** (1869–1939), який створював афіші, театральні костюми, календарі, марки, рекламу промислових товарів, працював дизайнером ювелірних прикрас, інтер'єрів, предметів прикладного мистецтва. Роботи чеського митця відрізняються своєрідним стилем. Центром композиції зазвичай є загадкова жінка слов'янської зовнішності у вільному одязі, з розкішним волоссям, оточена морем квітів. Картини обрамляють рослинні орнаменти. Такі зображення розходилися тисячними тиражами у плакатах, листівках, етикетках, створюючи моду на відображення чуттєвої жіночої краси, складних вигинів квітів. Образи з графічних серій митця («Пори року», «Квіти», «Дерева», «Місяці», «Зорі», «Мистецтва») досі тиражуються у вигляді артпостерів.

1

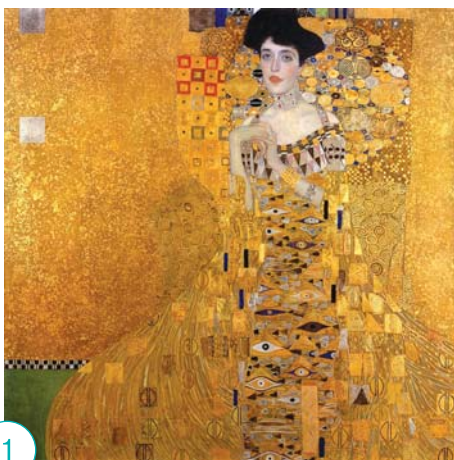

2

А. Муха.
1 — Мрійливість;
2 — Дама
з камеліями
(плакат для
Сари Бернар)

? У чому полягає оригінальність жіночих образів А. Мухи? Чому, на твою думку, вони набули такої виняткової популярності?

Одним із засновників модерну і лідером Віденського сецесіону був австрійський художник **Густав Клімт** (1862–1918). Його живописним композиціям притаманні декоративна багатобарвність, витончена орнаментальність, символічний зміст. У жіночих портретах художник застосовував не лише золотий тон із вкрапленням яскравих плям, а й сусальне золото, що надавало колориту особливої неповторності. Прикрашені мозаїчними квітами, звивистими лініями, витонченими формами, картини митця є виразом недосяжного світу, що стоїть над часом і реальністю. Графіці Г. Клімта притаманні символічний зміст, ясність малюнка, лаконізм.

1

2

Г. Клімт. 1 — Портрет Аделі Блох-Бауер; 2 — Алегорія музики

? Що незвичного в композиціях Г. Клімта? Схарактеризуй колорит портрета, орнаментальні мотиви. Поясни зміст графічної роботи.

Українська сецесія в образотворчому мистецтві. На початку XX століття під впливом досягнень західноєвропейського модерну розвивалося українське образотворче мистецтво, у якому переосмислювалися типові риси стилю крізь призму національних традицій. Новий рух розгорнувся передусім у Львові, який здавна був відкритим до взаємодії з культурними центрами Європи, де галицькі художники та художниці зазвичай здобували освіту, брали участь у виставках. Симптоматично, що в рекламній віньєтці для товариства «Зеспул», заснованого у Львові, використано типовий символ модерну — мотив вишуканої металевої огорожі у вигляді стилізованого «дерева життя». Отже, українська сецесія набула особливого характеру, витонченої поетичності завдяки національним декоративним мотивам, виразній орнаментиці. Візерунки мали походження з народної творчості, зокрема традиційної вишивки, символіки писанкарства.

Ранній період творчості **Олени Кульчицької** (1877–1967) відзначається виразними рисами стилю модерн. Її картини поєднують декоративність українського народного мистецтва, з рисами віденської сецесії, засвоєними під час її навчання у Віденській школі мистецтв і ремесел.

1

2

О. Кульчицька.
1 — Автопортрет;
2 — Молода
у весільному вінку

У стилістиці модерну зображав Гуцульщину і мешканців Карпат художник-львів'янин польського походження **Казимир Сіхульський** (1879–1942). Він відкрив для себе цей мальовничий гірський край, включав гуцульські етнографічні мотиви навіть у релігійні твори.

1

2

К. Сіхульський.
1 — Триптих «Гуцульська
Мадонна» (центральна
частина);
2 — Гуцулка

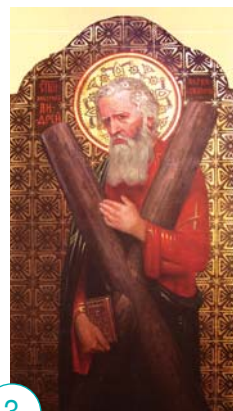
Давні традиції стінопису та іконопису розвивав художник-монументаліст **Модест Сосенко** (1875–1920), представник мюнхенської та львівської сецесії.

1

2

3

М. Сосенко. 1 — Вітраж «Христос і Самарянка» в церкві Святого Михайла в с. Підберезці (Львівська обл.); 2 — фрагмент розпису стелі зали Музичного інституту ім. М. Лисенка, м. Львів (Україна); 3 — фрагмент ікони «Апостол Андрій Первозваний» (портрет митрополита Андрея Шептицького)

Всеволод Максимович (1894–1914) — яскравий представник українського модерну, у творчості якого поєдналися елементи романтизму, символізму та народного мистецтва. Його роботи вирізняються витонченістю ліній, декоративністю та глибоким емоційним змістом, що відображає прагнення митця передати красу української душі та природи.

? *Визнач ознаки української сецесії на ілюстраціях.*

До портретної галереї

Риси модерну утвердилися у багатогранній творчості художника-графіка **Георгія Нарбута** (1886–1920). Він народився на хуторі Нарбутівка поблизу Глухова в родині, що походила зі старовинного дворянського роду. Навчався мистецтву в Петербурзі, Мюнхені. Щоліта приїздив на батьківщину, де вивчав стародруки, зокрема герби українських родів. Завдяки цьому став відкривачем пам'яток української старовини як естетичного явища. У 1917 р. переїхав до Києва, став професором графіки Української академії мистецтв, а згодом — її ректором.

Г. Нарбут — обдарована творча особистість. Він створив власний образний світ і графічний почерк на основі поєднання національних традицій і сучасних йому художніх явищ. Митець увійшов в історію української культури як творець державного герба і печатки, перших державних знаків — банкнот і поштових марок. Також він ілюстрував книжки та журнали, створив «Українську абетку», у якій використав вітчизняні й західноєвропейські досягнення шрифтового мистецтва. Ця серія малюнків демонструє рідкісну різноманітність прийомів, що дали змогу втілити велику кількість персонажів, передати зачарування українською природою. Маючи величезний авторитет у художніх колах, Георгій Нарбут зумів своїми творами кардинально змінити уявлення про місце книжкової графіки в культурному житті суспільства. Доробок художника, що виражав дух своєї епохи, став джерелом натхнення для багатьох послідовників його графічної школи й визначив розвиток цього виду мистецтва в Україні на довгі роки.

1

2

3

Г. Нарбут.

- 1 — Автопортрет;
- 2 — ілюстрація до «Енеїди» І. Котляревського;
- 3 — обкладинка журналу «Наше минуле»

ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО

Декоративно-прикладне мистецтво доби модерну пережило справжній розквіт. В облицюванні стін будівель стали популярними керамічна плитка та кахлі з квітковими візерунками й орнаментами. Меблі прикрашали елегантною фурнітурою, інколи завдяки інкрустації вони перетворювалися на своєрідні картини. Виготовляли чудернацькі вази, ювелірні прикраси, у яких вирізнявся мотив граційних комах, пташок (павичів, ластівок).

Барвисті вітражі-картини й світильники американця **Луїса Комфорта Тіффані** вражали містичним мерехтінням кольорів веселки. Він винайшов спосіб з'єднання шматочків різнокольорового скла за допомогою мідної фольги, за що й здобув міжнародне визнання.

Г. К. ван де Вельде.
Крісло

Ч. Р. Макінтош.
Стілець

Е. Галле.
Буфет

Л. Мажорель.
Стіл

Л. Тіффані.
Абажур «Бабка»

Р. Лалік.
Прикраса

Віртуальна екскурсія

Музей «Ризький центр югендстилю» (Латвія) пропонує відчувати справжню атмосферу епохи модерну, відтвореної в ризькій квартирі початку XX століття.

Секрети творчих професій

Дизайнер / дизайнерка — одна з найкреативніших і найбільш затребуваних професій сучасності, яка поділяється на багато спеціалізацій. *Графічний дизайнер / графічна дизайнерка* створює візуальні концепції для друкованих та цифрових медіа. *Промисловий дизайнер / промислова дизайнерка* розробляє вироби з огляду на єдність функцій і естетики (зокрема, меблі, посуд, одяг, прикраси, побутові вироби й транспортні засоби тощо). *Вебдизайнер / вебдизайнерка* створює інтерфейси для сайтів, тобто все, що людина може побачити у браузері. *Геймдизайнер / геймдизайнерка* — творець комп'ютерних ігор від ідеї та персонажів до втілення правил і отримання усіляких нагород, призів, бонусів. Тобто як режисер у кіно. Окрім суто мистецької галузі, дизайн, як відомо, охоплює сфери маркетингу, реклами та бізнесу. Але всіх їх об'єднує креативний компонент і бажання робити світ красивим, зручним та гармонійним. В Україні існує багато коледжів та університетів, де можна опанувати цю прекрасну професію.

Музика, танець

Термін «модерн» як стильове явище, що охоплювало різні види візуальних мистецтв, у музикознавстві зазвичай не застосовують. Проте його використовують у широкому значенні для позначення проявів ознак модернізму в музиці. Нова естетична позиція зародилася наприкінці XIX століття і стала основою змін насамперед у розвитку музичної мови. Нововведення стосувалися способів організації всіх визначальних елементів музики — гармонії, мелодії, ритму, фактури, тембрів. Змінився світогляд митців залежно від конкретного періоду і напрямку модернізму, до якого вони належали, — імпресіонізму, символізму, експресіонізму. Тому модерністські ідеї у творчості композиторів можна краще зрозуміти

в межах конкретних стилів і напрямів, наприклад імпресіонізму у Франції (*К. Дебюссі*), експресіонізму в Австрії (*А. Шенберґ*), або відчуті їх у поєднанні з німецькою архаїкою (*К. Орф*) чи угорським фольклором (*Б. Бартók*), і навіть з американським джазом (*Дж. Гершвін*).

Символом нового мистецтва ХХ століття в царині хореографії стала **Айседора Дункан**, яка започаткувала стиль вільного танцю — *модерн-данс*.

? Пригадай особливості творчості знаменитої танцівниці, з якою знайомилися у попередніх класах.

Поштова марка на честь А. Дункан

На відміну від традиційного балету Айседора Дункан прагнула передати не технічну досконалість, а душевні переживання через природні рухи, сповнені емоційної експресії. Виступи танцівниці, яку надихала античність, часто були спонтанною імпровізацією, зазвичай під класичну музику. Вона виступала босоніж у легких туніках, із розпущеним волоссям. Такий танець нагадував фігури давньогрецької скульптури.

Танець модерн втілював філософію свободи і став засобом творчого самовираження для жінок тієї епохи. Новації музи модернізму мали широкий вплив у США, вони перегукувалися з українськими феміністичними течіями в культурі тієї епохи.

Значення модерну виявилось значно довговічнішим, ніж короточасна мода на нього, адже цей стиль дав змогу рішуче відійти від художніх форм минулого й відродити відчуття новизни, що підготувало ще радикальніші зміни в мистецтві ХХ століття.

Словник

Ар-нуво (фр. *art nouveau* — нове мистецтво) — назва стилю модерн у Бельгії та Франції (за назвою художнього магазину-салону, відкритого в Парижі англійським антикваром Самуелем Бінгом).

Сецесіон (*secessions* — розкол), **сецесія** — назва стилю модерн в Австро-Угорщині, а також у західній Україні; походить від назви творчого об'єднання художників, архітекторів, дизайнерів.

Югендстиль (нім. *jugendstil* — молодий стиль) — назва стилю модерн у Німеччині, що походить від назви мюнхенського ілюстрованого журналу, що пропагував нове мистецтво.

Фемінізм (від лат. *femina* — жінка) — це різноманітні рухи та ідеї в суспільстві, які мають одну спільну мету: захищати права та інтереси жінок. Це поняття охоплює боротьбу проти гендерних стереотипів, насильства щодо жінок, дискримінації за ознакою статі.

Варіант 1. Переглянь майстер-клас в е-додатку. Зімпровізуй лінію, характерну для стилю модерн. Пофантазуй і перетвори її на асиметричну композицію (маркери, фломастери).

Варіант 2. Розроби ескіз візерунка кахлі у стилі сецесії або тканини «а ля Клімт». Попередньо роздивись фрагменти візерунків з картин митця.

Зразки кахлів доби сецесії

Варіант 3. Професійні випробування. Робота в групах. Уявіть себе дизайнерами / дизайнерками і створіть відповідні дизайнерські майстерні за професійними інтересами графічного і промислового дизайну та вебдизайну. Виготовте ескізи меблів, посуду, ювелірних виробів, вітальних веблистівок у стилі модерн.

Музика і вірші Т. Петриненка. Пісня «Україна» (див. додаток, с. 240).

- 1 Назви універсальні риси стилю модерн.
- 2 Які школи модерну сформувалися у різних країнах, які назви вони отримали, які види мистецтва охоплювали?
- 3 Схарактеризуй основні досягнення українських митців у царині мистецтва модерну, підкресли національні особливості.
- 4 Проведіть дискусію щодо ролі танцю модерн А. Дункан у подоланні стереотипів творчої самореалізації жінок у хореографії.

Проведи самостійне дослідження та віднайди елементи стилю модерн у сучасній архітектурі, інтер'єрах. Поміркуй, чому вони «пережили» свій час.

Зразок української архітектурної сецесії, м. Львів (Україна)

Мистецький проєкт із комп'ютерною презентацією «Модерн: школи, лідери, шедеври».

3-4. Символізм: за межею реальності

? Як ти розумієш слово «символ»? Наведи приклади українських національних символів. За допомогою прийомів асоціативного малювання опиши, яким ти уявляєш символічне мистецтво, створи хмару слів-асоціацій.

Символізм зародився у Франції в 70–80-х рр. XIX століття як протипага реалістичній літературно-художній практиці того часу. Основні принципи символізму вперше виникли у творчості французьких поетів Поля Верлена, Стефана Малларме, драматургів та ін. Нова поетична течія вела мистецтво у царство мрій і фантазій, вона захопила також театр, музику, живопис і однією з перших маніфестувала початок модернізму. Поетів, художників і композиторів часто приваблювали схожі міфи, сюжети й символи. Живописці й музиканти знаходили джерела натхнення в поезії, а письменники запозичували деякі свої образи в картинах.

Символу завжди притаманна невичисленість, тому що духовний зміст важко передати словами. Символісти розрізняють два світи: світ речей і світ ідей; вони вважають, що за світом речей, який ми бачимо, існує інша — справжня дійсність, яку наш реальний світ лише невиразно відображає. Мистець стає посередником між цими двома світами. В образах-символах художник у момент творчого осяяння інтуїтивно схоплює «ідею у формі почуттів», приховану від буденної свідомості. Настає момент прозріння. Мистецтво, ствер-

джували символісти, це ключ до осягнення таємниці, що виходить за межі повсякденного досвіду.

Змістом творів ставали виражені в образах символічні ідеї, тобто узагальнені уявлення про людину, сенс її життя, вічну красу. Символісти намагалися одухотворити дійсність, глибше відтворити душу людини, сповнену переживань, невиразних відчуттів, скороминучих вражень. Живопис символістів часто пронизаний песимістичними настроями. Як і поети-символісти, художники й композитори часто зверталися до міфологічних і біблійних сюжетів, шукали натхнення в темах любові й страждання, захоплювалися *містикою*, використовували символи, *алегорії*, натяки, що надавало творам загадковості. Звичайно ж, символізм черпав натхнення й у самій природі.

Для всіх представників символізму характерні пошуки власної художньої мови. Одні приділяли особливу увагу декоративності, інші прагнули до майже примітивної простоти. Хтось малював нечіткі розмиті контури фігур на картинах, ніби силуети розчиняються в тумані. Але всі намагалися звільнити живопис «від кайданів достовірності».

Гюстав Моро (1826–1898) — впливовий представник раннього французького символізму. Він надавав живопису «магічності», вводячи елементи несвідомого й загадкового в міфологічні сюжети. Художник зображував персонажів у стані внутрішньої зосередженості та вважав, що картина має заворожувати фантастичністю й дарувати естетичну насолоду. Для цього використовував яскраві кольори, гру світла й багаті декоративні деталі.

Фантазмагоричні ідеї притаманні графіці й живопису **Оділона Редона (1840–1916)**, творчість якого традиційно поділяють на «чорний» і «кольоровий» періоди. У першому переважають моторошні малюнки вугіллям з образами зла (павук з людським обличчям). У другому — ідеалізована природа полонить духовністю і чистотою (тонкі лінії, легкі, як хмара, кольорові потоки).

1

2

3

1 — Г. Моро. Натхнення; 2 — О. Редон. Павук, що плаче; 3 — Натюрморт

Опиши, які настрої панують на картинах Г. Моро та О. Редона.

Більшість акварелей французької Елізабет Сонрель (1874–1953) несуть у собі образ ідеалізованої жінки. Її широко відомі у свій час твори, зокрема жіночі портрети на фантастичні сюжети, що належали до символізму і модерну, виставлялися в паризьких салонах, репродукувалися на листівках (популярна серія «Квіти»). Композиція, що зображує Флору — богиню Весни, яскравий зразок поєднання пишної декоративності модерну з міфологічною поетикою, сповненою алегорій і символів.

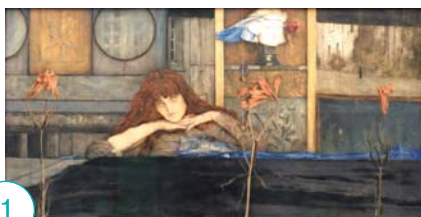
Е. Сонрель. Шестя флори

Проаналізуй картину і порівняй авторський стиль Е. Сонрель з манерою французьких символістів-чоловіків за планом:

- 1) Головний образ: Флора, її одяг, вираз обличчя, хода, жести.
- 2) Супровідні фігури: дівчата, діти (рухи, одяг, квіти, музичні інструменти).
- 3) Символіка: природа, що пробуджується, птахи, квіти, музика.
- 4) Загальна атмосфера (гармонія, чистота), настрої.
- 5) Композиція, формат, колорит, декоративні мотиви, орнаментальність.

Символізм знайшов багатьох своїх прихильників у графіці й живописі Бельгії. Картини **Жана Дельвіля** (1867–1953) сповнені загадок і таємниць. Фантазіями насичені образи жінок у вигляді сфінксів і химер у роботах **Фернана Кнопфа** (1858–1921). Погляди на суспільство як на маскарад притаманні **Джеймсу Енсору** (1860–1949). В оригінальній символіці його картин особливе місце посідають маски, а також ексцентричні театральні образи.

1

2

3

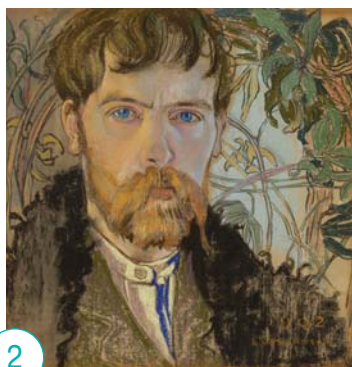
1 — Ф. Кнопф. Я замикаюся в собі; 2 — Дж. Енсор. Відчай П'єро;
3 — Ж. Дельвіль. Школа тиші

? Спробуй інтерпретувати зміст і символіку картин бельгійських художників.

Стиль **Яцека Мальчевського** (1854–1929), у якому вигадка зливається з реалістичними образами, відображає національні особливості символізму в польському живописі. У його багатих за колоритом композиціях історичні персонажі нерідко зображені поряд із фавнами, русалками, янголами. Художникові подобалося зображати себе персонажем картин в алегорично-символічній манері.

1

2

1 — Я. Мальчевський. Польський Гектор (автопортрет);
2 — С. Виспянський. Автопортрет

? Порівняй автопортрети Яцека Мальчевського та його учня Станіслава Виспянського. У якому переважає символізм?

Український символізм виник у середовищі поетів і драматургів угруповань «Біла студія» і «Музагет», до яких увійшли Яків Савченко, Михайло Семенко та інші. Вершинним виявом українського символізму стала поетична збірка Павла Тичини «Сонячні кларнети» — національно-своєрідна «музична симфонія». Українські художники-символісти, як і їхні європейські попередники і сучасники, намагалися знайти синтез кольорів і ліній, які змогли б передати символічні ідеї. Вони оформлювали твори поетів-символістів, прикрашали їх заставками, малювали обкладинки, ілюстрували журнали з елементами символізму. До цього мистецького кола належали Михайло Жук, Микола Бурачек, Юхим Михайлів, Анатоль Петрицький, Олекса Новаківський.

До портретної галереї

У творчості художника-графіка, поета і драматурга **Михайла Жука** (1883–1934) з м. Каховка на Херсонщині яскраво виявився синтез символізму і модерну.

М. Жук навчався в Київській рисувальній школі в Олександра Мурашка, закінчив Краківську академію мистецтв зі срібною медаллю. Викладав у Чернігівській приватній жіночій гімназії та в духовній семінарії (у нього вчився Павло Тичина), був професором

Одеського художнього інституту, одним із фундаторів Української академії мистецтв.

Митець створив серію плакатів відомих діячів української культури (з багатьма він товаришував). Особливо цінною є низка портретів українських художників: Антіна Лосенка, Дмитра Левицького, Миколи Пимоненка, Василя Кричевського, Георгія Нарбута, Миколи Бурачека, Івана Рашевського, Олекси Новаківського.

Флористичні композиції, зокрема декоративні панно, він присвячував природі, рослинному світу. Квіти сприймаються як певний символ («Гвоздика», «Іриси», «Жоржини», «Хризантеми», «Лілея», «Тюльпани»).

Квіти входять у панно «Біле і чорне». Митець звертається до їхньої символіки для розкриття стану душі і неусвідомлених почуттів головних персонажів — чорного і білого ангелів.

Прообразом першого — юнака, що грає на сопілці, став 20-річний Павло Тичина, а в образі другого зображено кохану дівчину поета — Поліну Коновал, яка рано загинула. Так реальну життєву історію М. Жук переводить у символічну площину: соняшники і чорнобривці у сяянні сонця символізують жаждою до життя, тоді як їм контрастують гордовиті гвоздики й блакитна синюха, що відповідають іншому стану душі.

Михайло Жук створював також дитячі книжки-картинки, які належать до перших взірців української авторської книжки.

М. Жук. Ескіз до декоративного панно «Лілея»

М. Жук. Біле і чорне

Український художник **Юхим Михайлів** (1885–1935) більшість своїх символічних композицій виконав пастеллю. Його роботам притаманні поетичні алегорії, багатозначність художньої мови, витончена колористика. Журливі видіння, мов оповиті туманом, викликають сумні настрої, набуваючи космічного звучання.

Музика, ТЕАТР

Деякі дослідники вважають, що в музичному мистецтві символізм не склався, і риси цього стилю проявилися лише опосередковано. Символізм як мистецтво витончене і магічне, якому притаманні свого роду неозора туманність і невизначеність на рівні образності й художніх за-

Ю. Михайлів.
Золоте дитинство

собів, не міг не знайти відгуку у творчості композиторів. У певному сенсі музика за своєю природою є мистецтвом символічним, тому не дивно, що символ — «чуйний носій духовних смислів» — знаходить у музиці адекватну цьому стилю мову.

Музичні образи, зображені в символічному ключі, трапляються на картинах **Марка Шагала** («Музика», «Зелений скрипаль»). На розписі плафона Паризької опери є символічні сцени з відомих музичних творів: опери «Трістан та Ізольда» Р. Вагнера, балетів «Жар-птиця» І. Стравінського і «Дафніс і Хлоя» М. Равеля. У просторі кола ніби літають містичні персонажі, відірвані від реалій життя.

М. Шагал.
Зелений скрипаль

М. Шагал. Розпис плафона
Паризької опери (фрагмент)

О. Левек.
Сакральна
музика

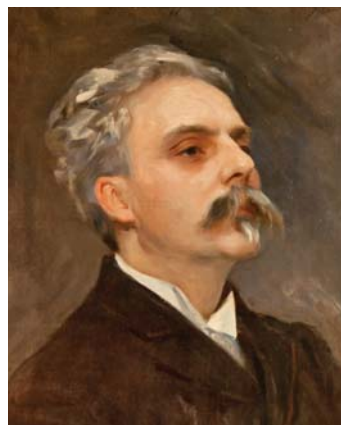
Більш-менш виражений символізм у музиці виявився через її зв'язок з літературою. Тяжіння символістів до містики, музикальність їхніх образів вплинули на творчість композиторів. Тому очевидно, що цей стиль досягає вершин щонайперше у вокальних творах, численних романсах на вірші П. Верлена, А. Рембо, Ст. Малларме та інших.

Формальна ознака символізму в музиці полягала у розквіті симфонічної поеми — спадщини програмності романтиків. Цей жанр покликаний невимовно і безпосередньо висловлювати стан душі. Наприклад, у **Ференца Ліста**, окрім драматичних поем («Мазепа»), є твори за ду-

хом наближені до символізму, бо їхня тема визначається не сюжетом, а враженнями («Прелюди»). Символістські настрої відчутні й у **Яна Сібеліуса**, який неодноразово звертався до жанру симфонічної поеми (легенди, балади) за народними фінськими сказаннями або сюжетами давньогрецької міфології («Океаніди»). Одним із родоначальників музичного символізму вважають німецького композитора **Ріхарда Вагнера**, оперні шедеври якого сповнені символізму (опера «Трістан та Ізольда»). Отже, до джерел символізму в музиці належать новаторські пошуки представників пізнього романтизму.

? За допомогою яких візуальних символів художник утілює зміст твору відповідно до його назви?

Символістська музика, яка прагне до нової, яскравої виразності, стикається у своїх пошуках з іншими стильовими явищами, насамперед з імпресіонізмом. До символістів зараховують французького композитора **Габріеля Форе** (1845–1924), який створив першу версію музики до поеми М. Метерлінка «Пеллеас і Мелізанда». Згодом з'явилися інші музичні прочитання цієї поеми, які по-різному трактували символічні образи бельгійського письменника: Ян Сібеліус написав музику до драми, Клод Дебюссі — оперу, Арнольд Шенберг — симфонічну поему.

Габріель Форе

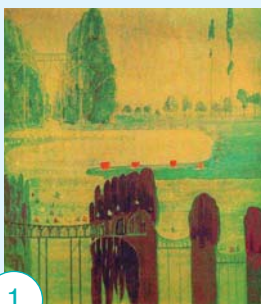
Творчість Габріеля Форе пов'язує епоху класиків і романтиків з періодом музичного імпресіонізму. Музична мова митця з багатьма відтінками ліричних настроїв нагадувала витончений картинний звукопис імпресіоністів, проте мелодійність і гармонія його творів мали власний шарм шляхетності й чистоти. Схильність до мрійливої і споглядальної лірики визначила стриманий і спокійний загальний тон його творів і виразових засобів. Звернення до естетики символізму дала змогу Г. Форе довести музичний образ до змістової багатомірності й узагальненості. Захоплення поезією символістів відображено у специфічному французькому вокальному жанрі *melodie*. Це допомогло відкрити символіку античного мистецтва у камерних вокально-інструментальних творах («Народження Венери», «Гімн Аполону», «Прометей»).

Композиції Г. Форе, зокрема музика до «Пеллеаса і Мелізанди», привертають увагу неповторним поєднанням вишуканості й строгості, витонченості й простоти, поезії та символіки, що надають рідкісну чарівність його стилю. Наприклад, «Павана» — одна з найкрасивіших французьких мелодій усіх часів і народів, що має хореографічні й навіть хорові інтерпретації.

3 історії шедевра

Мікалоюс Чюрльоніс

1

М. Чюрльоніс.
1 — Скерцо
(Соната Сонця);
2 — Рай; 3 — Казка
королів (фрагмент)

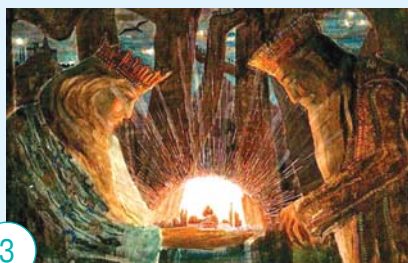
Видатний литовський митець **Мікалоюс Чюрльоніс** (1875–1911) зробив вагомий внесок у розвиток європейського символізму як у живописі, так і в музиці. Його творчість вирізняється прагненням до поєднання різних видів мистецтва та пошуку паралелей між музикою і живописом. У роботах Чюрльоніса риси символізму та модерну своєрідно переплітаються з мотивами народного мистецтва, а також з елементами японської, єгипетської та індійської культур. Ці особливості яскраво проявились у створеному ним живописному жанрі сонати, запозиченому з музики («Соната сонця», «Соната весни», «Соната моря», «Соната зірок»), а також у циклах «Створення світу» та «Знаки Зодіаку».

За своє коротке життя Мікалоюс Чюрльоніс створив вражаючу спадщину: близько 300 картин та понад 200 музичних творів. Він є автором перших литовських симфонічних поем — «У лісі» та «Море». Незалежно від того, що він зображував — земні пейзажі, космічні простори чи казкові образи, завжди відчувалося його нетривіальне світосприйняття, пронизане неповторною фантазією та містикою. Імовірно, на унікальність ду-

ховного світу митця впливало не лише рідкісне поєднання різних типів обдарованості, а й психічна хвороба. Він пішов із життя у віці 35 років унаслідок тяжкого нервового розладу.

2

3

Опиши свої враження від картин М. Чюрльоніса. Що незвичного ти відчув / відчувала? Зверни увагу, як нетрадиційно художник зображує королів, які захоплено розглядають казкове королівство не з позиції своєї величі й сили, а з висоти мудрості й доброти свого немолодого віку.

В українській музиці риси символізму найяскравіше виявились у творчості **Федора Якименка** (1876–1945), брата композитора Якова Степового. Під час перебування в Європі цей представник неоромантизму зазнав певного впливу імпресіонізму та інших тогочасних течій модернізму. Він цікавився українською тематикою («Три п'єси на українські теми»), втілював космічні образи і фантастичні сюжети (опера «Фея снігів», сюїта «Уранія. Муза небес. Фантастичні ескізи»). Це позначилося на оригінальному авторському стилі митця, багато творів якого маловідомі в Україні та світі й належать до так званих «білих плям» нашої культури.

Пам'ятна медаль

Світова прем'єра
оркестрового твору
Ф. Якименка «Gondolier's
Dream» («Мрія гондольєра»),
диригент К. Карабиць

Отже, музика згаданих композиторів не вписується в чіткі й однозначні межі одного стилю, а синтезує риси різних модерністських напрямів, з-поміж яких і символізм з його загадковою атмосферою та багатством емоційних нюансів.

Символізм у театральному мистецтві — ще одна цікава сторінка літопису цього стилю. Засновником європейського символістського театру і творцем «театру мовчання» вважають **Моріса Метерлінка** (1862–1949), одного із загальноновизнаних експериментаторів. Цього найвидатнішого драматурга, лауреата Нобелівської премії з літератури (1911) ще за життя називали бельгійським Шекспіром, а його твори (п'єса-казка «Синій птах» тощо) ще й досі вважають взірцем символістської драми.

В Україні естетика театрального символізму почала формуватися на початку 1920-х років. У Харкові діяв один із найкращих театрів світу — «Березіль», де під керівництвом режисера-новатора **Леся Курбаса** (1887–1937) велися стильові експерименти в руслі зародження модернізму. Виступаючи проти буквального зображення на сцені, притаманного реалізму, митці-символісти прагнули відображати на сцені не реальність, а символічних персонажів та їхні глибокі суб'єктивні емоції та душевні стани. Через мрії, фантазії, сновидіння, за допомогою алегорій, метафор, аналогій театр символізму доносив до глядацтва життєві істини й ідеали. Такий театр зі своєю модерною драматургією, специфічною режисурою і сценографією, а також прийомами акторської майстерності став провідним новатором у переході від традиційного, суто зовнішнього глядацько-

го спостереження до розуміння невербальної мови символів. Він одним із перших запропонував глядачеві сприймати сценічне дійство як цілісний простір знаків і символів. Дія вистав відбувалася зазвичай у спрощених декораціях із застосуванням умовних інтер'єрів, костюмів, гриму, реквізиту, здатних резонувати з реальністю, натякати на неї, спонукаючи глядацьку аудиторію до прояву інтуїції.

Віртуальна екскурсія

Ознайомся з репертуаром Львівського академічного театру імені Леся Курбаса. Чи є у ньому символічні твори? Які незвичні жанри привертають увагу? Дізнайся, «Пісні Українського Лісу» — це концерт чи вистава?

Львівський театр імені Леся Курбаса

Інтерактивний логотип сайту

Таким чином, символісти радикально змінили не тільки різні види мистецтва, а й саме ставлення до нього. Експериментаторський характер їхньої творчості, прагнення до новаторства стали зразком для більшості сучасних напрямів мистецтва.

Секрети творчих професій

У театрі, як відомо, працюють люди багатьох професій, пов'язаних із художньою діяльністю: декоратор/декораторка, костюмер/костюмерка, гример/гримерка тощо, які працюють у команді. **Театральний художник/театральна художниця** — це професіонал/професіоналка у галузі театрального мистецтва, який/яка відповідає за візуальну атмосферу і зовнішній вигляд вистав. Згідно із сюжетом він/вона розробляє костюми й елементи сценічного простору. У сучасному театрі його/її робота потребує також відеодизайну — світлових ефектів, відеопроєкцій, які доповнюють сценографію. Отже, театральним художникам потрібні не лише мистецькі знання і креативне мислення, а й технічні уміння для ефективною візуалізації своїх творчих ідей. Люди, які захоплюються мистецтвом театру, знайдуть у цій професії джерело натхнення та естетичного задоволення.

Варіант 1. Робота в парах. Перегляньте майстер-клас в е-додатку. Створіть диптих «Соната: Алегро. Анданте» в символічному ключі.

Варіант 2. Робота в групах. Потренуйтеся в ролі театральних художників і розробіть ескізи символіки для шкільної театральної постановки одного з творів драматургії, що вивчали на уроках літератури (маски, декорації, костюми тощо).

Г. Форє. *Павана для флейти й оркестру*, оп. 50.

М. Чюрльоніс. *In the Forest*.

Ф. Якименко. «Чуттєва ідилія» із циклу «Три п'єси на українські теми». Сюїта «Уранія». Ноктюрн для струнних.

Музика М. Некрасова, вірші Тіни Кароль. Пісня «Вище хмар» (див. додаток, с. 241).

Словник

Алегорія (з грец. — інакомовлення) — спосіб художнього зображення, що ґрунтується на приховуванні реальних осіб, явищ і предметів під конкретними художніми образами з відповідними асоціаціями і характерними ознаками приховуваного. Значення алегорії, на відміну від багатозначного символу, однозначне.

Алюзія (лат. *allusio* — натяк, жарт) — художній прийом, натяк, відсилання до певного твору, сюжету чи образу.

Містика (з грец. — потаємний, прихований) — віра в існування надприродних сил, з якими може спілкуватися людина.

Символ (від грец. *symbolon* — знак, символ) — умовне позначення якого-небудь предмета, поняття або явища; художній образ, що умовно відтворює усталену думку, ідею, почуття.

Символізм — літературно-мистецький напрям, головною ідеєю якого було використання символу як основи для творчості. Він також є однією зі стильових течій модернізму. Уперше цей термін використав і чітко сформулював ідеї символізму Жан Мореас.

- 1 У яких видах мистецтва виявився символізм? Назви батьківщину цього стилю.
- 2 Поясни, як ти розумієш прояв символізму в різних видах мистецтв, віднайди приклади в підручнику.
- 3 Підбиваючи підсумки теми, виділіть ключові елементи символізму схематично (ментальна карта, таблиця тощо).

Поцікався детальніше виявом символізму в театральному мистецтві України.

У вільний час перегляньте фільми про творчість М. Чюрльоніса. Оцініть свою роботу за допомогою інтерактивного прийому «Незавершене речення»:

- «Мені вже було відомо...».
- «Проте я навіть не здогадувався / не здогадувалася, що...».
- «Відтепер я знатиму також про...».

5–6. Мінливість вражень імпресіоністів і постімпресіоністів

? Які картини художників-імпресіоністів тобі відомі з попередніх років вивчення мистецтва? Які враження, емоції вони викликають?

В останній третині XIX століття у Франції виник імпресіонізм. Він розвинув реалістичну традицію, збагативши її новим поглядом на світ, і таким чином відкрив інноваційну епоху модернізму.

ЖИВОПИС

Новий стиль ознаменував народження нового живопису, «зітканого з кольору, світла й повітря». Цікава історія походження назви стилю. Літопис імпресіонізму починається з першої художньої виставки, що відбулася на бульварі Капуцинок у Парижі в майстерні фотографа Надара (1874).

Невдовзі після цієї події в одному гумористичному виданні вийшла стаття з назвою «Виставка імпресіоністів», згодом іще одна — «Виставка бунтівників». Критика й публіка різко демонстрували негативні оцінки й іронічно відгукувалися про представлені роботи, особливо про картину К. Моне «Імпресія. Схід сонця». Художникам дорікали «незавершеністю» і «неохайністю» живопису, відсутністю смаку. Відтоді їх почали називати «імпресіоністами». Нове слово прижилося, оскільки виражало те спільне, що єднало молодих бунтарів.

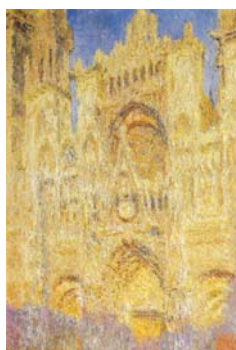
Остання виставка імпресіоністів відбулася в 1886 р. Отже, стиль сфор-

мувався протягом короткого періоду часу. Проте це не позначилося на його здобутках — творчості цілої плеяди яскравих індивідуальностей.

Що ж так вразило сучасників, які засуджували імпресіоністів? Спочатку нове бачення сформувалося в пейзажі. Знаковим твором вважають вищезгадану картину **Клода Моне** (1840–1926). У ній митець утілює підхід імпресіоністів до світла, яке перетворює зображення в гармонію кольорових плям. Він увів до художньої практики серії картин з одним мотивом, але з різним освітленням залежно від часу доби, пори року. Наприклад, його серія «Руанський собор» містила аж 30 творів!

К. Моне. Схід сонця

К. Моне. Картини із серії «Руанський собор»

? Розкажи про свої враження від картин. Спробуй за освітленням собору визначити орієнтовний час його зображення.

Художники писали свої картини переважно на пленері. Також вони використовували чисті кольори, часто контрастні (наприклад, червоний і зелений або оранжевий і блакитний), та багато відтінків. Змінилася й техніка. Чисті фарби накладали дрібними мазками роздільно, не змішуючи на палітрі. Контури неначе розчинялися в повітряному просторі. Імпресіоністи фіксували ніби випадково вихоплені моменти життя містян: сценки на вулицях, у театрі, під час відпочинку в парку. Отже, поряд із пейзажем популярним став побутовий жанр, що часто поєднувався з портретом. Сміливі композиційні рішення, несподівані ракурси надавали картинам фрагментарності, адже світ відображався таким, яким він є — мінливим.

Імпресіоністи вперше відтворили на полотні панораму життя міста. Серію картин **Каміля Піссарро** (1830–1903) присвячено бульвару Монмартр у Парижі, який полонив майстра нескінченним рухом. Художник зображував його в ранковому серпанку, у вечірніх сутінках і навіть у світлі зір.

К. Піссарро. Бульвар Монмартр навесні

К. Піссарро. Бульвар Монмартр уночі

? Проаналізуй колорит міських пейзажів. Який ракурс обрав Піссарро?

Художники-імпресіоністи часто обирали подібні сюжети, адже для них здебільшого важливо було не що, а як це зображувати. Наприклад, популярною була тема літнього відпочинку на човнах. Художники передавали переливи і рух води, відблиски сонячного проміння в палітрі безкінечних кольорових відтінків.

Альфред Сіслей (1839–1899) віддавав перевагу ліричним замальовкам паризьких околиць із затишними будиночками, мостами через річку.

А. Сіслей.
Міст у Вільнев-ла-Гаренн

Е. Мане. Клод Моне
у власному човні-студії

? Порівняй картини на спільну тематику. Що об'єднує різних авторів? Яка атмосфера панує? Який колорит? Як передається подих вітереця і легкий рух води в річці?

Тема балету приваблювала **Едгара Дега** (1834–1917), який зображував танцівниць у граційних позах під час репетицій чи виступів на сцені. Також він часто малював скачки, стрімкий рух коней із жокеями.

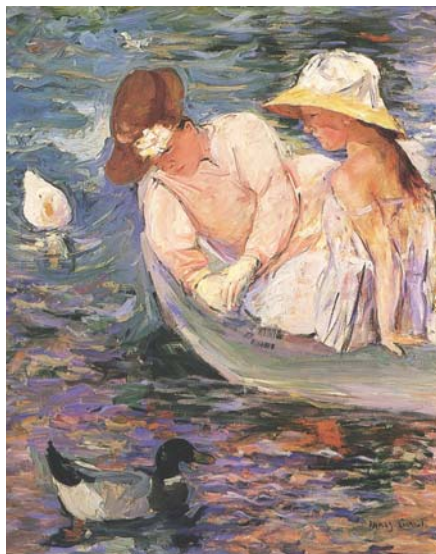
До кола імпресіоністів входила французенка з багатой культурної родини **Берта Морізо** (1841–1895). Вона була дружиною художника **Ежена Мане** і моделлю його брата **Едуарда Мане**, який зобразив БERTU на багатьох своїх полотнах. Б. Морізо також з успіхом виставляла свої картини на паризьких виставках. Типова для імпресіоністів тематика відрізнялася наголосом на соціальне та особистісне життя жінок. У цьому її творчість була суголосною з образами американської художниці-феміністки **Мері Кессетт** (1844–1926), яка приєдналася до французьких митців за запрошенням Е. Дега. Ці «великі дами імпресіонізму» відкрили в мистецтві тему щасливого материнства, вони часто малювали дітей у побутових сценах, акцентуючи на ніжні стосунки й світлі радісні емоції.

Е. Дега. Зірка

Б. Морізо. Ежен Мане з донькою у Буржевілі

М. Кессетт. Літо (1894) (фрагмент)

? Опиши почуття між зображеними персонажами.

З історії шедевра

Митець-імпресіоніст, визнаний майстер жіночого портрета **П'єр Огюст Ренуар** (1841–1919) — «єдиний великий художник, який не написав за своє життя жодної сумної картини», як стверджував письменник Октав Мірбо. Важко уявити, що світлі образи й настрої виникали на полотні навіть тоді, коли хворий на артрит художник, щоб малювати, був змушений прив'язувати пензель до руки.

Основний внесок Ренуара в мистецтво живопису полягав у створенні складних багатофігурних композицій, часто на характерну для його творчості тему дозвілля і відпочинку на природі.

Прикладом «сонячного» Ренуара є картина «Бал у Мулен-де-ла-Галетт». Саме так називався ресторан на паризькому Монмартрі, де жив художник. У теплі дні столики й лави виставляли на вулиці по колу, і відвідувачі танцювали просто неба. Художнику позували друзі та знайомі. Митець упорався зі складним завданням — відобразити на обличчях та одязі людей гру відблисків сонячного світла, яке пробивалося крізь листя дерев.

Ренуара приваблювала стихія танцювального ритму. Розглядаючи людей, які танцюють, глядацьтво ніби відчуває музику, що лунає з картини.

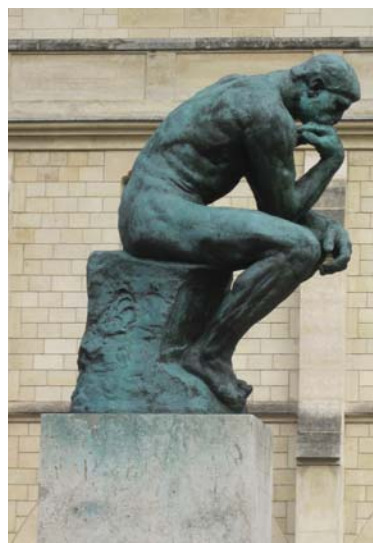
Картина розміщена в паризькому Музеї д'Орсе, а її зменшена копія стала однією з найдорожчих з-поміж усіх картин, проданих на аукціоні Sothebys.

СКУЛЬПТУРА

Деякі принципи імпресіонізму — передача миттєвого руху, плинність форми — позначилися й на скульптурі. Засновником імпресіонізму в скульптурі вважається **Огюст Роден (1840–1917)**, який у пластичі передав мінливість руху, плинність форми. До величезної семиметрової композиції «Брама пекла» (з понад 180 фігур) увійшов знаменитий «Мислитель». Цей твір надихнув Ференца Ліста на створення однойменного музичного твору.

Каміла Клодель (1864–1943), учениця О. Родена, створила оригінальні скульптурні образи, які передають глибокі й пристрасні почуття. Трагічна доля і композиції мисткині, більшість з яких вона знищила, привернули увагу кінематографістів.

О. Роден. Мислитель

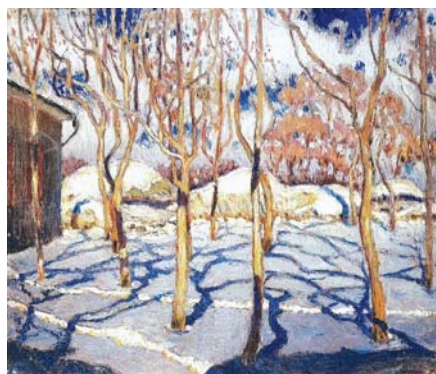
ІМПРЕСІОНІЗМ В УКРАЇНІ

Художні методи імпресіонізму вплинули на українських митців. На зламі століть відбулося нашарування рис різних стилів і течій, нерідко навіть у творчості одного митця. Першим українським імпресіоністом за світобаченням вважається **Іван Труш (1869–1941)**. Проте сам майстер — поет кольору і сонця — вважав себе реалістом.

Імпресіоністичні риси помітні також у пейзажах **Миколи Бурачка (1871–1942)** та інших представників малярства. Проте більшість із них не дотримувалися цього стилю послідовно. Відгомони стилю виявилися згодом у живописі Миколи Глуценка, Адальберта Ерделі, Сергія Шишка та інших.

І. Труш. Братки

М. Бурачек. Березень

До портретної галереї

Український художник, педагог і громадський діяч **Олександр Мурашко** (1875–1919) створив самобутню образно-пластичну систему на основі поєднання традицій і новаторства. У дитинстві майбутній художник залюбки слухав українські казки та історії про козаків, які йому оповідала бабуся, проста селянка з міста Борзна на Чернігівщині.

Недарма Мурашко приїздив на свою рідну Чернігівщину, аби відчувати колорит минувшини і змалювати старовинне вбрання і зброю під час написання картини «Похорон кошового».

Бажання юнака стати художником усіляко підтримував його дядько Микола Мурашко — засновник Київської рисувальної школи.

На професійне становлення О. Мурашка вплинули три різні стилі: реалізм, риси якого він успадкував від живописної школи свого петербурзького вчителя — великого реаліста Іллі Рєпіна; імпресіонізм, що надав поштовху до новацій під час перебування художника в Парижі; модерн, із принципами якого молодий художник ознайомився в Мюнхені, у центрі німецької сецесії. Завдяки цьому збігові у творчій манері митця поєдналися напрями, які естетично різнилися між собою і навіть суперечили один одному, — імпресіоністична плернерність та ескізність із чіткою організацією форм і декоративною модерною витонченістю. В Україні митець став одним із перших, хто пішов шляхом живописних експериментів, пошуків виразної кольорової інтонації в портретах, жанрових композиціях на народну тематику. Художник став відомим у Європі.

О. Мурашко.
1 — Благовіщення;
2 — Парижанки
біля кафе

1

2

За картину «Карусель» О. Мурашко одержав золоту медаль на X Мюнхенській міжнародній виставці (1906). Самобутня модерна трактовка біблійного сюжету на полотні «Благовіщення» поєднала реальність і містику.

О. Мурашко був одним із засновників Української академії мистецтв.

1

2

О. Мурашко.

- 1 — Дівчина в червоному капелюсі;
2 — Зима

Імпресіонізм зробив своєрідну художню революцію в живописі. У його надрах зародилися *постімпресіонізм* і *неоімпресіонізм*.

Постімпресіонізм охоплює період з останньої виставки імпресіоністів 1886 р. до 1910-х років. До французьких майстрів-постімпресіоністів належать Поль Сезанн, Поль Гоген, Анрі де Тулуз-Лотрек. Роботи цих художників були представлені на виставці в Лондоні, під враженням від якої один із критиків і винайшов термін «постімпресіонізм».

Поль Сезанн (1839–1906) не вважав живопис мистецтвом. Він називав його одним із засобів пізнання, який дає шанс відчутти й зрозуміти основи світобудови. Натюрморти художника зазвичай складаються з простого посуду і плодів. Доповнення драперіями надає рухливості композиціям, завжди збалансованим і динамічним. Сезанн спочатку працював в імпресіоністському стилі. Проте поступово в його творах з'являються геометричні форми, що посилюють об'ємність предметів. Так художник відкрив методи зображення, які згодом стали мовою кубізму.

П. Сезанн. Автопортрет з палітрою

П. Сезанн. Натюрморт з драперією

ються наче живі. Улюблений художником жовтий колір був утіленням радості й сонячної енергії.

Візитною карткою **Вінсента ван Гога** (1853–1890) вважають натюрморт «Соняшники». Одним із творчих досягнень живописця стало опанування секретів колірного контрасту. Численні варіанти соняшників, які він малював одинадцять разів, змінюючи їх кількість, розташування та кольори тла, свідчать про пошуки митцем досконалості. На картині, де панує насичений жовтий колір, він набуває особливого сяйва, а квіти сприймаються

В. ван Гог.
Соняшники
(варіанти)

? Порівняй варіанти картини Ван Гога. Чи можна назвати композицію, у якій напружено «горять» фарби, «симфонією в жовтих кольорах»?

Живопису невтомного мандрівника **Поля Гогена** (1848–1903) притаманні символічність образів, підкреслена декоративність, використання спрощених форм і яскравих кольорів, що ніби «звучать». Відчуваючи з дитинства, яке минуло в Перу, потяг до екзотичних місць, Гоген багато подорожував. А тоді поїхав на Таїті, подальше від цивілізації, щоб «злитися з природою» і малювати «первісне» життя.

Основна тема творчості **Анрі де Тулуз-Лотрека** (1864–1901) — розваги й побут паризької богеми. Ці сценки він відтворював майстерно, іронічно, гротескно. Митець одним із перших почав малювати афіші співачок і танцівниць кабаре. Вони вражають динамізмом і виразністю.

П. Гоген. Ареареа

А. де Тулуз-Лотрек.
Співачка Іветт Гільбер

? Що тебе здивувало у творах постімпресіоністів? Яка картина з поданих у підручнику тобі імпонує найбільше і чому?

Таким чином, конструктивістське бачення світу Сезанна, символізм і декоративність Гогена, пронизлива виразність кольору Ван Гога, графічна стихія майстра плаката Тулуз-Лотрека стали сполучною ланкою між мистецтвом XIX і XX століть, поштовхом для розвитку низки інших художніх стилів і течій.

Як вважають дослідники, до постімпресіонізму належить також творчість неоімпресіоністів. Представники цього напрямку на основі наукових досягнень прагнули довести до логічного завершення емпіричні знахідки попередників, передати за допомогою живописних прийомів усе багатство оптичних ефектів. Головним методом неоімпресіоністів став *дивізіонізм*.

Французький теоретик неоімпресіонізму **Жорж-П'єр Сера** (1859–1891) на основі дивізіонізму розробив незвичайну техніку письма — *пуантилізм*. Він дійшов висновку, що суміш окремих точкових мазків дає значно сильніший зоровий ефект, ніж традиційні способи малярства. На картинах живописця всі деталі були складені з точок чистих кольорів, композиції ретельно продумувалися, вивірялися до дрібниць.

Палким прихильником пуантилізму став **Поль Сіньяк** (1863–1935). Картини художника можна було розглядати тільки здалеку, бо зблизька вони перетворювалися на мозаїку. Проте це було нове слово в мистецтві живопису, яке дало імпульс для розвитку авангардних напрямів. Відповідно до теорії єдності живописної та музичної гармонії П. Сіньяк нумерував свої твори як музичні опуси, назвав серію пейзажів «алегро» і «адажіо».

Ж.-П. Сера. Недільний день
на острові Гранд-Жатт

П. Сіньяк. Портрет
Фелікса Фенеона

М. Глущенко. Вечірня Венеція

П. Сіньяк. Гранд-канал у Венеції

Порівняй стилі пейзажів Венеції. Якого ефекту досягнуто технікою пуантилізму?

Музика

Клод Дебюссі

У музичному мистецтві основоположником імпресіонізму став французький композитор **Клод Дебюссі** (1862–1918). У молоді роки він зблизився з гуртом літераторів і художників, який очолював поет-символіст Стефан Малларме. Їхні ідеї знайшли відгук у музиці К. Дебюссі.

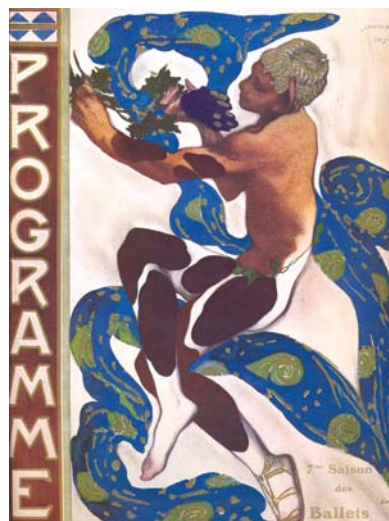

Пригадай, які твори Клода Дебюссі ти слухав / слухала в попередні роки.

Музику імпресіоністів зближує із живописом прагнення до втілення швидкоплинних вражень і ледь вловимих відчуттів. У музиці імпресіоністи віддавали перевагу програмним

мініатюрам, сюїтам. У Дебюссі деякі назви творів перегукуються з тематикою художників: «Естампи» для фортепіано, симфонічні ескізи «Море», ноктюрн «Хмари» для оркестру. У циклі фортепіанних прелюдій композитор звертався до жанрів музичного портрета («Менестрелі», «Дівчина з волоссям кольору льону»), пейзажу («Вітрила», «Тумани», «Сліди на снігу»).

Знаковим зразком музичного імпресіонізму вважають симфонічну прелюдію «Післяполудневий відпочинок фавна» (за віршем С. Малларме), якій притаманна новаторська музична мова, характерна для музики К. Дебюссі. За музикою прелюдії було створено одноактний балет, хореографом і головним виконавцем у якому виступив відомий танцівник Вацлав Ніжинський.

Програмка балету.
В. Ніжинський у ролі фавна

До імпресіонізму належить також перший період творчості **Моріса Равеля** (1875–1937), учня Г. Форе. Композитор продовжив і розвинув пошуки свого молодшого сучасника К. Дебюссі в царині імпресіоністичного звукопису. Він створював романси на вірші поетів-символістів; програмні твори, у яких відчутний інтерес до фольклору («Іспанська рапсодія» для оркестру), картин природи («Гра води», цикл «Відображення» для фортепіано). Загалом у стилістиці М. Равеля домінують енергійні, часто екзотичні ритми, барвіста гармонія, милування «прекрасною миттю».

Моріс Равель

? Які твори М. Леонтовича і В. Барвінського ти вже знаєш?

В українській музиці імпресіонізм у чистому вигляді не отримав такого розквіту, як у Франції. Проте цей стиль вплинув на творчість композиторів, і деякі характерні його ознаки яскраво виявилися у вокальній та інструментальній музиці, зокрема в численних професійних обробках народно-пісенної творчості. **Микола Леонтович** (1877–1921) уславився як майстер витонченого хорового письма, вокальної колористики.

1

2

1 — Микола Леонтович;
2 — Василь Барвінський

Композитор-лірик **Василь Барвінський** (1888–1963) у своїх ранніх творах для фортепіано використовував багату палітру нюансів для втілення мінливих образів, близьких до імпресіоністичної стилістики.

Отже, імпресіонізм не тільки розширив межі реалістичної традиції, а й започаткував епоху модернізму, стимулюючи постійне оновлення художньої мови та техніки в різних напрямках і течіях.

? *Поцікавтеся художніми фільмами про життя і творчість О. Родена, К. Клодель, Ван Гога, відео про М. Леонтовича і В. Барвінського.*

e **h** *К. Дебюссі. Прелюдія «Післяполудневий відпочинок фавна».
М. Равель. «Гра води» для фортепіано.
М. Леонтович. Літні тони.
В. Барвінський. Прелюдії №1, №2 для фортепіано.*

Хор виконує твір «Літні тони» М. Леонтовича

e **h** *Вірші і музика С. Вакарчука (Океан Ельзи). Пісня «Мить» (див. додаток, с. 242).*

e **h** ***Варіант 1.** Переглянь майстер-клас в **e**-додатку. Намалюй пейзаж у техніці пуантилізму. Засобами характерних мазків і колориту передай оптимістичний настрій, свої позитивні емоції.*

h ***Варіант 2.** Робота в групах. Створіть серію пленерних замальовок однієї споруди краю (школи, церкви, театру тощо) в різному освітленні, використовуйте різні художні техніки. Орієнтовні теми: «Вранішнє пробудження», «У променах полуденного сонця», «Вечірні сутінки».*

Словник

Дивізіонізм — метод живопису, заснований на розкладанні складного колірного тону на чисті кольори, які наносили на полотно окремими мазками.

Імпресіонізм (фр. *impression* — враження) — стиль останньої третини XIX — початку XX століття, представники якого прагнули природно й невимушено відобразити навколишній світ у його мінливості, передаючи свої враження.

Пленер (фр. *plein air* — вільне повітря) — передача в картині змін кольору, зумовленого дією сонячного світла під час роботи художника на відкритому повітрі.

Постімпресіонізм (фр. *postimpressionisme*, лат. *post* — після, тобто після імпресіонізму) — збірна назва кількох напрямів французького мистецтва кінця XIX століття, що виникли слідом за імпресіонізмом, зокрема неоімпресіонізм.

Пуантилізм (фр. *pointillisme* — крапка) — живописна техніка — нанесення фарб на полотно у вигляді маленьких точок або квадратів, які під час сприйняття картини з певної відстані оптично зливаються.

1 Робота в групах. Зробіть узагальнення теми у вигляді порівняльної таблиці «Живопис імпресіонізму, пост- і неоімпресіонізму» (персоналії — тематика — приклади картин — стильові риси).

2 Поясни значення слова «пленер». Поміркуй, як він вплинув на зміну художнього мислення. Використайте в описі ключові слова-характеристики: враження, мінливість, колорит, повітряний простір, відтінок, нюанси.

3 Порівняй риси музичного імпресіонізму з попередніми стилями (бароко, класицизм, романтизм тощо). Вибери візуальний ряд до музики імпресіоністів і створи релаксаційний відеоролик.

Поцікався проявом імпресіонізму в кінематографі, переглянь стрічки про Ван Гога.

Колективний мистецький проєкт «Імпресіонізм у портретах і автопортретах» (формат — вільний: презентація, сторителінг, лепбук тощо).

Перевір себе: виконай завдання в е-додатку.

7-8. Радикальне новаторство: кубізм, футуризм, кубофутуризм

? Пофантазуй, яким можна уявити стиль, що отримав геометричну назву «кубізм». Якби ти створював / створювала картину у цьому стилі, що стало би головним засобом вираження — форма чи колір?

За оцінками фахової спільноти, у світі три найвідоміші художники: геній італійського Відродження Леонардо да Вінчі, великий нідерландський постімпресіоніст Вінсент ван Гог і лідер модерністів іспанець Пабло Пікассо.

ЖИВОПИС

У тісній співпраці з французьким художником **Жоржем Браком** (1882–1963) П. Пікассо заснував новий авангардний напрям — *кубізм*, який кардинально змінив уявлення про простір у мистецтві. Назва виникла після критичного зауваження з приводу робіт Ж. Брака, що він зводить «міста, будинки і фігури до геометричних схем і кубів», і нібито це — «кубічні примхи». Справді, художники в простих формах — конуса, циліндра, куба тощо — намагалися знайти просторові моделі речей і явищ, у яких прагнули передати складність і різноманіття світу. Вони звернули увагу на природу зорових ілюзій, художніх уявлень. Відмова від фігуративного живопису означала радикальну революцію в мистецтві.

На початковому етапі становлення кубізму тривали експерименти з виділення форм із предметів і фігур, розпочаті П. Сезанном. Під впливом його жи-

вопису, а також африканської скульптури створено знаменитих «Авіньйонських панянок» П. Пікассо (1907), які знаменували народження кубізму. Художник відмовився від світлотіні й перспективи та зобразив масивні, незграбні, спрощені жіночі фігури контурними, ламаними лініями. Картина здавалася настільки авангардною, що шокувала навіть самого автора.

На наступному етапі розпочалася дрібна деталізація зображеного, коли звичні об'єкти в композиції натюрморту чи (рідше) портрета ніби розкладаються на окремі площини, грані, кути зору (згори, знизу, збоку тощо).

Із часом художники-кубісти захопилися зворотним процесом — синтезуванням, технікою колажу та аплікації. Вони конструювали зображення з графічних знаків (літер, цифр, нот), малюнків-схем, кольорового паперу, шматків газет, шпалер з орнаментом. Імітувалися різні фактури: мотузки, шматки дерева і тканини, листи заліза. Усе це в уяві глядацтва мало складатися в певний образ (зазвичай натюрморт). Сенс твору, далекого від схожості з оригіналом, підказувала його назва.

Експерименти Ж. Брака і П. Пікассо спричинили такий резонанс, що до засновників кубізму приєдналися **Хуан Гріс**, **Фернан Леже** та інші художники.

П. Пікассо. Марія-Тереза в береті з помпоном

П. Пікассо. Гітара

Ж. Брак. Гітара: «Статуя терору»

Х. Гріс. Гітара на столі

Ф. Леже. Гітара

Порівняй зразки кубізму. Як гітару зображують одночасно з кількох ракурсів? Уяви, яка музика може «звучати» з картин, присвячених гітарі. Поміркуй, чому саме цей мотив став улюбленим у творчості кубістів.

До портретної галереї

Автопортрет
(фрагмент)

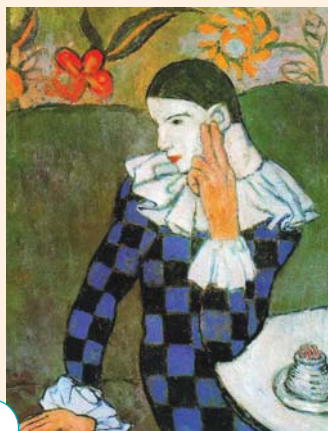
«Натхнення існує, але воно приходить під час роботи», — говорив легендарний французький художник, іспанець за походженням, **Пабло Пікассо** (1881–1973). За дев'яносто один рік життя він написав багато картин, працював як графік, скульптор, кераміст, дизайнер, театральний художник. У різні періоди на його полотнах панували реалізм, постімпресіонізм, кубізм, неокласицизм, сюрреалізм. «Щоб малювати, ти повинен заплющити очі і співати», — зазначав митець.

Народився в Малазі в родині викладача живопису. У вісім років написав першу картину «Пікадор», у тринадцять став студентом Академії мистецтв у Барселоні.

Від першого автопортрета (1896) і протягом усього життя Пікассо зображував себе (с. 8). В автопортретах простежується поєднання реальної зовнішності із суб'єктивним сприйняттям себе, а також відображення змін його стилю.

У «блакитний період» (до 1904 р.) переважали похмурі образи, холодні барви й меланхолійний настрій.

«Рожевий період» пов'язаний із темою цирку: яскраві костюми акробатів поєднувалися із сумними образами самотніх комедіантів. Улюбленим персонажем був Арлекін. У колажах і кубістичних натюрмортах атрибути ставали візуальними ребусами. Частим мотивом натюрмортів були музичні інструменти — гітара і скрипка.

1

2

3

П. Пікассо. 1 — Арлекін, який сміється; 2 — Арлекін; 3 — Арлекін з гітарою

Поміркуй, у якому стилі написано кожен з картин генія на тему Арлекіна.

Интерес до кубізму живописець змінював на імпресіонізм, експериментуючи з кольором. А портрети дружини він малював у реалістичній манері, адже вона не сприймала модерністських новацій і визнавала лише класичне фігуративне мистецтво.

Коли ж світогляд художника трансформувався в сюрреалістичне бачення світу, на полотнах з'явилися монстри (мінотавр, бик), черепа.

На замовлення уряду Іспанії П. Пікассо написав картину «Герніка» після того, як це іспанське містечко було вщент зруйновано під час бомбардування фашистською авіацією під час Другої світової війни. Художник працював несамовито й за місяць представив величезну картину в чорно-білій палітрі. Фрагменти жахливих сцен насильства, страждання, смерті людей і тварин вражали в композиції.

Після вторгнення фашистських військ у Париж, коли до Пабло Пікассо прийшли з гестапо, офіцер, побачивши на столі репродукцію «Герніки», запитав: «Це ви зробили?». «Ні, — відповів художник, — це зробили ви». Картина стала символом протесту проти війни.

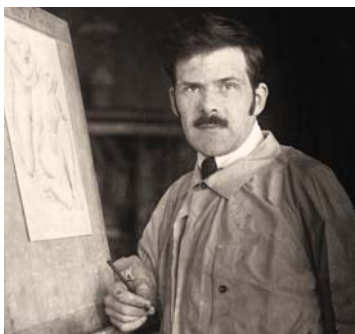

Мурал «Герніка», м. Герніка (Іспанія)

? Як ти вважаєш, чому данський художник Херлуф Бідstrup вважав «Герніку» найзначущим антивоєнним твором? У вільний час подивись однойменний фільм, який відомий режисер Емір Кустуриця присвятив легенді про шедевр Пікассо.

Незважаючи на песимістичну тональність, якою часто пройняті роботи великого іспанця, загалом вони сповнені любов'ю до людей і вірою в життя. Картини Пабло Пікассо вважають найдорожчими у світі, тому не дивно, що за популярністю вони посідають перше місце не лише у відвідувачів музеїв, а й у викрадачів картин.

СКУЛЬПТУРА

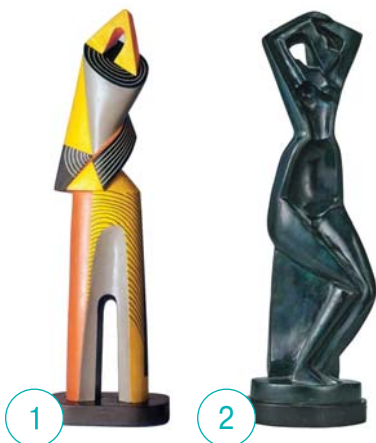

О. Архипенко

Засновником кубізму в мистецтві скульптури став український і американський митець **Олександр Архипенко** (1887–1964). Формування художника розпочалося в рідному Києві, потім він жив і творив у Парижі, Берліні, Нью-Йорку. Творчість О. Архипенка, сповнена динамізму, лаконічності форм і композицій, перевернула традиційні уявлення про мистецтво скульптури. Митець запровадив у скульптуру увігнутість і отвір як пластичні елементи, уперше застосував простір «всередині» скульптури, акцентуючи експресивні можливості «порожнечі». Він увів до композицій скло, дерево, метал, целулоїд, працював у манері абстракціонізму і конструктивізму.

Також скульптор-новатор створював об'ємні рухомі конструкції, обґрунтував і сконструював особливий механізм «архипентуру», відкрив новий різновид рельєфного різьблення — так зване «скульпто-малярство».

Творчість О. Архипенка мала значний вплив на розвиток модерністського мистецтва, у тому числі архітектури та дизайну, в країнах Європи та Америки.

О. Архипенко.

- 1 — Архітектурна постать;
2 — Жінка, яка сидить і розчісує волосся

О. Архипенко. 1 — Ма-медитація; 2 — Балерина; 3 — Червоний

До авангардних напрямів належить і *футуризм*, що виник в Італії в середовищі поетів і художників на чолі з **Томмазо Марінетті**. Футуристи проголошували культ руху, динамічних форм, у яких втілена енергія сучасного життя. Вони збагатили художні засоби і прийоми, застосовуючи контраст кольорів і мерехтливість форм, поєднання різних ракурсів, динамічних ліній, подрібнених на фрагменти фігур, накладення послідовних фаз на одне зображення (принцип симультанності). Прикметною тематикою цього напрямку став *урбанізм*.

Лідер і теоретик футуризму **Умберто Боччоні** (1882–1916) спробував виявити засобами пластики життєву енергію і силу людини, передати в скульптурі рух м'язів у момент її крокування. Бунтарський живопис Боччоні насичений енергією і світлом, ніби випромінює його девіз: «Абсолютний рух!». У творчості митець використовував різні матеріали (скло, дерево, залізо, дзеркала, шкіру, картон), став попередником популярного нині напрямку попарт.

У. Боччоні.
Автопортрет

У. Боччоні. Унікальні форми
безперервності у просторі

Ло Лі Жун.
Легкий вітерець

Порівняй твір У. Боччоні та сучасну футуристичну скульптуру за характером зображення руху.

ЖИВОПИС

У своїх картинах **Джакомо Балла** (1871–1958) прагнув візуалізувати красу швидкості. Зображення митцем руху мотоцикла чи польоту ластівки нагадує стилізовану розкадровку. У кількох фазах руху глядачі ніби бачать його траєкторію, відчувають енергію.

Дж. Балла. Швидкість

Дж. Балла. Руки скрипаля

Отже, італійські футуристи збагачували образотворче мистецтво додатковим виміром — часовим, створюючи ілюзію руху. Карло Карра передав галоп стрімкого коня, яким керує жокей, а Джіно Северіні відтворив стихію танцю.

К. Карра. Червоний вершник

? Чи відчувається динамічна енергетика байкера на картині «Швидкість» (можливо, рев двигуна мотоцикла)? Які емоції передає віртуозна гра на скрипці? Уяви себе композитором / композиторкою. Які музичні засоби доцільні для створення п'єси «Вершник» (тембр, темп, ритм)?

Дж. Северіні. Танцівниця у блакитному

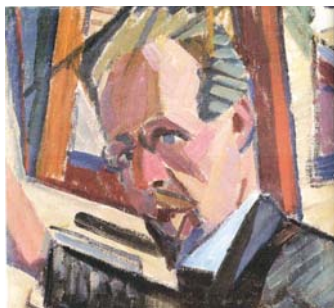
Е. Дега. Блакитні танцівниці

? Порівняй образи блакитних танцівниць у футуристичному та імпресіоністичному стилях. Чим відрізняються зображені рухи?

На основі поєднання й переосмислення ідей кубізму і футуризму в образотворчому мистецтві виник напрям *кубофутуризму*. Це еклектичне явище проіснувало недовго, але подарувало світові яскравих представників українського авангарду, який мав національні ознаки, зокрема колористичне багатство і декоративність.

Олександр Богомазов (1880–1930) — фундатор вітчизняного *кубофутуризму*, якого називають «українським Пікассо». Художник з Харківщини залишив у спадок не лише оригінальні картини, а й не менш цікаву теорію «якісних ритмів» (трактат «Живопис та елементи»). «Мистецтво — нескінченний ритм, митець — його чутливий резонатор», — ці слова О. Богомазов, професор Київського художнього інституту, казав своїм студентам. Він також шукав нові співвідношення локально забарвлених кольорів, збагачуючи живописні твори знахідками в царині колориту.

Дух творчого кипіння притаманний діяльності видатного авангардиста, поета і художника **Давида Бурлюка (1882–1967)**, який народився на Сумщині. Нащадку козаків-запорожців родом зі Слобожанщини (так він писав про своє українське походження у «Спогадах футуриста») судилося стати ідеологом модернізму. За власними підрахунками, художник намалював 15 тисяч картин. Їх розкидано по різних континентах, де жив і творив цей невтомний мандрівник і бунтар у мистецтві, наче підтверджуючи своє прізвище імпульсивним бурхливим характером і епатажною творчістю.

О. Богомазов. Автопортрет

О. Богомазов.
Портрет дружини Ванди

Д. Бурлюк.
Автопортрет

Д. Бурлюк.
Кінь-блискавка

Д. Бурлюк.
Українці

Порівняй композиції українських художників з творами італійських футуристів і представників кубізму. Які риси двох стилів поєднав кубофутуризм?

Кубізмом і кубофутуризмом захоплювалася й **Олександра Екстер** (1882–1949), багатогранна творчість якої була натхненна українським народним мистецтвом і духом Парижу, де вона навчалася у художній академії. Мисткиня товаришувала з європейськими митцями, зокрема з кубістом Ф. Леже, багато мандрувала світом.

Упродовж багатьох років О. Екстер мешкала в Києві, де здобула гімназійну й художню освіту (навчалася у М. Пимоненка), тримала мистецький салон, заснувала власну художню майстерню (студію). Разом з О. Богомазовим і О. Архипенком вона формувала школу українського авангарду, брала участь у міжнародних виставках, творила не лише в царині живопису, а й дизайну і сценографії: створювала костюми, декорації, ляльок, ілюструвала книжки тощо. У колі художників жінку називали «амазонкою авангарду».

О. Екстер. Три жіночі фігури

О. Екстер. Натюрморт з писанками

? Проаналізуй стиль творів О. Екстер. Зверни увагу на композицію, кольорові рішення. Визнач риси кубізму, футуризму.

е-відео Переглянь в е-додатку відео про мисткиню.

Музика

Футуризм мав своїх представників і в музичному мистецтві. Відповідні експерименти започаткували італійці **Франческо Прателла** і **Луїджі Русоло**, які виступили з маніфестом «Мистецтва шумів», характерного для епохи автомобілів і літаків. Під впливом технічного прогресу у Франції сформувалася так звана група «Шести» («Шістка»), представники якої (А. Онеггер, Д. Мійо, Ф. Пуленк, Ж. Орік, Л. Дюрей і Ж. Таєфер) сповідували радикальні ідеї урбанізму і навіть спільно створили балет «Закохані на Ейфелевій вежі» — рідкісний приклад колективної композиторської творчості.

На творчість «Шістки» й різні напрями сучасної музики вплинули ідеї музичного філософа, ексцентрика і новатора **Еріка Саті** (1866–1925), батька концепції музики як фону («меблевої») — простої і доступної, призначеної для міського побуту (офісів, вокзалів, кафе, магазинів). Його твори вражали не лише ексцентричними жартівливими назвами й меланхолійними настроями, а й принципами композиції, зокрема характерними безкінечними повторюваннями коротких і нескладних ритмічних фігур. (Наприклад, одну з п'єс треба було повторювати 840 разів, щоб створити атмосферу медитації — прообраз сучасного ембієнту.) Створюючи епатажний балет «Парад», композитор співпрацював з П. Пікассо — автором унікальних костюмів і декорацій.

Е. Саті

Костюми П. Пікассо до балету
Е. Саті «Парад» (американець і француз)

Сенсаційний образ музичного урбанізму (ритмічний і динамічний) створив **Артюр Онеггер** у творі «Пасифік 231», який ти слухав / слухала у 7 класі.

? Пригадай, що саме зобразив композитор у цьому творі. Чи можна назвати його прикладом футуризму в музиці?

Експерименти з тембрами і звуками-шумами стимулювали зародження конкретної, а згодом і електронної музики, що набула поширення в кінематографі (кіномузика *Дж. Антейла*).

Композитор **Едгар Варез** вважав головним елементом мови музики не мелодію, а «звукові маси». Він експериментував насамперед з ударними інструментами, застосовував звучання сирен (що потребувало винаходу спеціального інструмента) та інших шумів.

1

2

Дж. Слюн.
1 — Портрет
Едгара Вареза;
2 — Багатоголосна
сирена

Українських композиторів також не оми-
нуло зацікавлення урбаністичними образами
футуристичної доби. Відгомін цього відчут-
ний у симфонічній картині «Завод» **Всеволо-
да Задерацького**, музиці до фільму «Ентузі-
азм. Симфонія Донбасу» (реж. *Д. Вертов*).

Прикладом українського музичного урба-
нізму є «Дніпробуд» **Юлія Мейтуса**, автора
17 опер і музики до 18 кінофільмів. Його
творчість відзначається поєднанням націо-
нальних традицій із сучасними музичними
тенденціями.

Меморіальна дошка на честь Ю. Мейтуса,
м. Київ (Україна). Скульптор *Є. Карпов*,
архітектор *О. Стукалов*

Отже, проголошуючи відмову від реалістичності, кубізм, футуризм
і кубофутуризм змінили мистецькі уявлення про відображення про-
стору і часу в мистецтві. Вони відкрили шлях багатьом мистецьким
стилям і напрямам XX століття, щонайперше — абстракціонізму.

*Е. Самі. Сюїта «Парад» (ч. 5 «Акробати» або інші частини на вибір).
Дж. Антейл. Механічний балет (музика до к/ф Ф. Леже, Д. Мерфі).
Ю. Мейтус. Дніпробуд (для оркестру).
Е. Варез. Іонізація для 13 ударних інструментів.*

*Порівняй особливості використання ударних інструментів у музиці Е. Самі,
Дж. Антейла, Ю. Мейтуса, Е. Вареза. Поясни, чому її називають урбаністичною.*

*Музика Pivovarov Production, вірші Geo Shkurupiy, Artem Pivovarov. Пісня «Ба-
рабан» (у виконанні Артема Пивоварова та Клавдії Петрівни) (див. дода-
ток, с. 243).*

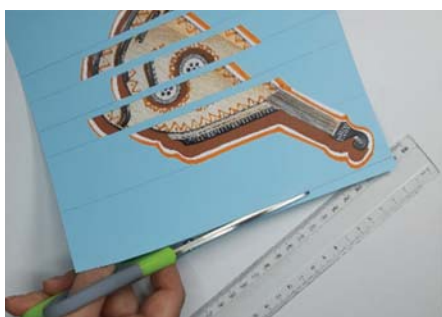
Секрети творчих професій

Музичний редактор/музична редакторка, звукорежисер/звуко-режисерка і звукооператор/звукооператорка — ці професії вельми потрібні в сучасній культурі. Саме вони визначають музичну політику і впливають на музичні смаки широкої аудиторії споживачів. Музичний редактор радіо і телебачення складає списки творів (плейлісти), які будуть звучати на різних каналах. Звукорежисер — творчий і технічний фахівець, який записує музику, артистів, відповідає за розроблення звукового оформлення радіо- і телеефірів, театральних вистав і кінофільмів. Звукооператор — професіонал у галузі звукозапису й аудіоінженерії, який виготовляє якісні аудіо-продукти з урахуванням сучасної техніки й інновацій в обладнанні.

Створення звукового дизайну для подкастів, аудіостримінгів, телепрограм, кінофільмів, відеоігор, звукової реклами, загалом для широкої сфери медіаіндустрії, забезпечить конкурентоздатність професії у майбутньому.

Переглянь майстер-клас в е-додатку. Створи колаж «Музика» в стилі кубізму або кубофутуризму. Проаналізуй форму музичних інструментів, які плануєш зображувати. Використай цікаві художні техніки й оригінальні прийоми, що «ламають» форму. Продумай композицію, елементи, пов'язані з музикою (ноти, символи).

Словник

Колаж (фр. *collage* — клеїти) — художня техніка, сутність якої полягає у використанні в композиції різних наклеюваних із плоских (кольоровий папір, шпалери, тканини) або об'ємних (мотузки, шматки дерева, метал) матеріалів.

Кубізм (фр. *cubisme*, від *cube* — куб) — модерністський художній напрям з переважанням геометричних форм, заснований П. Пікассо і Ж. Браком на початку XX ст.

Кубофутуризм (фр. *cubofuturisme*) — художній напрям у поезії та образотворчому мистецтві початку XX ст., який об'єднав авангардні явища кубізму і футуризму.

Футуризм (лат. *futurum* — мабутнє) — радикальний літературно-художній напрям авангардного мистецтва, був поширений на початку XX ст. Його представники оспівували майбутнє як еру техніки, високих швидкостей і темпу життя.

- 1 Назви особливості кубізму в живописі та скульптурі на прикладі конкретних творів.
- 2 Поясни, у чому полягає головна відмінність футуристичних композицій від інших авангардних художніх напрямів.
- 3 Як позначилося на виразових засобах музики захоплення композиторів урбанізмом, футуристичними ідеями загалом?
- 4 Назви риси стилю, у якому створено ці шедеври українського авангарду. Узагальни тезою про його національні особливості.

Д. Бурлюк. Час

О. Архипенко. Карусель П'єро

І. Кавалерідзе. Пам'ятник
Т. Шевченкові, м. Полтава (Україна)

О. Екстер. Іспанський танок
(ескіз костюма для балетної студії)

- 1 Поцікався поетичною творчістю українських футуристів Д. Бурлюка, М. Семенка та інших. Проведи паралелі із живописом.
- 2 Віднайди приклади творів композиторів-урбаністів ХХ століття, зокрема з кіномузики, й поділися своїми цікавими знахідками з однокласниками та однокласницями в мережі.

Розшифруй візуальні ребуси кубістів П. Пікассо «Троє музикантів» (1) і Ж. Брака «Музикант» (2): визнач, на чому вони грають.

1

2

Добери музику до картин і скульптур, яку доцільно застосувати для відеопрезентації про українських митців-кубофутуристів. За бажанням експериментуй у створенні конкретної або електроакустичної музики (ритмічних «звукових плям»/колажів), уявляючи себе музичним редактором/музичною редакторкою документального кіно про сучасну військову техніку (дрони, безпілотики) та її творців.

9–10. Лабіринтами мистецької абстракції

? Яких митців-абстракціоністів ти вже знаєш? Чи є серед них українці?

На початку ХХ століття світ був здивований модерністськими інноваціями митців-абстракціоністів, які відмовилися від реалістичності в живописі, проголосили втечу від буденності й внесли в художній простір ідеї нефігуративності. Вони вважали, що мистецтво само по собі є реальністю, тому завдання митця — не наслідувати дійсність, а конструювати її. Абстракціонізм свідомо відкинув художній образ. Це стало поворотним моментом для всієї історії мистецтва. Безпредметні композиції втілювали сміливість думки і фантазії художників, викликали вільні асоціації глядацтва.

Абстракціонізм виник одночасно в декількох європейських країнах. Різних за поглядами художників єднала ідея необхідності розвитку художньої творчості у формах, властивих тільки мистецтву, «звільнених» від копіювання реалій світу.

З моменту появи в образотворчому мистецтві в абстракціонізмі викристалізувалися дві основні течії: *лірико-емоційна абстракція* та *геометрична абстракція*.

ЖИВОПИС

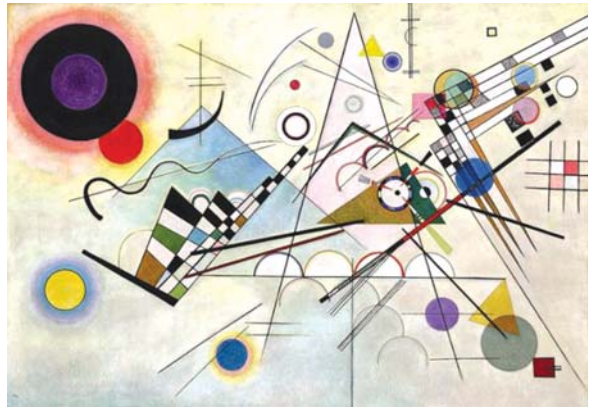
Творчість **Василя Кандинського** (1866-1944), основоположника та теоретика абстракціонізму, є яскравим втіленням лірико-емоційної (або пси-

хологічної) течії в мистецтві. Він зазначав, що різні кольори викликають у глядачтва різні емоційні реакції. Червоний символізує мужність, білий — народження, чорний — згасання життя. Лінії також стають своєрідними символами: горизонталь уособлює пасивне начало, вертикаль і діагональ — активне, енергійне. Для творів митця характерна *синестезія* (сприйняття кольорів як звукових стимулів). Його безпредметні композиції (імпровізації) із «звучанням» кольорів подібні до симфоній.

Життя і діяльність лідера світового абстракціонізму пов'язана з різними країнами, у яких він працював (мав громадянство Німеччини і Франції), а також з Україною, зокрема з Одесою, де закінчив гімназію і якій згодом присвятив картину «Порт Одеси», і Києвом, де вчився малярству в М. Пимоненка в Київській рисувальній школі Мурашка.

В. Кандинський. Фуга

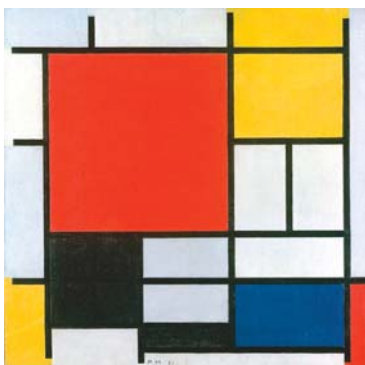

В. Кандинський. Композиція VIII

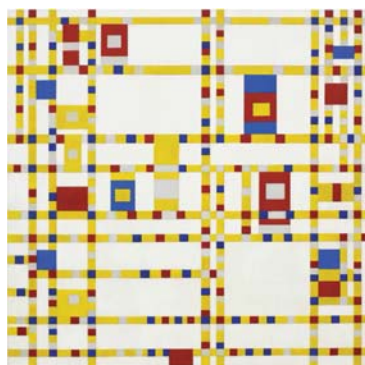
? Які емоції викликають у тебе абстрактні картини? Яка роль кольорового контрасту? Порівняй характер ліній, які переважають у двох різних композиціях.

У геометричній абстракції (або інтелектуальній, «холодній») художній простір створюють шляхом поєднання різних форм, кольорових площин, прямих і ламаних ліній. Ця течія абстракціонізму виросла з пошуків кубістів, які першими деформували натуру в пошуках «нової реальності». Вона мала такі розгалуження, як неопластицизм Піта Мондріана, орфізм Робера Делоне, супрематизм Казимира Малевича.

Живопис нідерландського художника **Піта Мондріана** (1872–1944) — це осмислення гармонії світобудови в чітких структурах. Неопластицизм утверджував ясність і простоту геометричних форм, звільнених від природи. У прагненні «денатуралізувати» живопис П. Мондріан відмовляється від фігуративності в ім'я естетики абстракції, або «мистецтва чистої пластики». Лаконічними засобами — квадратними й прямокутними площинами з використанням кількох основних кольорів — митець виражає гармонію світобудови.

П. Мондріан. Композиція із червоним, жовтим, синім і чорним

П. Мондріан. Бугі-вугі на Бродвеї

? Поміркуй, як П. Мондріану вдалося передати ритм у геометричній абстракції. Які кольори він застосував? Які асоціації викликає назва «Бугі-вугі на Бродвеї»?

Для характеристики абстрактного мистецтва **Робера Делоне** (1885–1941) поет, художник та критик Гійом Аполлінер віднайшов термін *орфізм*. Поет, мабуть, намагався наголосити на музикальності малярства французького авангардиста, на ритмічності його оригінальних кольорових дисків. Термін закріпився стосовно стилю Р. Делоне і його дружини — **Соні Терк-Делоне** (1885–1979), яка була родом з України. У прагненні повернути вільну експресію кольору первісного мистецтва подружжя створило стиль, який побудовано на геометрії яскравих круглих форм. Смисловим стрижнем нового стилю став *симультанізм* (єдність світла, кольору, руху). У разі зіставлення контрастних кіл (дисків), що створювали глибину простору (без світлотіні), виникав ефект руху. Багатство палітри, нефігуративна геометрична пластика і «музикальність» ритміки — ось основні риси орфізму. Згодом художниця застосувала безпредметність і в декоративному мистецтві, дизайні одягу. Також вона цікавилася «синхронним живописом», співвіднесеним з музикою. Соня Терк-Делоне — перша жінка, яка мала персональну виставку в Луврі.

1

2

1 — С. Терк-Делоне.
Ритм;
2 — Р. Делоне.
Португалка

Одним із послідовників орфізму став художник, скульптор і винахідник з України, вихованець Одеської художньої школи **Володимир Баранов-Россіне** (1888–1944). Експериментування в царині різних стилів і напрямів від імпресіонізму і кубізму до абстракціонізму сприяли пошуку власного живописного почерку митця, а згодом — до новаторства у скульптурі й створення перших рухових композицій. Під впливом ідей синтезу мистецтв він досліджує взаємодію звуку і кольору, створює оптофон (тип піаніно), який під час програвання музики проєктує на екран багатобарвні зображення.

В. Баранов-Россіне. Автопортрет

В. Баранов-Россіне. Музичне каприччіо

? Як в абстрактній композиції передано рух, динаміку?

З історії шедевра

К. Малевич.
Автопортрет

В історії світового мистецтва немає, напевно, твору з гучнішою славою, ніж «Чорний квадрат» **Казимира Малевича** (1879–1935). Чи не найзнаменитіша після «Джоконди» картина українського художника стала своєрідною іконою абстракціонізму, а її автор — одним із батьків вітчизняного і світового авангарду.

Засновник супрематизму, різновиду геометричної абстракції, народився в Києві у польській родині. Дитячі та юнацькі роки, саме коли формується особистість, він провів у селах Поділля і Слобожанщини, де спостерігав неповторну естетику візерунків української вишивки, народного одягу, розписів хат і печей. Малевич учився малювати в М. Пимоненка в Київській рисувальній школі Мурашка, згодом викладав у Київському художньому інституті.

З історії шедевра

Багатофігурні супрематичні композиції К. Малевича складаються з різнокольорових площин різних форм — квадрата, кола, хреста тощо. Художник вважав, що мистецтво не повинно копіювати природу, із цим може впоратися фотографія, а завдання митця — створювати «новий живописний реалізм». У конструктивній єдності ліній, кольорів, об'ємів, фактур криється справжня краса безпредметного мистецтва. «Зародком усіх можливостей» К. Малевич називав квадрат — форму, вільну від будь-якого змісту. Одночасно із «Чорним квадратом» художник створив «Чорне коло» і «Чорний хрест» — три основні елементи супрематичної системи. Згодом він намалював ще два квадрати — червоний і білий. Максимально спрощеному малюнку (квадрату чи ін.) можна приписувати будь-який глибокий сенс, адже тут простір для людської фантазії безмежний.

Незважаючи на світове визнання, численні статті й книжки про митця, К. Малевич і досі залишається одним із найзагадковіших художників. І через століття нові покоління глядацтва знов і знов намагаються збагнути таємниці його начебто таких простих абстракцій.

1

2

3

К. Малевич. 1 — Чорний квадрат;
2 — Червоний квадрат; 3 — Супрематична композиція

? Дай власне тлумачення змісту картини «Чорний квадрат». За бажанням ознайомся в інтернеті з її різними інтерпретаціями. Врахуй «підказку» художника: «Чорне і біле — це світло і темрява, площина і безмежність...». Чому, на твою думку, саме ця композиція стала знаковою для мистецтва XX століття?

Суголосно ідеям абстракціонізму в малярстві та конструктивізму в архітектурі, митці змінювали й погляди на скульптуру. Яскравим представником новаторства у цій царині є **Наум Габо**, який створював як фігуративні, так і нефігуративні пластичні твори.

Естетика абстракціонізму позначилася на становленні нових тенденцій в українській графіці, театральньо-декораційному мистецтві.

В атмосфері режисерських новацій Л. Курбаса в театрах Києва, Харкова й Одеси розквітнув конструктивізм. Авангардні ескізи декорацій і костюмів Олександри Екстер, Вадима Меллера, Анатолія Петрицького, Олександра Хвостенко-Хвостова сприяли оновленню сценографії. Геометризовані форми, сміливі кольорові рішення, модерна пластика вносили струмись сучасності в оформлення вистав.

Риси авангарду виявилися в музичному театрі. Засновником модерної української оперети був **Ярослав Барнич** («Гуцулка Ксеня», «Шаріка» та ін.).

О. Екстер. Проєкт оформлення оперети

В. Меллер.
Ассирієць

О. Хвостенко-Хвостов.
Декорації до опери

А. Петрицький.
Ексцентричні танці

До портретної галереї

В. Єрмилов.
Автопортрет

Домінуючим стилем лідера харківського авангарду **Василя Єрмилова (1894–1968)** став своєрідно осмислений конструктивізм, хоча в його творчості синтезовано багато художніх течій і напрямів. Він працював у царині станкової, книжково-журнальної і промислової графіки, рекламного дизайну, оформлював інтер'єри, трибуни для агітації. Художник проводив творчі дослідження над шрифтами і фактурами, створював не лише живописні, а й рельєфні абстрактні композиції, використовуючи нетрадиційні матеріали (наприклад, шліфувальний папір),

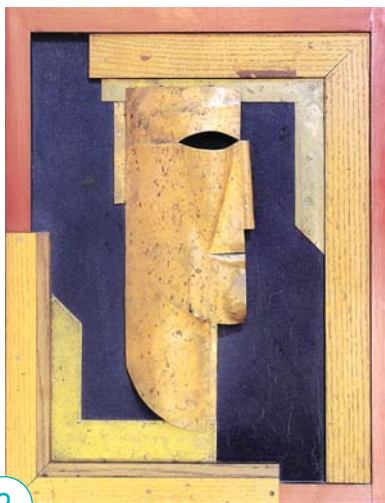
поєднував їх із цифрами, текстами.

Мистецтво В. Єрмилова гранично лаконічне. Композиційно-ритмічний ефект досягнуто мінімумом засобів: два-три геометричних елементи, пара локальних кольорів, кілька майстерно оброблених фактур (дерево, жерсть). Але при цьому — бездоганна пропорційність, і в результаті — гармонійна ясність і досконалість.

У багатьох сучасних дизайнерів і поціновувачів мистецтва твори Єрмилова викликають захват. Його по праву вважають предтечею мінімалізму і концептуалізму другої половини XX ст. У Харкові, на батьківщині художника, відкрито центр сучасного мистецтва — «Єрмилов-центр».

1

2

В. Єрмилов.
1 — Гітара;
2 — Портрет
художника
Олексія
Почтенного

Яка робота українського художника-конструктивіста тобі сподобалася найбільше? Поясни, чим саме вона зацікавила.

АРХІТЕКТУРА

Естетика техніцизму сприяла поширенню конструктивізму в архітектурі. Новий авангардний стиль відповідав потребам епохи індустріалізації, новим будівельним технологіям. Архітекторів приваблювали в ньому функціональність, простота майже чистих геометричних форм, лаконізм засобів вираження. До конструктивізму долучилися німецькі зодчі Вальтер Гропіус і Людвіг Міс ван дер Рое.

Французький архітектор швейцарського походження Ле Корбюзьє (1887–1965) звернув увагу зодчих на нові форми конструктивізму. З-поміж багатьох споруд митця 17 будинків у семи країнах світу ввійшли до Списку об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Універсальні прийоми Ле Корбюзьє стали звичними в будівництві: «вільний фасад», «дахи-тераси», стрічки каркасних вікон і... жодних декоративних прикрас, окрім кольорового оформлення.

1

2

Ле Корбюзьє.

- 1 — Будинок Армії Спасіння, м. Париж (Франція);
- 2 — Національний музей західного мистецтва, м. Токіо (Японія)

Поцікався, які споруди твого краю виконані в стилі конструктивізму. Які з них мають художню цінність? Обґрунтуй.

У будь-якому місті світу можна побачити громадські й житлові будинки, зведені конструктивним методом, бо це просто і надійно. Проте в масовій забудові міст бракувало художньої довершеності, часто панував примітив «сірих коробок».

Символом вітчизняного конструктивізму вважають ансамбль площі Свободи в Харкові, де домінує споруда Держпрому. У часи зведення комплексу Харків був столицею України, отже, не дивно, що саме тут виник найвеличніший «хмарочос» Європи.

Конструктивізм — це не просто архітектурна течія на фундаменті лаконізму геометричних форм, а ідеологія модернізму, яка безпосередньо перегукується з абстракціонізмом.

Держпром
(Площа Свободи),
м. Харків (Україна).
Архітектори:
С. Серафимов,
С. Кравець,
М. Фельєр

СКУЛЬПТУРА

Суголосно авангардним ідеям у живописі, архітектурі й декоративному мистецтві змінювалися і погляди на скульптуру. Абстрактна скульптура в широкому значенні передбачає вихід за межі конкретних образів, що зображають навколишній світ. Конструктивна скульптура, як одна з течій абстракції, зосереджується переважно на геометричних аспектах форми. Види пластичної абстракції виникли дещо пізніше, ніж авангардні напрями в живописі. Митці створювали монументальні й камерні твори, фігуративні й нефігуративні зображення, геометричні й органічні форми, використовували різні матеріали — скло, метал, пластик. Першопрохідцями абстрактного мистецтва стали скульптори Наум Габо (1), Генрі Мур (2), Ганс Арп (3) і Барбара Гепворт (4).

? *Добери слова-характеристики до абстрактних скульптур. Придумай назви творам.*

1

2

3

4

У музеї модерної скульптури Михайла Дзиндри (Україна)

Отже, абстракціонізм як художнє явище з багатьма розгалуженнями справив величезний вплив на розвиток сучасного образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва, архітектури, дизайну.

АБСТРАКЦІОНІЗМ У МУЗИЦІ

Цей напрям акцентує увагу на формальних і структурних елементах музичного твору, а не на передачі емоцій, сюжетів чи подій. Прагнучи звільнитися від традиційних форм та образного змісту, композитори-абстракціоністи фокусуються на чистих звуках, їх поєднаннях у композиції. Напрямок пов'язаний із виникненням *алеаторики* та інших раціональних композиторських технік, елементи яких використовували американські митці **Чарльз Айвз** і **Джон Кейдж**. Проте складність нової музичної мови, тяжіння до дисонансів спричинили довгий шлях представників авангарду до слухачів. Більшість із них не сприйняла ідею беззвучної п'єси Дж. Кейджа «4'33», під час виконання якої піаніст «грає тишу» впродовж указаних у назві хвилин і секунд.

Утіленням абстрактного мислення в музиці стала творчість **П'єра Булеза (1925–2016)** — лідера музичного авангарду 1950-х років. Його твори не розповідають історії, не зображують дійсність, а структурують простір і час у звукову архітектуру. У потоці акустичної енергії важко виокремити мелодію, простіше зрозуміти інтелектуальну конструкцію. Твір «Молоток без майстра» для голосу та інструментального ансамблю, у якому продемонстровано безсилля людини перед машинною цивілізацією, що вийшла з-під контролю, приніс митцю визнання як радикального композитора.

Принципи абстракції проникли й у сучасну популярну музику. Електрофолкгурт «**ONUKA**» використовує у своїх композиціях національні традиції, які самобутньо поєднує з ритмами й тембрами техномузики. Українські народні інструменти — сопілка, бандура, цимбали, трембіта, бугай, зозуля, свищик, дрімба тощо — сприймаються не архаїчно, а сучасно.

Наприклад, у композиції «Відлік», присвяченій темі Чорнобильської катастрофи, басову лінію грає потужний бугай, у програвшах ритмічна фігура у виконанні трьох трембіт різко пронизує звуковий простір. Мікс фолку і техно утворює особливу атмосферу, яку посилює оригінальна сценографія: виконавиці в костюмах «а ля металік» співають ніби в клітці з атомів, потім з'являються в незвичних головних уборах і сукнях. Музика доповнюється хореографічними етюдами, пантомімою, символічними артефактами. Текст пісні не має прямого сюжету, окремі слова чітко артикулюються і викликають вільні асоціації, подібно до впливу абстрактного живопису.

 Музика Н. Жижченко, Є. Філатова, текст Н. Жижченко, Є. Коноп'є. Vidlik (ONUKA) (див. додаток, с. 244).

В українському прокаті стартує фільм-біографія «Малевич» (реж. Д. Онищенко), у якому «оживають» його твори на тлі ключових подій життя великого абстракціоніста. Музику до фільму створив сербський музикант і аранжувальник Мілош Єлич, у стрічці звучить улюблена пісня К. Малевича «Гуде вітер вельми в полі», яка стала народною.

 Пісня «Гуде вітер вельми в полі» (вірші В. Забіли) (у виконанні SHUMEI) (див. додаток, с. 244).

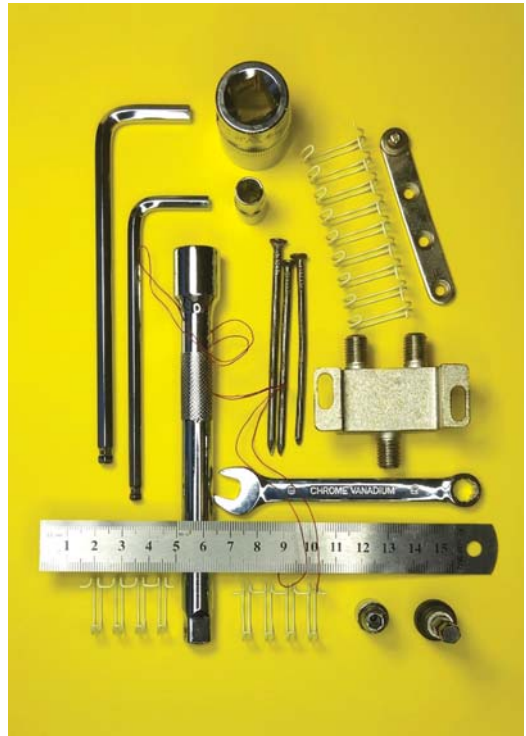
 Переглянь в е-додатку трейлер до кінофільму «Малевич».

Секрети творчих професій

Музична індустрія сьогодні переживає справжню цифрову революцію. З'являються нові перспективні професії. З-поміж них новою є робота **цифрового дистриб'ютера / цифрової дистриб'ютерки музики**. Яка його/її роль у мистецтві музики? Він/вона допомагає артистам випускати свою музику на різних стримінгових платформах на вигідних умовах з метою розширити аудиторію фанів, зробити ім'я популярним. Дистриб'ютор повинен аналізувати кількість прослуховувань альбому чи треку, вікові й географічні параметри аудиторії в особистому кабінеті, у кабінетах зареєстрованих слухачів. Він пропонує й організовує рекламні презентації, пітчінги, готує і поширює прес-релізи. Якщо ти, окрім музики, захоплюєшся математикою і маєш аналітичні здібності, схильність до статистики, то ця професія — саме для тебе.

Варіант 1. Переглянь майстер-клас в е-додатку. Створи бриколаж у стилі конструктивізму з побутових предметів.

Варіант 2. Намалуй абстрактну композицію в стилі супрематизму або орфізму. Передай свій настрій у кольорових контрастах.

Словник

Абстракціонізм (від лат. *abstractus* — абстрактний) — один з головних художніх напрямів XX ст., безпредметне нефігуративне мистецтво, у якому структура твору живопису, графіки чи скульптури не відображає реальність, а ґрунтується на формальних елементах (лінії, плями тощо) та абстрактних конфігураціях.

Конструктивізм (від лат. *constructio* — побудова, структура) — напрям в авангардизмі 1910–1930-х років, який охоплює архітектуру, образотворче і декоративно-прикладне мистецтво, фотографію, частково літературу, театр, кіно, музику. Характеризується лаконізмом і абстрактністю форм.

Неопластицизм (гол. *neoplasticism*, від грец. *neos* — новий і пластика) — художня течія абстракціонізму, яка базується на ідеї «мистецтва чистої пластики».

Орфізм (фр. *orphisme*, від *Orpheus* — Орфей) — течія в європейському абстрактному живописі 1910-х років, якій притаманна єдність світла, кольору, руху.

- 1 Назви течії абстракціонізму та їх засновників. У чому полягає відмінність абстрактного мистецтва від інших напрямів модернізму?
- 2 Схарактеризуй творчість художника-абстракціоніста, картини якого зацікавили найбільше, на конкретних прикладах.
- 3 Порівняй засоби художньої виразності та стилеві ознаки картин «Ейфелева вежа».

1

2

3

1 — Р. Делоне; 2 — Ж. Сера; 3 — Р. Дюфі

- 4 Заверши речення. «Абстрактна музика — це...»

1 Досліди життя і творчість митця, використовуючи українські медіаджерела: документальний фільм «Малевич. Український квадрат»; «Малевич і таємниця чорного квадрата». 1 серія «Книга-мандрівка. Україна».

2 Проведіть з однокласниками та однокласницями дискусію і обговоріть тему «К. Малевич і Україна».

Виконайте мистецький проєкт і підготуйте комп'ютерну презентацію «Абстракціонізм — сучасна художня картина світу».

Запропонуй варіант оформлення побутових речей із застосування ідей П. Мондріана для популяризації його творчості. Які дистриб'юторські прийоми і технології ти застосуєш? Обговоріть і проведіть взаємооцінювання кращих креативних ідей.

11-12. У пошуках художньої експресії

Які асоціації виникають у тебе при словах «експресіонізм», «фовізм», «сюрреалізм»? Створи хмару слів, правильність якої перевіриш наприкінці уроку.

Напередодні Першої світової війни і в міжвоєнні роки в соціумі посилюються тривожні передчуття і песимістичні настрої, на які миттєво реагує мистецтво. Митці шукають різні шляхи для відображення атмосфери епохи, вираження протесту проти потворності сучасної цивілізації.

У Німеччині та Австрії виникла нова модерністська течія — *експресіонізм*. Її представники демонстрували негативні сторони життя, відтворювали складні душевні стани людей, породжені жахом і відчаєм, передавали співчуття до принижених і знедолених.

Експресіоністична тематика самотності й безсилля людини перед байдужим і ворожим світом проникає в літературу. Виникає різко критичне ставлення до канонів класичного і романтичного мистецтва, зацікавленість психічними процесами.

У музиці утверджується дисонанс. Посилюється емоційне звучання вистав експресіоністичного театру. В образотворчому мистецтві предметом зображення стають людські почуття болю і страху. У живописі експресія проявляється в надто яскравій кольоровій гамі й деформації пропорцій.

ЖИВОПИС

Перший зразок експресіонізму — картину «Крик» — норвезький художник **Едвард Мунк** (1863–1944) створив наприкінці XIX століття. Він немов заглянув у прийдешнє століття світових воєн, революцій та екологічних катастроф. Картина належить до найзагадковіших шедеврів світового живопису, має численні варіанти й трактовки, меми. Що ж хотів передати світові автор? Який сенс вклав у картину?

У мистецтві виникає новий образ — постать людини, яка зайшлася відчайдушним криком, з виразом страждання і розпачу на обличчі, що межують з божевіллям, в очах — жах і безнадія. Похмуро-фантастична природа, суголосна людським емоціям, підсилює атмосферу трагізму: вогняно-червоне гаряче небо і темний, холодний, украй узагальнений пейзаж з мостом, на якому стоїть головний персонаж, дві байдужі фігури вдалині. Напруження спотворює простір, деформує лінії.

Е. Мунк. Автопортрет

Картина стала справжнім брендом, що використовується в рекламі, анімації та кіно.

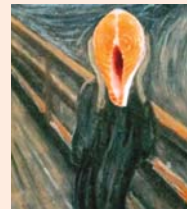

Передай свої відчуття від картини. У чому її трагізм? Що тебе вразило більше: експресія відчаю людини чи «крик деформованої природи», що звучить мов відлуння людських емоцій?

Е. Мунк. Крик

Мем
на картину
Е. Мунка

Твори експресіоністів **Пауля Клеє**, **Ернста Людвіга Кірхнера**, **Отто Дікса**, **Еміля Нольде**, **Олексія фон Явленського**, **Ернста Барлаха** в нацистській Німеччині знищували як «дегенеративне мистецтво».

Експресіонізм відрізняється яскравою індивідуальністю митців. О. Дікс часто зображував жахи, які бачив на війні, тому його похмурі картини сповнені хворобливих переживань. На портретах О. фон Явленського інтенсивні кольори посилюють емоційну виразність образів.

Аквареліст Е. Нольде писав експресивні пейзажі у фантастичній кольоровій гамі. Ф. Марк захоплювався світом тварин, який став головною темою його творчості. В анімалістичній галереї митця є образи ланей, лисиць, собак, коней невластивого їм кольору — червоного або синього.

1

2

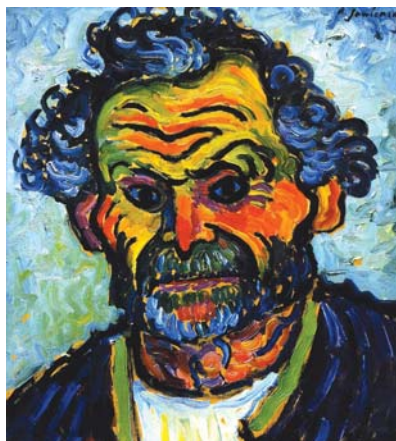

3

1 — Е. Л. Кірхнер. Червона вежа в Галле;
2 — О. Дікс. Празька вулиця; 3 — Ф. Марк. Синій кінь

Е. Нольде. Осіннє море

О. фон Явленський. Селянин

? *Передай власні враження від композицій експресіоністів. Що незвичного у використанні кольору на картинах?*

Творчість німецько-швейцарського художника Пауля Клеє (1879–1940) однаково зараховують до експресіонізму, кубізму, абстракціонізму та сюрреалізму. Але повністю вона не належить до жодного стилю. Вбираючи різноманітні віяння часу, митець створює власний художній світ, вигадуює свої абстрактні образи («Сенекію»). Музикальність просвічує крізь загадкову гармонію його структурних колажів,

картин-мережив. Деякі фахівці вважають, що кольори і форми композицій митця є своєрідним нотним еквівалентом, де все підпорядковано мелодійній і ритмічній організації.

П. Клеє. Сенекіо

П. Клеє. Парк

? У чому відчувається «музикальність» картин, експресія ритміки й кольорових співзвуч? Зверни увагу на стильові ознаки творів.

Експресіонізм досить самобутньо проявився в українському мистецтві. Достатньо згадати ранню творчість **Олекси Новаківського** (1872–1935), полотна якого поєднують риси постімпресіонізму з потужним динамізмом та експресією, що заворює емоційною виразністю, дисонансами яскравих кольорів.

1

2

О. Новаківський. 1 — Автопортрет з букетом квітів (фрагмент);
2 — Довбуш — володар гір

Е. Кондратович. Великдень

натхнення була скульптура античності й Ренесансу. На стику класичної традиції та авангарду зародилося нове мистецтво експресіонізму. До нього, зокрема, належать роботи німецького скульптора **Ернста Барлаха** (1870–1938).

Е. Барлах. Той, що співає

Е. Барлах. Месник

Скульптурні портрети італійського митця **Амедео Модільяні** (1884–1920), як і живописні, не відрізнялися особливою художньою достовірністю. Проте в них вдало передано не лише основні риси моделей, а й за допомогою кількох штрихів (нахил голови, лінія носа) передано їхній неповторний характер.

1

2

3

А. Модільяні. 1 — Скульптурний портрет Жанни Ебютерн;
2 — Портрет Жанни Ебютерн у великому капелюсі; 3 — Голова

? Порівняй скульптурний і живописний портрети Жанни Ебютерн. Що ти можеш розказати про характер цієї жінки? Які художні засоби виразності підкреслюють експресію образів?

Музика

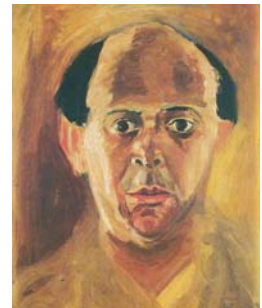
Експресіонізм у музиці сформувався в першому десятилітті ХХ ст. Його риси проявилися в останніх творах **Густава Малера**, в операх **Ріхарда Штрауса**. Посиливалася експресія, збільшувалися емоційне напруження і драматизм образів. Експресіонізм вплинув на розвиток музичного театру, він привніс трагедійність, сатирично-гротескне начало. У пошуку кордонів між реальністю і вигадкою розширювалася тематика вистав. Але найперше музичний експресіонізм пов'язаний з творчістю композиторів так званої «**нової віденської школи**»: **Арнольда Шенберга** та його учнів — **Антон Веберна** і **Альбана Берга**.

? Пригадай представників віденської класичної школи. Чому музику саме цих композиторів вважають класичною?

Лідер нововіденської школи **Арнольд Шенберг** (1874–1951) виробив оригінальну систему композиції, яка отримала назву **додекафонія**. Новий метод передбачав відмову від використання мажору і мінору, традиційних засобів музичного розвитку. Він знаменував народження атональної музики, у якій починає панувати дисонанс. Застосування «тембрової мелодії» разом з іншими нововведеннями допомагало уникати хаотичності в організації музичного матеріалу.

Творчість А. Шенберга пронизана тривожністю, страхом перед дійсністю, песимізмом і скепсисом.

До яскравих зразків музичного експресіонізму належить знаменита мелодрама «**Місячний П'єро**», у якій світ внутрішніх переживань пере-

А. Шенберг.
Автопортрет

важає над зовнішніми враженнями. Цей вокальний цикл на слова Альберта Жиро написаний для жіночого голосу в супроводі камерного ансамблю незвичного складу (фортепіано, флейта, кларнет, скрипка, альт, віолончель). Композитор створює образи таємничих видінь, кошмарів і жахів. У загострених експресивних інтонаціях передано гнітючі переживання, що закінчуються вибухом відчаю.

У передмові до «Місячного П'єро» А. Шенберг дає виконавцям такі вказівки: «Записана нотами мелодія для голосу (окрім вказаних винятків) не призначена для співу. Перед виконавцем стоїть завдання створити з неї мелодію мовленнєвого типу, не забуваючи про запропоновану висоту звуків». Композитор вводить особливу манеру вокального виконання, яку називає «мовоголос», «мовоспів», «мовомелодія». Це передбачає, що виконавець суворо дотримується вказаного ритму. Манера виконання не схожа на спів чи розмовну мову. У результаті виникла одна з найцікавіших технік вокальної музики.

1

2

3

1 — сцена з балету «Місячний П'єро»;
2, 3 — А. Шенберг. Образи П'єро до записів музики твору

? Який із візуальних образів ти вважаєш суголосним музичному? Поясни чому.

А. Шенберг дуже цікавився живописом. У його бібліотеці були книги К. Малевича, В. Кандинського та інших. Він і сам був професійним художником — членом Пруської академії мистецтв, брав участь у виставках експресіоністів. Шенберг створив набагато більше картин (до трьохсот полотен), ніж музичних творів. Серед них портрети, автопортрети, натюрморти, пейзажі й так звані «марева» — абстрактні композиції, зміст яких розкривається, як і в музиці, тільки в процесі співпереживання.

 А. Шенберг. «Місячний П'єро»: Коломбіна, Данді.

До портретної галереї

Борис Лятошинський (1895–1968) — засновник українського музичного модернізму є невизнаним до кінця генієм української академічної музики. Композитор був змушений творити в часи культурного терору і потерпав від шквальної критики тогочасних партійних ідеологів. Проте зумів задати тренд на модернізм в українській музиці та зростив покоління учнів так званих шістдесятників — «Київський авангард». У своїй багатожанровій творчості він зазнав романтичних впливів попередників і надолужив багаторічну відсутність симфонізму в українській музиці.

Борис Лятошинський

Стиль композитора-симфоніста вважають зразком експресіонізму, а також неоромантизму. Його музиці, зокрема симфоніям, притаманні драматизм, часом трагізм, емоційне напруження, ускладнені й загострені гармонії.

Фортепіанний доробок Б. Лятошинського — унікальне явище українського модернізму. На творчість композитора вплинули пізні європейські романтики (Малер, Вагнер), а також естетика австрійського експресіонізму й композиційні принципи нововіденської школи (передусім Шенберга і Берга). Це дало йому змогу використовувати найрадикальніші технології творення музики.

А втім, доля симфоній майстра була трагічною. Другу було «заарештовано» за антинародність і формалізм. Після першого виконання Третьої симфонії (1951), присвяченої темі війни, автора нищівно критикували, називаючи «буржуазним пацифістом», оскільки музика звучала не переможно, а антивоєнно. Через це композитора змусили переробити фінал.

Цикл «Відображення» для фортепіано (1925) складається із семи контрастних експресивних п'єс, які відрізняються жанровими ознаками (вальс, токато, ноктюрн) і настроями й образами-станами (скорботні, казково-містичні, звукозображальні, саркастичні).

Попри всі випробування, творча спадщина Лятошинського засвідчує силу його мистецького таланту та відданість високим ідеалам музики.

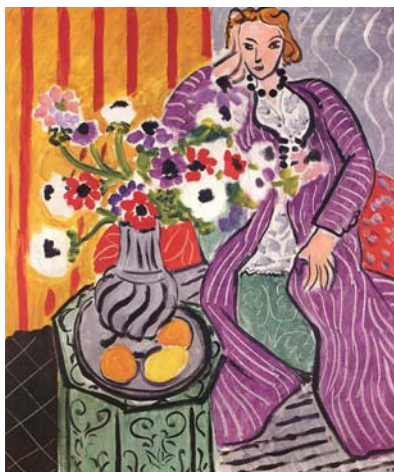
Б. Лятошинський. Цикл «Відображення» (мініатюри на вибір).

ЖИВОПИС

Тимчасом як експресіоністи прагнули розбудити глядацтво гострою громадянською і психологічною тематикою, наблизити його до дійсності, деякі французькі художники почали надавати кольору абсолютної свободи й декоративності. Відбулося рішуче повернення до чистих кольорів, які своєю первозданністю збуджували почуття глядачів до самих глибин.

Восени 1905 р. французькі художники **Анрі Матісс** (1869–1954), **Андре Дерен** (1880–1954) та інші виставили в паризькому салоні картини зі сліпучо-яскравими кольорами й грубими мазками. Виставка спричинила сенсацію. Описуючи враження від робіт, критик жартома зауважив: «Відчуття, наче серед диких звірів». Так цей художній напрям отримав відповідну назву *фовізм*.

Фовізм близький до експресіонізму у використанні гранично яскравого колориту. Художній манері фовістів властиві емоційність художнього вираження, пронизлива чистота й інтенсивність локальних кольорів, різкі контрасти, гострота ритму, стихійна динамічність мазка. Основні мотиви й колірні поєднання вони брали з природи, але загострювали їх. Митці захоплювалися живописом постімпресіоністів, технікою дивізіонізму, східним мистецтвом. Проте імпресіонізм, навколо якого нещодавно «ламалося стільки списів», поруч із полотнами фовістів здавався цілком традиційним, навіть реалістичним мистецтвом.

А. Матісс. Фіолетовий халат

А. Матісс. Розмова

Колорит картин лідера фовістів Анрі Матісса викликав радісне, святкове відчуття. Введення східних мотивів дало змогу художникові навіть перевершити загальні рамки фовізму, хоча прихильником його основних ідей він залишився назавжди. Виразна лінія майстра вражала екс-

пресивним лаконізмом. Винахід митця — техніка «малювання ножицями» — передбачав створення композицій із різнокольорових паперових вирізок. Той, хто вмів зображувати в кожній своїй картині радість і щастя, мав право так говорити. І йому вдалося зробити це так, як, мабуть, не вдавалося нікому.

«Уявити світ таким, яким нам хочеться» — під цими словами Андре Дерена могли б підписатися всі фовісти, які змогли відкрити секрети експресії кольору і прагнули до творчого самовираження.

А. Дерен. Біг-Бен

А. Дерен. Поворот дороги

? Проаналізуй композицію та колорит картин. Чому, на твою думку, характеристика «дикі» прижилася до творчості фовістів?

Нова модерністська течія *сюрреалізм* виникла як відгук митців «втраченого покоління», чия молодість припала на час Першої світової війни і тяжких повоєнних років. Прихильники цього стилю вважали, що джерелом творчості має бути не досягнення дійсності, а сфера підсвідомості: мрії, сновидіння, галюцинації. Предмети на таких полотнах часто були деформованими або їх розміщували в незвичному для них оточенні. Реальні зв'язки замінювали довільними асоціаціями митця, світ втрачав упорядкованість, сталість, перетворюючись на безладдя.

Картини іспанського художника-сюрреаліста **Сальвадора Далі** (1904–1989) — це майстерно виконані комбінації з вигадливими сюжетами, чудернацькими образами, неймовірними підтекстами. Композиція «Сталість пам'яті» є своєрідним символом відносності часу. На тлі безлюдного пейзажу плавають і розтікаються циферблати трьох годинників (минуле, сьогоднішнє, майбуття). Частина обличчя з віями — це «автопортрет» сплячого Далі, а світ навколо — його сон, зокрема, й каталонський пейзаж вдалині — рідний край митця.

На одному з творів-загадок С. Далі «Невільничий ринок» можна побачити подвійне зображення: фігури двох черниць у чорно-білому вбранні й портрет філософа Вольтера.

С. Далі.
Сталість пам'яті

С. Далі.
Невільничий ринок (фрагмент)

Картину «Тайна вечеря» С. Далі створював за математичними принципами, заснованими на вивченні мистецтва Відродження. Особливо тут відчувається вплив Леонардо да Вінчі — автора найзнаменитішої «Тайної вечері». Жестом Ісус вказує на небеса і на фігуру, розпростерті руки якої ніби обіймають усіх присутніх. У картині великого Леонардо, як вважає італійський музикант Джованні Марія Пала, зашифровано музику, яка звучить як реквієм (ноти читати слід з правого боку на лівий).

С. Далі. Тайна вечеря

Л. да Вінчі. Тайна вечеря (оцифрована версія)

? Порівняй сюрреалістичну картину і ренесансну фреску на відому біблійну тему. Чим відрізняються композиції творів?

Сюрреалістичні поєднання несумісних предметів породжують незвичайні естетичні ефекти і захоплюють емоційним «звучанням» кольорів у фовістів та експресіоністів.

e-п **Варіант 1.** Переглянь майстер-клас в **e-**додатку. Створи аплікацію а-ля Матісс (кольоровий папір, клей, лак). Виріж із паперу флоральні елементи, в яких за допомогою контрасту передай власні емоції. Декоруй візерунком коробку для новорічних подарунків. За бажанням у вільний час опануй техніку декупаж: нанеси свій візерунок на предмети інтер'єру (дзеркало, шкатулку, фоторамку).

А. Матісс. Сніп

А. Матісс. Смуток короля

п **Варіант 2.** Групова робота. Поекспериментуйте з кольорами й передайте за допомогою колірних контрастів, загострених ліній і форм власні емоції в серії експресіоністських або сюрреалістичних зображень на тему сучасної російсько-української війни (гуаш).

С. Гіга. Пісня «Цей сон...» у джазовому аранжуванні (Хор «Гомін», диригент В. Яценко) (див. додаток, с. 245).

Розучіть у класі й заспівайте хором з перкусією, щоб підняти настрій (за бажанням з імпровізованими рухами).

Словник

Декупаж (фр. *decourage* — вирізування) — декоративна техніка вирізування паперових зображень і приклеювання їх на різні поверхні. Декупаж відрізняється від аплікації тим, що остання має чіткий контур, а декупаж прагне приховувати межі нанесеного декору.

Додекафонія (з грец. дванадцять і звук) — техніка музичної композиції, різновид серійної техніки, в основі якої лежить використання серії з 12 співвіднесених між собою тонів.

Експресіонізм (від фр. *expression* — вираження, виразність) — літературно-мистецький напрям авангардизму, що сформувався на початку XX ст. в Німеччині. Йому притаманне трагічне сприйняття і відображення дійсності; бурхлива реакція на дегуманізацію суспільства і знеособлення в ньому людини.

«Живопис ножицями» — термін, яким Анрі Матісс описував свою техніку створення композицій із кольорових паперових вирізок. Він фарбував гуашшю аркуші паперу в яскраві кольори й вирізував із них форми — від простих геометричних до складних органічних. Потім ці вирізки komponував і розташовував на великих аркушах чи стінах, створюючи декоративні панно, сповнені експресії. Матісс вважав, що він «малює кольором у просторі», тільки замість пензля використовує ножиці.

Приклад «малювання ножицями»

Сюрреалізм (фр. *surrealisme* — букв. надреалізм) — течія модернізму, апофеоз людської фантазії, відрізняється парадоксальним поєднанням форм.

Фовізм (від фр. *fauve* — дикий) — авангардистська течія в живописі початку XX ст., творам якої характерні інтенсивне звучання кольорів і зіставлення контрастних площин, відмова від світлотіні та лінійної перспективи, що підкреслює емоційну виразність творів.

- ❗ 1 Наведи приклади експресіоністичних творів у живописі. Яка тематика превалює на картинах?
- 2 Назви основні особливості сюрреалізму в мистецтві.
- 3 Обери головний засіб виразності художників-фовістів: лінія, колір, форма, фактура.
- 4 Музика у стилі експресіонізму — яка вона? Склади коротке есе.

🔍 1 За бажанням поцікався детальніше «серійною технікою», її значенням у сучасній музиці. Самостійно прослухай інструментальні твори композиторів нововіденської школи, у яких ця техніка застосовується.

2 Чи не нагадує картина польського сюрреаліста Яцека Єрка візуальний ребус? Спробуй розгадати її сенс.

⚙️ Поміркуй над афоризмами П. Клее: «Мистецтво не відтворює зриму реальність, воно її творить», «Що жахливіший світ, то абстрактнішим є мистецтво». Запропонуй свої міркування щодо цього, обговори з однолітками.

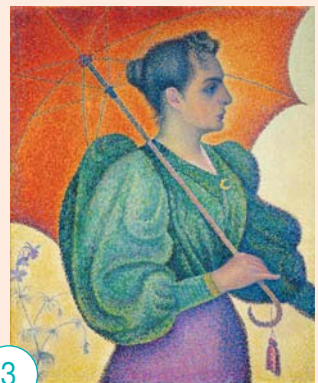
🕒 Уяви себе екскурсоводом/екскурсоводкою і проведи мініекскурсію на тему «Жіночі образи: бачення імпресіоніста, фовіста і неоімпресіоніста» за поданими ілюстраціями А. Матісса (1), К. Моне (2) і П. Сіньяка (3).

1

2

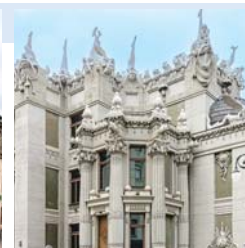

3

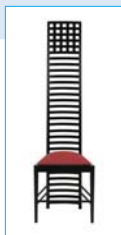
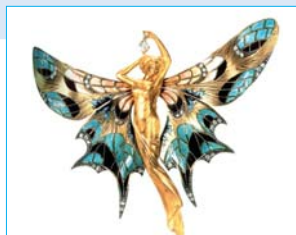
✓ Перевір себе: виконай завдання в е-додатку.

Перевіряю свої досягнення

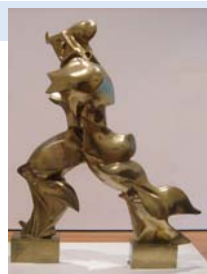
2

3

5

6

1

Назви одним словом значення термінів «югендстиль», «ар-нуво», «сецесія».

2

До яких стилів належать архітектурні споруди України?

3

Назви стиль, який об'єднує подані зразки декоративно-прикладного мистецтва.

4

Які орієнтовні часові межі модернізму і постмодернізму?

5

Порівняй стильові особливості зразків скульптури.

6

У якому стилі писали музику композитори, зображені на портретах? Наведи приклади творів і проаналізуй ті, що зацікавили найбільше.

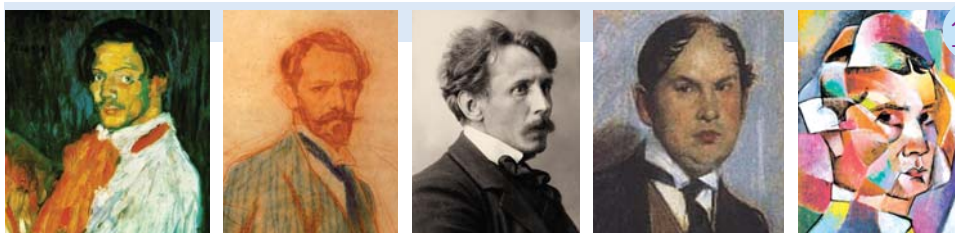
7

8

11

12

Визнач та опиши художню техніку постімпресіоністів, використану на картинах. Поясни, яка ілюстрація «зайва» в цьому ряду і чому.

7

Що об'єднує представлені композиції? Дай лаконічну характеристику різновидам цього стилю.

8

Поясни значення слів «додекафонія», «полістилістика» на конкретних прикладах музичних творів.

9

«Оживи» одну з картин П. Пікассо, присвячену Арлекіну, уявним монологом, який допоможе зрозуміти характер персонажа.

10

Визнач належність фрагментів картин до постімпресіонізму, кубофутуризму, сюрреалізму, фовізму, експресіонізму.

11

Хто з митців, зображених на портретах, тяжів до синтезу мистецтв у творчості? Запропонуй музично-живописну колекцію з його творів.

12

13–14. Повернення до ідеалів краси минулого

? Які ти знаєш стилі з префіксом нео-? Поясни своє розуміння неостилу на зразку архітектури або на картині неоімпресіоніста. Як ти уявляєш мистецтво примітивізму?

У продовж бурхливого ХХ століття поряд із численними течіями авангарду, які вражали й інколи розчаровували своїм епатажем, виникли мистецькі напрями, що орієнтувалися на ідеали й здобутки стилів минулого. Ностальгія за старим, добрим і вічним вилилася в нові художні явища, серед яких значного поширення набули неостилі, або історичні стилі. Термін нео (з грецького *neos* — новий, відроджений) акцентує момент існування в минулому, вторинність застосування. Наприклад, *неоготика*, *необароко*, *неокласицизм*, *неоромантизм*, *неовізантизм* тощо.

Після вивчення стилів мистецтва минулого ти вже розумієш, що їхні часові межі умовні й не завжди збігаються в різних країнах. ХХ століття — це справжній калейдоскоп напрямів і стилів, які швидко змінювалися й часто співіснували, що ускладнює їх чітку класифікацію.

Наприклад, у Франції стиль мистецтва епохи Людовіка XIV — «короля-Сонця» — називають *класицизмом*, стиль часів Людовіка XVI зараховують до *неокласицизму*, а парадний

стиль пізнішого періоду правління Наполеона І, що завершив еволюцію стилю класицизм, отримав назву *ампір*.

? Поміркуй, чи можна поєднувати елементи різних стилів в одному творі. Поясни, як ти розумієш поняття «еклектика», з яким вже ознайомився / ознайомилась у 8 класі.

АРХІТЕКТУРА

? Пригадай ознаки стилю класицизм в архітектурі. Уяви, якою буде сучасна споруда з рисами цього стилю.

Прикладом еклектики в українській архітектурі є будинок Львівської політехніки. Фасад виконано у строгих формах неокласики з портиком коринфського ордеру, а інтер'єр — у дусі неоренесансу. Урочисте враження справляє вестибюль із парадними сходами й актовий зал, оздоблений подвійними колонами, каріатидами, фризом з одинадцяти картин.

Ю. Захаревич. Національний університет «Львівська політехніка» (Україна)

Неокласицизм став реакцією проти надлишкової декоративності модерну і «свавілля» еклектики. Прагнучи відродити основні принципи архітектурної класики, представники оновленого стилю спиралися на такі типові ознаки класицизму, як урівноваженість усіх елементів композиції, пропорційність, симетричність. Ці ознаки збагачувалися національними рисами, інколи додавалися інші елементи, з модерну.

Синтезом неокласицизму і модернізму став стиль *артдеко*, прикладом якого є театр на Єлисейських Полях у Парижі (комбінація новітніх залізобетонних конструкцій зі спрощеними класичними формами фасаду). Відмінні риси цього стилю найповніше виявилися в дизайні інтер'єрів і меблів: сміливі геометричні форми, етнічні візерунки й багаті орнаменти, дорогі матеріали (слонова кістка, срібло тощо).

Тріумфальна арка на площі Каррузель,
м. Париж (Франція)

Театр на Єлисейських Полях,
м. Париж (Франція)

? Які стильові ознаки є спільними для споруд Тріумфальної арки у стилі ампір і театру в стилі артдеко?

У Німеччині та Італії часів фашизму неокласицизм використовували для пропаганди нової ідеології. Архітектура відрізнялася схематичними грубими формами й гіпертрофованою монументальністю.

Римський Колізей (Італія)

Квадратний Колізей, м. Рим (Італія)

? Порівняйте Колізеї різних епох — античний і його модернізованого «двійника». Які архітектурні ідеї запозичено з оригіналу?

В українській архітектурі радянського періоду неокласицизм став одним із лідерів, поєднуючи традиційність з ідеями авангарду і гігантоманією так званого «сталінського ампіру». Адже архітектура, як і все мистецтво соцреалізму, мала демонструвати непохитність тогочасного устрою. Таких помпезних громадських будівель із симетричними фасадами, мінімальним декором і античними ордерами чимало в Києві та Харкові.

Будинок уряду, м. Київ (Україна)

Південний вокзал, м. Харків (Україна)

Визнач класицистичні риси у зразках української архітектури.

До портретної галереї

Завдячуючи непересічному таланту **Владислава Городецького** (1863–1930), Київ збагатився не лише дивовижним модерновим Будинком з химерами (див. с. 6), а також спорудами в неостілях з елементами модерну. Неокласицизм репрезентує Музей старожитностей (нині Національний художній музей України), неоготику Миколаївський костел, неомавританський стиль — Караїмська кенаса (нині Будинок актора). Невипадково митця називають «київським Гауді».

Народився В. Городецький на Поділлі, у польській родині. Навчався спочатку в Одеському реальному училищі, а потім у Петербурзькій академії мистецтв. Із 1890 року жив і працював у Києві (майже 30 років), згодом — у Польщі, США, Ірані (похований у Тегерані).

Багатогранна і шляхетна особистість, видатний архітектор, успішний підприємець і меценат, пристрасний спортсмен і мислитель, невтомний романтик-мандрівник, він досягав досконалості в усіх видах діяльності, за які брався.

1

2

1 — Пам'ятник архітектуру Городецькому, м. Київ (Україна);
Скульптори В. Щур, В. Сівко;
2 — Блакитний палац, м. Черкаси (Україна)
Архітектор В. Городецький

У США споруди неокласики отримали назву «американське відродження».

Меморіал Джефферсона
(м. Вашингтон), США

Федерал-Хол
(м. Нью-Йорк), США

ЖИВОПИС

У живописі неостилі не набули такого поширення, адже більшість художників експериментували в різних авангардних течіях. Проте інші орієнтувалися на реалістичні традиції, намагалися повернутися до класичних ідеалів краси. У своїх творах вони протиставляли «вічні» естетичні цінності хаосу модернізму.

Стихійне неприйняття деякими художниками-професіоналами гострих суперечностей мистецтва ХХ століття, намагання втекти від урбанізованої цивілізації зумовили звернення до *примітивізму* та навмисну відмову від академічних норм (П. Гоген, А. Матісс). Цей термін застосовують і щодо так званого «*наївного мистецтва*», тобто спадщини майстрів і майстринь, які без професійної освіти здобули світову славу. До них належать живописці Анрі Руссо у Франції, Ніко Піросмані (Піросманішвілі) в Грузії та ціла плеяда українських мисткинь та митців, серед яких **Марія Примаченко**, **Катерина Білокур**, **Поліна Райко**, **Никифор Дровняк** та інші.

Особливість творчого самовираження митців-самоуків у їхній щирості й емоційності. Тож таке мистецтво характеризується не в негативному ключі (дилетанське, простецьке, провінційне), а як традиційне, народне, часто зване нині як *фолк-арт*. Пошуки «натуральної» експресії, естетики природної краси поєднувалися в них зі спонтанними відкриттями в царині художніх засобів.

Наївне мистецтво набуло популярності завдяки **Анрі Руссо** (1844–1910), творчість якого, попри відсутність мистецької освіти, привертала увагу сміливістю задумів і яскравістю колірних рішень. Французький художник часто з безмежною фантазією зображував на своїх картинах екзотичну природу джунглів, сповнену дивовижних рослин і хижаків, хоча жодного разу він там не був (створюючи уявні композиції

у ботанічних садах). Картина «Спляча циганка», яку митець вважав найкращою, згодом стала і найдорожчою, приваблюючи містичною загадковістю.

А. Руссо.
Автопортрет-пейзаж

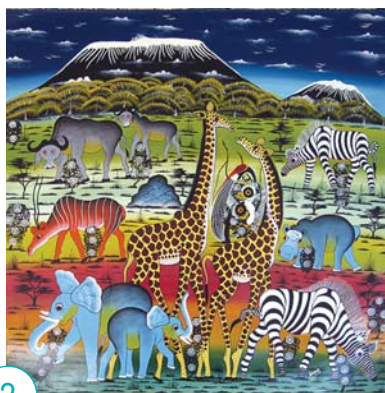
А. Руссо.
Спляча циганка (мозаїчна інтерпретація)

Грузинський художник-самоук **Ніко Піросмані** (1862–1918) прожив трагічне життя. Довгий час його живописні твори, часто написані на звичайній клейонці, викликали суперечливі оцінки, адже в них відкрилося бачення світу, неповторне у своїй чистоті й наївності. Сцени повсякденного життя грузин, портрети і краєвиди докільця і особливо улюблені художником тварини, зображені щиро і поетично, несуть у собі заряд позитивної енергії.

У країнах Латинської Америки, Азії, Африки також поширене наївне мистецтво.

Н. Піросмані.
Автопортрет

1 — Н. Піросмані.
Жираф (фрагмент);
2 — Амані. Картина
в стилі тінга-тінга

? Порівняй жирафів на картинах: яке зображення реалістичне, а яке — декоративне?

Мексиканська художниця **Фріда Кало** (1907–1954) мала не лише природний талант, а й бунтарський характер. Непохитна сила волі і жага до життя кристалізувалися з юного віку в постійній боротьбі з тяжкою хворобою (поліомієліт), а потім ще й наслідками аварій, під час яких дівчина отримала численні травми. Прикута до ліжка, вона, попри болі й страждання, почала малювати себе за допомогою дзеркала і спеціального мольберта. Так виникли понад 70 автопортретів в обрамленні різних подій і постатей у самобутній творчій манері, натхненній мексиканською народною культурою. Ці оригінальні декоративні композиції, сповнені яскравої і неповторної символіки, розкривали глибини її змученої душі, драматичний досвід, а також складні стосунки із чоловіком, відомим художником Дієго Ріверою. У картинах мисткині, представниці наївного мистецтва, сучасники вбачали ознаки сюрреалізму. Одна з них — «Зламана колона» — надихнула Ж.-П. Готьє на створення образу героїні знаменитого фільму «П'ятий елемент».

Ф. Кало. Дві Фріди

Ф. Кало. Поранений олень

Трагізм долі, попри несхожість біографій, вносить момент спорідненості у творчість Ф. Кало та легендарної української представниці наївного мистецтва **Марії Примаченко** (1909–1997).

Коли Пабло Пікассо на Всесвітній виставці в Парижі побачив унікальні творіння української майстрині, за які її нагородили золотою медаллю, він був у захваті. Геніальна українка написала понад 800 картин, створивши свій дивовижний світ фантастичних образів — яскравих квітів-оченьят, чудернацьких пташок, екзотичних звірів.

М. Примаченко. Соняшник життя

М. Примаченко. 1 — Синій бик; 2, 3 — поштова марка та іграшка за мотивами творів мисткині

Життя обійшлося з Марією жорстоко: у дитинстві вона перенесла страшну недугу — поліомієліт — і стала інвалідом. Ходила насилу, спираючись на милиці. Не дочекалася з війни чоловіка, який загинув і не побачив народження сина Федора. Пережила Чорнобильську катастрофу — її рідне село Болотня розташоване за 50 кілометрів від місця аварії — і присвятила цій трагедії серію картин. Можливо, саме життєві випробування загострили її світосприйняття, вплинули на емоційно-образне бачення світу, сформували мужній і незламний характер. «Роблю сонячні квіти, тому що людей люблю, творю на радість, на щастя людям, щоб усі народи одне одного любили, щоб жили вони, як квіти, по всій землі...» — кредо української мисткині.

? Опиши свої враження від творів двох майстринь — М. Примаченко і Ф. Кало. Поміркуй, як мистецтво допомагає людині у тяжкі часи зберегти стійкість. Чи надихають тебе ці жінки-художниці, які, попри всі життєві труднощі й перешкоди, зберегли віру в життя і любов до мистецтва, краса якого рятує світ?

Отже, примітивне мистецтво, незважаючи на простоту і наївність зображень, приховує у глибинах змісту складні ідеї та сенси. Через насичені кольори й нетривіальні образи ці твори випромінюють сильні емоції, часто сповнені радості та надії.

До основоположників сучасного українського монументального живопису і прихильників *неовізантизму* належить видатний художник-новатор **Михайло Бойчук** (1882–1937).

М. Бойчук.
1 — Українка;
2 — Мозаїка

М. Бойчук і його послідовники **Іван Падалка**, **Василь Седляр**, **Іван Липківський** та інші прагнули до мистецтва, заснованого на українських традиціях та європейських взірцях, і заперечували нав'язуваний владою соцреалізм. У часи тоталітарного режиму «бойчукістів» разом із лідером групи репресували (згаданих чотирьох художників розстріляли 13 липня 1937 р.), багато творів знищили. Але вплив цієї самобутньої школи, що поєднала національні фольклорні та церковні (візантійські) мистецькі традиції, на осередки українських монументалістів був значним. Також на творчих ідеях бойчукізму були засновані школи плаката, графіки та кераміки.

1

2

3

1 — В. Седляр. У школі лікнепу;
2 — І. Падалка. Збирання помідорів; 3 — І. Липківський. Без назви

Альтернативою модерністським течіям у мистецтві став *соцреалізм*, який панував у радянський період з 1930-х років. Цей єдиний офіційно дозволений стиль мав на меті оспівувати тогочасні досягнення в країні. Реалістична складова насправді не стала визначальною, адже сюжети й образи мистецтва ідеалізували й романтизували дійсність. Художники повинні були зберігати баланс на тонкій межі між дозволеним і забороненим, між новаторством і збереженням національних традицій.

Г. Кальченко.
Катерина Білокур

Твори плеяди кращих митців того часу увійшли до скарбниці світового мистецтва. Серед них — скульптори **Галина Кальченко**, **Михайло Лисенко** і **Василь Бородай**, автори багатьох пам'ятників українським діячам культури, лідер закарпатської школи живопису **Адальберт Ерделі**, видатна художниця **Тетяна Яблонська**. Монументальне мистецтво збагачували декоративні панно **Алли Горської** та **Віктора Зарецького** — ключових постатей руху шістдесятників. Вагомий вне-

сок у розвиток української графіки зробили представники мистецької династії **Якутовичів**, які ілюстрували твори української літератури та створювали образи історичних героїв. Багато митців, працюючи в умовах соцреалізму, зберігали зв'язок із національними традиціями та етнічними джерелами.

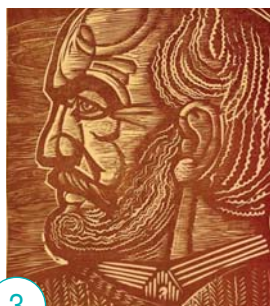
В. Бородай. Пам'ятний знак на честь заснування Києва

1

2

3

4

5

- 1 — Т. Яблонська. Молода мати;
- 2 — А. Ерделі. Заручені;
- 3 — Г. Якутович. Сергій Параджанов;
- 4 — А. Горська. Портрет жінки в хустині;
- 5 — В. Зарецький. Солдатка

? Якими засобами передано почуття людей на живописних і скульптурних портретах українських художників та художниць доби соцреалізму?

Музичне мистецтво

? Для якого музичного стилю притаманні такі риси: гармонійність образів, ясність і раціональність музичної форми?

У 1924 році композитор Ігор Стравінський висунув гасло «Назад до Баха!». Заклик підхопили музиканти різних країн, прагнучи поєднати у своїй творчості новітні виразові засоби з принципами побудови класичних творів. Це означало початок доби *неокласицизму* в музичному мистецтві.

Термін було вжито вперше щодо музики А. Русселя у 1923 році. Це поняття трактують по-різному, інколи настільки широко, що охоплюють стилізацію не тільки класики, а й інших стилів минулого або поширюють на всю академічну музику XX століття поза межами авангарду. Орієнтуючись на ідеали класики, неокласицисти намагалися

передати динамізм і контрасти сучасності, тому вони використовували новітні засоби музичної виразності, складні гармонії та загострені ритми. Зазвичай зверталися до інструментальних жанрів непрограмної музики (сюїти, концерту, симфонії, поліфонічних форм), часто використовували камерний оркестр чи інструментальні ансамблі різного складу.

? Пригадай, які музичні жанри і форми сформувалися в епоху класицизму. Назви найвідоміших композиторів-класиків та їхні твори.

1

2

1 — Пауль Гіндеміт;
2 — М. Грюневальд.
Ізенгеймський вітвар
(фрагмент)

Неокласицизм і експресіонізм — два основні полюси музики ХХ століття. Емоційному напруженню експресіонізму неокласицизм протиставив стриманість почуттів, конструктивність задуму, ясність форм.

Німецький композитор **Пауль Гіндеміт** (1895–1963) об'єднав неокласицизм і фольклор в оперному жанрі. Сюжет опери «Матіс-художник» побудовано на відомостях про художника Матіаса Грюневальда, творця відомого Ізенгеймського вітваря. Згодом музику опери композитор використав в однойменній симфонії, яка стала одним із найвідоміших його творів. Програмність симфонії вельми своєрідна — це музична інтерпретація живописних образів.

Ж. Е. Бланш. Портрет
І. Стравінського

У вступі до першої частини «Концерт ангелів» використано мелодію народної пісні XVI ст. «Три ангели співали», яка звучить як світлий і величний гімн.

e П. Гіндеміт. Симфонія «Матіс-художник» (I ч.).

У 1960-х роках з'явилися твори українських композиторів у стилі неокласицизму (М. Скорик, В. Бібік, І. Карабиць, Ж. та Л. Колодуби та інші.). У цьому стилі яскравим прикладом є творчість І. Стравінського.

До портретної галереї

Ігор Стравінський (1882–1971) — всесвітньо відомий композитор українського (козацького) походження. У родині пишалися належністю до старовинного українського роду Сулимів. Батько композитора, співак Федір Стравінський, родом із Чернігівщини, навчався в Ніжинському ліцеї, дебютував на сцені Київського оперного театру. Мати, Ганна Холодовська, піаністка і співачка, походила з козацького роду. З дитячих років Ігор учився грати на фортепіано.

З 1910 р. І. Стравінський жив за кордоном: у Швейцарії, Франції, а з 1939 року — у США. Він виступав як піаніст, диригував переважно власними творами.

Творчість митця вирізняється стильовою різноманітністю, його називали «людиною тисячі стилів». Найкращими творами раннього періоду його творчості є балети «Петрушка», «Жар-птиця», «Весна священна», які принесли композиторові світову славу. У них виявилася зацікавленість митця архаїчною обрядовістю. У «Весні священній» заглиблення у фольклорну стихію поєднується з радикальним оновленням музичної мови. Буйна енергія язичницьких ритуальних танців передається через складні ритми й дисонанси модернізму. Такий стиль називають неофольклоризмом.

У неокласичний період творчості (до 1950-х років), тематика творів композитора охоплює переважно античну міфологію. Митець застосував принципи неокласицизму в балетах «Пульчинелла» (на теми Дж. Перголезі), «Аполлон Мусагет», «Орфей». Він звертався до різних європейських стилів, опановував засоби музики бароко, прийоми поліфонії. Ці балети є не стільки зразками стилізації класики, скільки прикладами яскраво самобутньої музики, що свідчить про творче переосмислення стилів минулого.

Пізній період творчості характеризується поєднанням неокласичної структури (старовинних танців) з елементами додекафонії (балет «Агон», 1957).

Музиці І. Стравінського притаманний оригінальний авторський стиль. Він вніс чимало нового в царину метроритму, оркестрового письма, використовував джазові інтонації.

Значну частину своїх ранніх творів І. Стравінський писав у містечку Устилуг на Волині. Тут він зустрів своє кохання — Катерину Носенко, яка стала його долею. Після одруження за проєктом Стравінського на околиці містечка побудували будинок. У цьому родинному маєтку він щоліта отримував натхнення для творчості. Нині тут відкрито музей, а в Луцьку проводять міжнародний фестиваль «Стравінський і Україна».

- 1 — поштова марка;
- 2 — Міжнародний фестиваль «Стравінський і Україна» в Устилузі (2009)

І. Стравінський. Балети «Весна священна», «Аполлон Мусaget» (фрагменти).

Секрети творчих професій

Музично-театральний критик / музично-театральна критикиня — творча професія, пов'язана з мистецтвознавством. Вона рідкісна, проте надзвичайно цікава. Критики відвідують вистави, аналізують їх і дають об'єктивну оцінку.

Ця професія сподобається тим, хто захоплюється мистецтвом, оперою й балетом. У музичному театрі актори та акторки втілюють задум автора опери чи балету, а також режисерську інтерпретацію твору. Художники й художниці створюють декорації і костюми, дотримуючись стилю епохи, у яку було написано твір. Отже, критик має орієнтуватися у різних сферах мистецтва, щоб належно оцінити роботу всієї творчої команди. Підсумком його діяльності стає рецензія на постановку.

Сьогодні рецензії розміщують не лише у фахових журналах, а й у мережі — для широкого кола шанувальників і шанувальниць мистецтва. Це посилює суспільний резонанс і вплив критики на глядацтво, їхні смаки та запити. Для багатьох глядачів і глядачок рецензії стають орієнтиром у виборі театру чи конкретної вистави.

В епоху інтернету музично-театральні критики можуть вести блоги, активно популяризуючи мистецтво та залучаючи нову аудиторію до театрального життя.

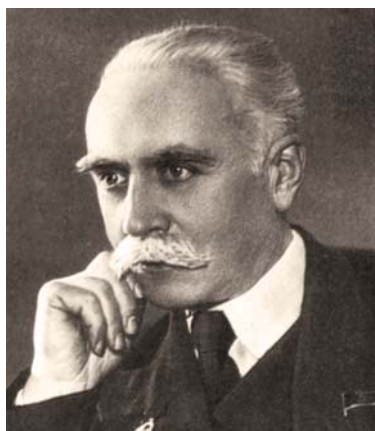
Про значний інтерес композиторів до фольклору різних народів свідчила поява **неофольклоризму**. Неабияке значення для збереження народної спадщини мала діяльність угорців **Бели Бартока** і **Золтана Кодая**, українців **Миколи Леонтовича** і **Філарета Колесси**, німця **Карла Орфа**, які аранжували народні мелодії, надаючи їм нового життя.

Які твори перерахованих композиторів ти вже слухав / слухала? Пригадай, які українські пісні використав Л. Ревуцький у Симфонії № 2.

Ознака неофольклоризму — оновлення музичних виразових засобів, джерела яких у народній творчості. Достатньо часто фольклорні інтонації стають рисами авторського стилю.

Прикладом цього може слугувати творчість багатьох українських композиторів, зокрема **Левка Ревуцького (1889–1977)**, з творчістю якого ознайомилися у попередніх класах (Симфонія №2 на теми українських пісень). У спадщині композитора близько 120 оригінальних обробок українських народних пісень, у яких він розвинув методи М. Лисенка та М. Леонтовича. На фольклорних інтонаціях побудована його кантата «Хустина». Важливим здобутком митця є виховання плеяди талановитих українських композиторів, які продовжили розвивати традиції свого наставника (М. Дремлюга, В. Гомоляка, Г. і П. Майбород, В. Кирейко, А. Філіпенко, Л. Грабовський та інші).

Левко Ревуцький

Пам'ятний барельєф
Л. Ревуцькому, м. Київ (Україна)

 Л. Ревуцький. Кантата «Хустина» (фрагменти).

 Музика і вірші В. Івасюка. Пісня «Водограй».

 Варіант 1. Переглянь майстер-клас в **е-додатку**. Орієнтуючись на зразок, створи ескіз ігрової скульптури за мотивами картини М. Примаченко «Синій звір» для майбутнього розміщення в просторі сучасного міста (**фоаміран або картон, кольоровий папір, фло-мастери**).

Пофантазуй, де буде доцільніше розмістити скульптуру: на дитячому майданчику, в парку або інтегрувати в простір зупинки громадського транспорту. Відповідно створи макет. Застосуй принципи редімейд: використай пластикову коробку від торта (відріж низ) для створення арочної конструкції, де розмісти виконану аплікацію звіра.

Варіант 2. Професійні випробування. Уяви себе художником-модельєром, розроби ескізи оформлення дитячого одягу у стилі примітивізму. За бажанням використай мотиви творів М. Примаченко.

У повоєнний час Україну чекає масштабна відбудова зруйнованих територій. Діти й молодь мають підключитися до всенародного руху. Почни готуватися вже зараз.

Словник

Ампір (фр. *style empire* — імперський стиль) — стиль європейського мистецтва, що завершив еволюцію класицизму. У його основі — мистецькі традиції імператорського Риму з прагненням до величчя, помпезності.

Артдеко, або ардеко (з фр. *art deco* — декоративне мистецтво) — еклектичний стиль у мистецтві, що сформувався на основі синтезу неокласицизму і модернізму та в результаті змішування багатьох інших джерел.

Наївне мистецтво (лат. *nativus* — природжене, рідне, природне) — один з напрямів примітивізму, творчість художників / художниць, що не мають академічної освіти.

Неокласицизм (від грец. *neos* — новий і *classicus* — зразковий) — ретроспективний стиль у мистецтві, для якого характерне звернення до традицій минулого, в архітектурі та образотворчому мистецтві — переважно до античності, в академічній музиці — до ранньокласичного і докласичного періодів.

Неофольклоризм — термін, що застосовують до музичних творів, у яких оновлення засобів виразності органічно пов'язано з опорою на фольклор.

Примітивізм (від лат. *primitivus* — початковий, первісний) — художня стилістика, для якої характерне свідоме спрощення виражальних засобів (пласкі форми, чисті кольори, відсутність перспективи), притаманних народному, первинному, архаїчному мистецтву та дитячій творчості.

- ❗ 1 Які стилі ХХ ст. звернені до традицій, форм, засобів мистецтва минулого?
- 2 Дай узагальнювальну характеристику примітивізму в образотворчому мистецтві. Поясни творче кредо М. Примаченко. Наведи приклади зарубіжних представників стилю.
- 3 Наведи приклади неокласицизму в архітектурі. Доведи, що у споруді є ознаки класики. Подумай, які зруйновані споруди в містах України варто реставрувати в цьому стилі.
- 4 Чим музичний неокласицизм відрізняється від неофольклоризму? Створи порівняльну таблицю (персоналії, твори, риси стилю).

🔍 Проаналізуй детальніше картину А. Руссо «Спляча циганка» (с. 101). Досліди «біографію» картини. Ознайомся з двома авторськими описами картини і визнач, який із них якнайкраще відповідає її змісту. Текст, що супроводжував картину на виставці «Салон знедолених»: *«Хижак, схвилюваний жагою крові, застигає на місці, не наважуючись накинутися на знесилену жертву, що міцно спить»*. Текст із листа А. Руссо до мера рідного міста: *«Мандрівна циганка, виконавиця пісень під мандоліну, лежить поруч зі своїм глечиком (з питною водою), здолана втомою в глибокому сні. Лев випадково проходить повз, вловлює її запах, але не чіпає її. Панує поетична атмосфера в місячному сяйві. Дія розгортається у посушливій пустелі. Циганка одягнена у східний костюм»*.

⚙️ Уяви себе театральним критиком. Переглянь виставу одного з балетів І. Стравінського, використовуючи інтернет-ресурси, і напиши коротку рецензію, вказуючи стильові риси.

🕒 У вільний час поцікався сучасними варіантами мистецтва примітивізму, зокрема з музейних зібрань.

Музей наївного мистецтва,
м. Париж (Франція)

15–16. Постмодернізм — калейдоскоп стилів і напрямів

? Чи відчуваєш ти, що інколи не розумієш сучасне мистецтво, не знаходиш у ньому те, чого зазвичай чекаєш — красу? Бажаєш навчитися помічати не просто копію реальності, а глибші, приховані ідеї за нею?

Технічний прогрес, розвиток фотографії та кіномистецтва, поширення засобів масової комунікації змінили одну з основних ролей художника / художниці — відтворювати реальність. Як антитеза модернізму і реакція на кризу його авангардних ідей у 60–70-х роках ХХ ст. зародився *постмодернізм*. Він сформувався в самостійний напрям, що відкидає ідею єдиної «великої істини» та грає з поєднанням різних стилів.

Постмодернізм бере свій початок з авангарду 1920-х років, зокрема з *дадаїзму* (*дада*), якому притаманні ірраціональність і безсистемність. Із несправедливістю суспільного життя дадаїсти намагалися боротися уявною нісенітницею, абсурдним змістом своїх творів. Поширеними формами стали колаж, *асамбляж* (бриколаж) із його компонуванням різних об'єктів, фотомонтаж і *редімейд* — предмети утилітарного вжитку, представлені на художній виставці як твори мистецтва.

Постмодернізм також підкреслює роль глядача, адже сенс твору визначається не лише автором, а й тим, хто сприймає мистецтво. Художники активно переосмислюють культурні символи, цитують попередні стилі й використовують іронію як один із провідних засобів виразності.

РЕДІМЕЙД

Перші редімейди представив у художньому просторі Нью-Йорка **Марсель Дюшан** (1887–1968). Серед них скандальної слави набуло колесо від велосипеда, закріплене на табуреті. Хоч Дюшан і не належав до групи дадаїстів, епатажний дух дада був йому властивий, мабуть, як нікому.

М. Ернст. Асамбляж

М. Дюшан. Колесо

Редімейди стверджували новий погляд на річ і твір мистецтва: жодна мальовнича копія не може показати предмет краще, ніж він сам, тому простіше продемонструвати оригінал, ніж прагнути зобразити його. Межа між мистецтвом і немистецтвом, культурою і посткультурою почала руйнуватися.

На зміну заздалегідь продуманій композиції прийшли «закони випадковостей». Показовими щодо цього є скульптури **Ганса (Жана) Арпа** (1886–1966), які видавалися дивними, однак за показовою несерйозністю крилася глибока творча проникливість митця.

1

2

Г. Арп.
1 — Заплющені
й розплющені очі;
2 — Голова ельфа

Які ж ознаки постмодерного мистецтва порівняно з модерним? Насамперед, постмодернізм під гаслом «Мистецтво — в життя!» проголошує радикальний розрив із традиційним мистецтвом і авангардними течіями модернізму. Царица художньої творчості стає відкритою для включення фрагментів життєвого простору і для потоку інтерпретацій (гра з глядачем). У ній без звичної ієрархії співіснують професійне елітарне мистецтво (у музеях, галереях, театрах, філармоніях) і масова культура (графіті, комікси, реклама). Художники продовжують експериментувати з матеріалами й техніками; цитують фрагменти з класики, масової культури, реклами. Поряд із творами мистецтва виникають естетизовані об'єкти й зображення, які не відображають дійсність, а замінюють її, конструюють нову реальність. Демонстрації авторами своїх творінь часто перетворюється на епатаж. Замість пафосу в мистецтві панує пародія на світ, іронія над собою (наприклад, через предмети побуту, інколи викинуті на смітник). Фокус уваги зміщується з художньої форми до втілення ідеї. Свобода самовираження митця не обмежується: «дозволено все», і стихія ірраціонального інколи виходить з-під контролю.

О. Ройтбурд. Прощавай, Караваджо!

Караваджо. Поцілунок Іуди (Христа беруть під варту)

? Як використано принцип цитатності в картині Олександра Ройтбурда, українського метра постмодернізму (до речі, цю картину продали в Лондоні за \$ 97 200)? Поцікався майже детективною історією крадіжки оригінала картини з Одеського музею.

Суміш зазначених ознак підштовхувала дослідників до твердження про «кінець мистецтва». Проте новаторські прийоми творчості сприяли виникненню нових стилів, а саме: *попарту, абстрактного експресіонізму, мінімалізму, концептуалізму, кінетичного мистецтва, відеоарту* тощо.

? З якими перерахованими мистецькими явищами ти вже знайомий / знайома?

ПОПАРТ

Наприкінці 1950-х років у Великій Британії виник *попарт* (скорочено від «популярне мистецтво»), і ключовою фігурою цього напрямку став **Річард Гамільтон**.

Представники попарту проголосили своєю метою «повернення до реальності», але вона була опосередкована масмедіа. Джерелом натхнення для митців стали глянцеві журнали, телебачення, кінематограф, реклама, фотографія, пакування. Попарт повернув предмет у мистецтво, але вжитковий, не опетизований художнім баченням. Головним технічним прийомом цього стилю став *колаж*.

Спалахнувши в Європі, попарт швидко перелетів через океан і в Нью-Йорку став справжньою зіркою нового стилю. У супроводі блиску бродвейської реклами він звертався до образів зі щоденного життя американців: гамбургери й кока-кола, комікси й автомобілі, знаменитості. До п'ятірки класиків попарту, які створили калейдоскопічну «галактику» попкультури, входять **Енді Воргол**, **Рой Ліхтенштейн**, **Джеймс Розенквіст**, **Роберт Раушенберг**, **Клас Ольденбург**.

Майстри попарту реабілітували світ краси банальних речей, які залучали до композиції разом із фотографіями, ілюстраціями з газет і журналів, кінокадрами. Початковий образ предметів художники парадоксально перетлумачували, змінюючи середовище, масштаб, колорит, ракурс. Р. Ліхтенштейн створював картини на основі коміксів і мультфільмів.

Р. Раушенберг комбінував у композиції живопис зі скульптурою. К. Ольденбург присвячував свої скульптури речам повсякденного вжитку, проте незрівнянно їх збільшував (гамбургер, гудзик, прищіпка, голка з ниткою, воланчик тощо).

Р. Гамільтон.
Чотири автопортрети

Дж. Розенквіст. Фаренгейт 1982

Р. Ліхтенштейн. Бітлз
(живопис кольорового поля)

1

2

3

К. Ольденбург. 1 — Голка; 2 — Ложка-міст і вишня; 3 — Р. Раушенберг. Монограма

? Розглянь зразки мистецтва постмодернізму. Які ознаки свідчать, що вони належать до попарту? Яка композиція тебе найбільше зацікавила? Поясни чому.

До портретної галереї

Енді Воргол

Енді Воргол (1928–1987) — культова особистість сучасного мистецтва. Він мав українське походження (справжнє ім'я Андрій Варгола). Народився в родині лемків, його батьки емігрували до США з карпаторусинського села Микова (нині територія Словаччини).

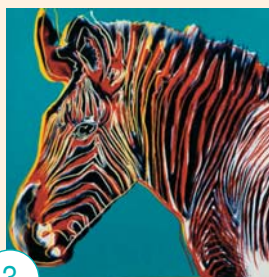
Діапазон багатоманітної творчості художника — суперзірки попарту (понад десять тисяч робіт) умістив у себе експериментальні проекти в живописі, літературі, дизайні, кінематографії (брав участь у продюсуванні понад 500 кінострічок). Для своїх картин художник обрав тему рекламування американських продуктів. Своєрідною іконою стилю стало зображення банок супу «Кемпбелл» і «Кока-Коли». Він також створював типові для попарту портрети відомих політиків, зірок Голлівуду. Портрет Мерилін Монро став символом епохи. Найдорожчою роботою митця стала картина «Вісім Елвісів», яку було продано за більш ніж \$100 мільйонів (2008).

1

2

3

Е. Воргол. 1 — Кока-Кола; 2 — Мерилін Монро; 3 — Зебра

Роботи Енді Воргола, які майстерно розкривають порожнечу і безликість культури споживацтва, перетворили банальність на культові зображення і визначили вектори розвитку не лише попарту, а й багатьох шкіл сучасного мистецтва.

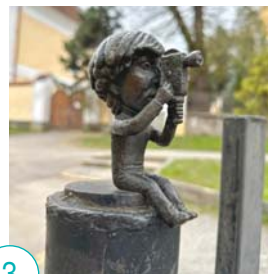

1

2

- 1 — статуя Е. Воргола, м. Братислава (Словаччина);
- 2 — виставка Е. Воргола, м. Единбург (Велика Британія);
- 3 — мініскульптура Е. Воргола, м. Ужгород (Україна) (автор М. Колодко)

3

АБСТРАКТНИЙ ЕКСПРЕСОНІЗМ

Усі ми звикли, що живопис і скульптура нерухомі. Проте представники *абстрактного експресіонізму* спробували подолати її статичність. Естетика кінетизму спирається на рух форм — основний засіб виразності.

Ключова фігура *абстрактного експресіонізму* **Джексон Поллок** (1912–1956) — один із творців «живопису дії» — дотримувався абсолютної спонтанності у творчості. Він ходив по полотну, розстеленому на підлозі, і розхлюпував фарби з пензлів або з продірявленого відра. Саме через цю крапельну техніку «дрипінг» живописець отримав прізвисько Джек-Розбризкувач.

Ще одним митцем, пов'язаним з акційним мистецтвом, а також з рухом у малярстві й скульптурі, є **Віллем де Кунінг** (1904–1997), відомий своїми експресивними картинами зі сміливими жестикуляційними мазками та яскравою взаємодією кольорів.

Отже, художники продемонстрували культуру хаотичності у творчості, коли акцент зміщується на сам акт творіння і його емоційний вплив, а не образи, як зазвичай.

Дж. Поллок. Океан

В. де Кунінг. Композиція

? Які сенси втілені в композиціях? Хаос? Емоція енергії та життєвої сили? Чи символ імпровізації — дрипінг? Запропонуй власну версію.

Картини **Марка Ротко** (1903–1970), як і двох попередніх представників абстрактного експресіонізму, належать до найдорожчих у світі. Його картину «Оранжевий, червоний, жовтий» було продано на аукціоні за \$80 мільйонів у 2012 році. На той час це був рекорд!

Чому такий стиль викликає попит у колекціонерів? Прямокутні композиції майстра, що називають живописом кольорових полів, створюють медитативний ефект. Художник прагнув, щоб глядач відчував душевне хвилювання, занурюючись у колір, і переживав емоції — спокій, піднесення чи тривоги, хвилювання.

Яскравою представницею феміністичного напрямку в мистецтві постмодернізму була американська скульпторка французького походження **Луїза Буржуа** (1911–2010). Її творчість часто називають енциклопедією сучасного мистецтва, адже, окрім провідного стилю — абстрактного експресіонізму, вона експериментувала у багатьох інших, застосовувала різноманітні матеріали (дерево, мармур, бронзу, гіпс, латекс, тканину), занурювала у глибини психологічного впливу твору мистецтва. Відомі величезні експресивні «павуки» мисткині з бронзи справляють потужне емоційне враження.

1

2

3

М. Ротко. 1 — Автопортрет; 2 — No. 5 / No. 22; 3 — Л. Буржуа. Маман (Мама)

Віктор Вазарелі (1906–1997) — лідер іншого постмодерного стилю *оп-арту* — досягав оптичних тривимірних ефектів за допомогою геометризованих абстракцій із контрастних частинок і смуг. Він експериментував з кристалічними формами й решітчастими структурами. Завдяки змінам кольору і форми фігури в модульній композиції наче пульсують або мерехтять. Такі оптичні ілюзії виникли завдяки поєднанню художньої практики з математикою, фізикою та психологією сприймання, що було революційним проривом для мистецтва.

В. Вазарелі

1

2

В. Вазарелі. 1 — Текерс — МС; 2 — Зебри

? Як оптичні мотиви з ефектом вібрації можуть осучаснити популярні серед модельєрів блискучі тканини, які ефектно переливаються під час руху?

МІНІМАЛІЗМ

На тлі розчарування в емоційно насиченому абстрактному експресіонізмі в 1960-х роках сформувався стиль *мінімалізм*. Лідерами цього постмодерністського руху в США стали **Дональд Джадд**, **Френк Стелла**, **Карл Андре** та багато інших художників, які прагнули до максимальної простоти, чистоти форми та кольору.

Подібний творчий метод стриманої пластичної естетики зменшених форм та економного застосування засобів художньої виразності був характерним для творчості скульптора-модерніста **Костянтина Бранкуші**, яка мала значний вплив на художників епохи постмодерну, пов'язаних із мінімалістичним рухом 1960-х років.

У живописних і скульптурних творах мінімалістів переважає геометризм, самостійну роль відіграє освітлення, розміщення артефактів у просторі.

1

3

2

Композиції: 1 — Д. Джадда;
2 — К. Андре; 3 — Ф. Стелли

? Прокоментуй принцип мінімалізму «менше — отже, більше» і вислови власне ставлення щодо реалізації цього принципу у представлених роботах.

Український мистецький мінімалізм — це пошук виразності через лаконізм засобів, який виник на перетині національних традицій (К. Малевич, О. Екстер) і світових постмодерністських течій. Він стає дедалі помітнішим у сучасному мистецькому дискурсі.

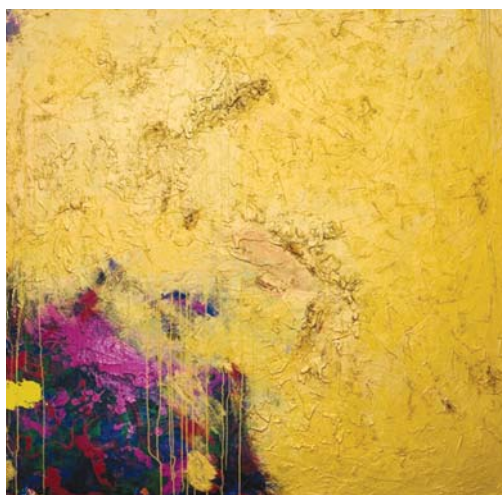
Картини відомого українського художника **Анатолія Криволапа**, майстра нефігуративного живопису, вражають експресією кольору і неповторним авторським стилем, що має риси мінімалізму. Серії «Кінь» чи «Пейзажі» часто зводяться до кількох кольорових площин, створюють відчуття безмежного простору. Твори митця — рекордсмени з продажів українського мистецтва на світовому артринку.

А. Криволап. Степ

Тіберій Сільваші, теоретик «кольоропису», дослідник синестезії у мистецтві зазначав: «...Є живописці, які живуть у потоці кольору й «прислуховуються» до нього...».

І справді, деякі художники тільки одним цим виразовим засобом можуть навіювати людині відчуття щастя. Наприклад, чарівник кольору **Петро Лебединець** створює живописні ілюзії, зазвичай абстрактні, які захоплюють буянням яскравих кольорів, але не агресивних, а теплих і чистих.

Т. Сільваші. Без назви

П. Лебединець. Весняний блюз

? Прислухайся до магії кольорів на картинах українських митців. Які емоції та почуття вони викликають? Чи є в них ознаки мінімалізму? Порівняй роботи американських та українських художників епохи постмодерну.

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО

Одним із явищ постмодернізму є *концептуальне мистецтво*. Воно кидає глядацтву інтелектуальний виклик, змушуючи замислитися над авторським задумом, сенсом художньої творчості, ніби запитуючи, що ж таке мистецтво? Концептуалісти вважали, що мистецтво не повинно розважати, його завданням є втілення певної художньої ідеї (так званого концепту), що запрошує глядацтво до участі у створенні сенсів.

Одним із засновників концепт-арту був **Джозеф Кошут**, який сформулював своє мистецьке кредо так: «Мистецтво — це сила ідеї, а не матеріалу». Класичним прикладом концептуалізму вважають його роботу «Один і три стільці», що поєднує реальний стілець, його фотографію та словникове визначення.

Візуальні концепти висвітлюють проблеми сучасності та часто пропонують радикальне бачення світу.

Дж. Кошут. Один і три стільці

Вітчизняним проявам постмодернізму притаманне не стилістичне одноманіття, а розмаїття творчих форм і виражень.

О. Тістол. Ю. Бе. Ка. Третій Рим

лі — відомий представник концептуалізму **Олег Тістол**, чії картини відкриті до найрізноманітніших інтерпретацій.

Твори **Арсена Савадова** ніби запрошують глядацтво до інтелектуального осмислення сенсів, іноді залишаючи простір для здогадок — *Untitled* («Без назви»). Подібної відкритості прагне й **Ірина Демко**, яка каже: «Я спеціально уникаю деталізації у своїх роботах, залишаючи глядачеві простір для домислювання».

Серед десятків знакових імен художників нової хвилі, відомих в нашій країні та поза її межами, — **Олег Голосій**, **Олеся Гудима**, **Василь Цаголов**, **Ілля Чічкан**. Візуальні концепти демонструють проблематичність, нонконформістське ставлення до сучасності, інколи досить радикальне.

1

2

1 — О. Голосій. Дівчата; 2 — поштова марка «Наречена» і конверт «Перший день» із використанням робіт Олесі Гудими

А. Савадов. Untitled

І. Делко. Материнство IV

? Проведіть у класі дискусію: обговоріть з однокласниками та однокласницями, які концептуальні ідеї можна «прочитати» у творах згаданих митців. Які елементи національної символіки й колориту закладені в концепт картини «Материнство IV»? Чи можна назвати зображену жінку українською Мадонною?

АРХІТЕКТУРА

Постмодернізм в архітектурі розквітнув у 1980-х роках і став прямою відмовою від застарілих основ модернізму. Це непогодження стосувалося його суворості, раціональності, функціональності та стереотипних «машинних» житлових масивів.

Натомість постмодернізм ознаменувався поверненням до цікавих і забутих ідей, зокрема до змішування стилів. Це не було прямим наслідуванням, а виявлялося у використанні історичних цитат (візуальних алюзій) у новому контексті, часто парадоксально або з гумором.

Для досягнення оригінальності та унікальності архітектори оновлювали не лише форми, а й переосмислювали роль кольору та матеріалів, активно використовуючи алюміній, сталь, неонові трубки тощо.

Виник *деконструктивізм* — один з характерних стилів постмодернізму, що руйнував традиційні форми, створюючи асиметричні, «хаотичні» композиції. Прикладом є роботи **Френка Гері**, лауреата Прітцкерівської премії (1989), багатьох фахових нагород, автора відомих музеїв та інших громадський споруд у США та поза їх межами.

Британському архітекторові **Террі Фарреллу**, якого називають «гігантом постмодернізму», належить проєкт штаб-квартири секретної розвідувальної служби Великої Британії МІ6 у Лондоні (1994). Цікаво, що ця знакова масивна споруда з каскадних бетонних блоків, що нагадують сходи піраміди, з'являлася у багатьох фільмах про Джеймса Бонда.

Біомузей (Панама). Архітектор *Ф. Гері*

«Танцюючий будинок», м. Прага (Чехія). Архітектор *Ф. Гері*

«Кубічні будинки», м. Роттердам (Нідерланди). Архітектор *П. Блом*

Штаб-квартира МІ6, м. Лондон (Велика Британія). Архітектор *Т. Фаррелл*

? Які архітектурні особливості стилю постмодерніста *Т. Фаррелла*? Вислови думку щодо ідеї архітектора побудувати споруду з масивних геометричних форм, що створює враження укріпленої цитаделі (який мотив цитується). Придивись і віднайди фортифікаційні елементи. Спростуй або підтверди думку, що автор навмисно створив захисний образ для підкреслення функції безпеки та секретності.

Секрети творчих професій

Перший відомий архітектор Імхотеп керував будівництвом піраміди Джосера ще до нашої ери. **Архітектор/архітекторка** — це професія, що була, є і завжди залишиться однією з найактуальніших у царині мистецтва. Архітектори/архітекторки (зодчі) планують і проєктують будинки, вулиці, ландшафти й цілі міські простори. Базові фахові знання можна отримати у середніх спеціальних, а потім у вищих навчальних закладах. Окрім професійних умінь і досвіду, треба виховувати в собі відповідальність, акуратність, наполегливість, ініціативність, винахідливість і творчий підхід до справи. Архітектори працюють у державних проєктних організаціях, приватних студіях. Якщо тобі подобається створювати схеми і креслення і якщо ти маєш палке бажання змінити архітектурне обличчя своєї країни після війни — відбудувати Україну, замінивши сірі «хрущовки» та «панельки» на будинки мрії для кожного українця, то ця благородна професія саме для тебе.

МуЗИКА

? Пригадай оригінальний твір американського композитора Джона Кейджа «4'33» для фортепіано. У чому полягає сенс композиції й оригінальність автора? Можна назвати його експериментуванням з тишею?

Постмодернізм у музиці можна трактувати як епоху, напрям, стиль і стан. Він дивовижно поєднує різні стилі, течії, жанри, руйнує мурі між «високим» і «популярним» мистецтвом, утворюючи полістилізм. Також завжди іронізує над попередником — модернізмом і над традиціями загалом, хоча цитує музику минулого. Представники постмодернізму — від класичних композиторів до рок-музикантів — експериментують із формою та змістом, як і художники, віддають перевагу колажам, видовищності.

Основні риси постмодернізму в музиці

- ◆ *Синтез видів і жанрів* — стирання меж між академічною, естрадною, фольклорною та електронною музикою.
- ◆ *Полістилістика* — поєднання різних стилів у межах одного твору (наприклад, класика + джаз або бароко + електроніка).
- ◆ *Цитування* — використання фрагментів відомих творів, тем, мотивів з минулого.
- ◆ *Іронія та гра* — музика часто має не лише жартівливий, а й пародійний або провокативний характер.
- ◆ *Фрагментарність* — твори можуть бути побудовані як колаж, без єдиної драматургії.

У музичній культурі епохи постмодернізму співіснують і поєднуються різні стилі, у творчості здійснюється перехід від музичного твору до музичної конструкції. Композитори пропонують багато нових ідей, звертаються до діалогу традиційного та інноваційного, до синтезу мистецтв. Автори академічної музики також приділяють увагу візуалізації і комунікації з публікою, наприклад застосовують театральні прийоми у виконавстві (переміщення оркестрантів і хористів під час виконання не викликає нині здивування).

До творців музичного постмодерну належить ціла плеяда американських митців: Філіп Гласс, Стів Райх, Джон Адамс, Майкл Найман, Террі Райлі, Джон Зорн, Ла Монте Янг, Френк Заппа та багато інших.

Щоб мати уявлення про постмодернізм у музиці, сфокусуємо увагу на одному з провідних стилів цієї епохи — *мінімалізм*, який набув поширення серед композиторів.

У музичному мистецтві стиль мінімалізм торкнувся не стільки змісту, скільки композиторської техніки. Риси стилю: характерні численні й довготривалі повторення обраної звукової моделі (звуку, акорду, частіше мотиву з мінімумом варіацій) або стан спокою (гул басів); консонантна гармонія; стійкий ритм, специфічна виконавська техніка. Завдяки цьому музика набуває медитативного характеру.

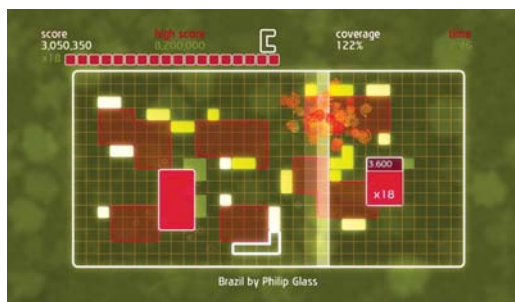

Любомир Мельник

Філіп Гласс

Його композиції звучать у документальних і художніх фільмах, відеоіграх. Зокрема, «Brazil» — у грі «Chime», «Pruit Igoe» — у фільмі «Хранителі», «Koynaanisqatsi» — у серіалі «Клініка».

Кадр із фільму «Кояніскаці» (ліворуч); скриншот гри «Chime» (праворуч) (музика Ф. Гласса)

Він подолав межу елітарності академічної музики і став популяризувати свої твори, заснувавши інструментальний ансамбль, у якому багато років грає на клавішних інструментах.

Митець характеризує свій оригінальний стиль як «музику зі структурою, яка повторюється». Він не був у захваті, коли його заохували лише до мінімалістів, як і К. Дебюссі — лише до імпресіоністів, адже таким чином звужувався творчий потенціал митця. Музика композитора заворожує монументальною красою, шляхетною патетикою, чарівною медитативністю, адже вона здатна навіювати певні емоційні стани.

Саундтрек до американського документального фільму «Кояніскаці» (1983, реж. Г. Реджо) гармонійно доповнює і розкриває візуальний ряд стрічки про відсутність рівноваги у сучасному світі, зокрема в урбанізованому місті.

Музику до фільму «Кундун» (1997, реж. М. Скорсезе) про юність тибетського лідера буддизму Далай-Лами було номіновано на премії «Оскар» і «Золотий глобус». Вона характеризується типовими для композитора зворотами, а також має східне забарвлення завдяки використанню ритуальних тибетських труб і співу ченців.

Кадр із фільму
«Кундун»

Оригінальним твором є цикл «Води Амазонки», запис якого здійснено бразильським інструментальним етногуртом «Uakti». Композитор створив звукову картину, в якій передав явище вічного руху водної стихії й таємничу природу краю. Класика поєдналася з елементами нью-ейджу, джазу, тембрами екзотичних інструментів.

 Ф. Гласс. Композиції (фрагменти).

Композиція лідера сучасного авангарду, джазового і свінгового імпрізатора й експериментатора Джона Зорна «Naked City» — це радикальний мікс джазу, панку, мелодій академічної класики та шумів у музичному колажі.

Френк Заппа — композитор, співак, автор пісень, мультиінструменталіст-експериментатор, звуко- та кінорежисер — за свою тривалу кар'єру опанував рок, джаз, академічну і конкретну музику. Він написав понад 60 студійних альбомів (соло або зі своїм гуртом «The Mothers of Invention»). У композиції «The Yellow Shark» музикант експериментує, своєрідно поєднуючи академічну музику з елементами сатири, гротеску. Він висміює тривіальні канони синтезування серйозної музики з комічними елементами.

Джон Зорн

Фігурка
легендарного
гітариста

Френк Заппа

З 1960-х років завдяки опануванню новітніх європейських стилів відбувся прорив української музики на світову арену. У творчості митців спостерігаються такі прояви постмодернізму, як звернення до стилів минулих епох, вільне використання новітніх засобів виразності, різних технік, способів розвитку.

Українські композитори та композиторки активніше звертаються до візуальних мистецтв, зокрема до рідкісного у світовій музиці жанру фрески. До цього жанру зверталися **Валентин Сильвестров** («Пасторальні фрески») і **Леонід Грабовський** («Симфонічні фрески за малюнками Бориса Пророкова»). **Володимир Зубицький** написав «Фрески на теми українського бароко». Цей жанр відіграє помітну роль у творчості **Лесі Дичко** — авторки кількох монументальних хорових творів («Фрески Софії Київської», французькі, швейцарські й іспанські цикли), а також камерно-інструментальних («Карпатські фрески» для фортепіано). Тяжіння до цього жанру пов'язано з українською духовною традицією, храмовою культурою.

? Пригадай, які твори Лесі Дичко, створені на основі синтезу мистецтв, слухали в попередні роки. Який із них присвячено Катерині Білокур?

Також у творчості митців спостерігається тенденція до камерності. Одночастинні камерні симфонії **Євгена Станковича** стали зразковими в цьому жанрі. Його Камерну симфонію № 3 Міжнародна трибуна композиторів при ЮНЕСКО включила до списку десяти найкращих симфоній світу. У «Симфонієтті» втілено образ юності, який постає в обрамленні цитат з музики Л. Бетховена, Й. С. Баха. На трагічну тему Чорнобиля композитор написав «Чорну елегію» для хору та оркестру на тексти П. Мовчана.

У творчості композиторів втілювалася ідея гри, притаманна постмодернізму загалом. Показовим щодо цього є твір **Володимира Рунчака** «Гра звуків: матч з музики у п'яти раундах між кларнетистом і струнним квітетом».

Мирослав Скорик

Євген Станкович

Постер до «Чорної елегії»
Є. Станковича

? Протягом років навчання у 5–8 класах на уроках курсу «Мистецтво» неодноразово звучала вокальна, інструментальна і сценічна музика видатного українського композитора Мирослава Скорика. А його легендарна «Мелодія» — у численних інтерпретаціях з авторською включно. Тож варто звернутися до Артнавігатора і поновити у пам'яті цю музику для створення портрета митця для рубрики «До портретної галереї».

План аналізу-інтерпретації

- 1) Загальна характеристика творчості композитора (назви творів, жанри, стилі).
- 2) Чи звертався до джазу, року, попжанрів в академічній музиці?
- 3) Які твори інших авторів цитуються (запозичення або аранжування)?
- 4) У яких творах є прямий чи опосередкований зв'язок із народними джерелами?
- 5) Аналіз твору (жанр, форма, темп, динаміка, зміст), наявність аранжувань.
- 6) Чи відображає характер музики національну ідентичність? Як саме? Де звучить?
- 7) Саморефлексія: власна емоційна оптика сприймання (які почуття викликає, які настрої навіює).

У творі «Пам'яті Катерини Білокур (Concerto misterioso)» **Леонід Грабовський** використовує незвичні тембри, тонкі звукові поєднання та контрасти тиші й звучання. Музика має загадковий, зосереджений характер, ніби занурює слухача у внутрішній світ мисткині та її роздуми про красу природи. Вона не розповідає історію прямо, а створює атмосферу споглядання й глибоких почуттів.

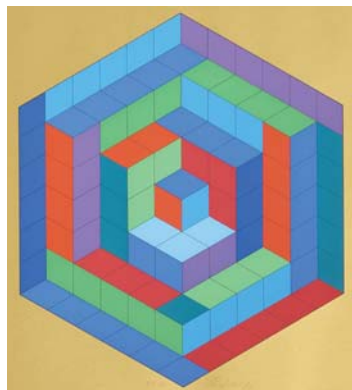
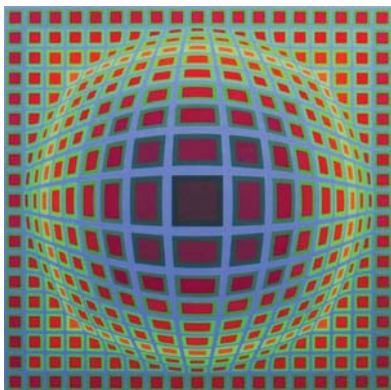
- *Л. Грабовський. Пам'яті Катерини Білокур (Concerto misterioso).*
Є. Станкович. Фрагменти музичних творів.
М. Скорик. Твори на вибір (на повторення).

Картина досягнень у царині музичної культури постмодернізму буде незавершеною без згадки про численні течії сучасної рок- і попмузики.

Отже, постмодернізм, що пронизує сучасне мистецтво, кидає виклик звичним підходам, методам, типам художнього мислення і цінностям.

- *Музика І. Шамо і В. Гомоляки, вірші Б. Палійчука. Пісня «Де ти тепер?» («Місто спить») (див. додаток, с. 246).*

- *Ознайомся з прикладами оптичних ілюзій В. Вазарелі.*

Переглянь майстер-клас в е-додатку. Створи власний варіант оптичної ілюзії у стилі геометричної абстракції (*матеріали на вибір*).

Словник

Асамбляж (фр. *assemblage*) — споріднена колажу техніка візуального мистецтва, уведення у твір тривимірних нехудожніх матеріалів, буденних предметів.

Дадаїзм, або **дада** (з фр. *dada* — дерев'яна конячка-каталка, також існує багато інших тлумачень) — авангардистська течія в літературі та мистецтві, у якій використовували як засіб вираження елементи нісенітності й абсурду.

Інсталяція (від англ. *installation* — монтаж, установка, устрій) — просторова композиція, яка утворює одне ціле з театралізованою обстановкою залу.

Постмодернізм (фр. *postmodernisme* — після модернізму) — термін, що позначає стан культури другої половини ХХ ст. й охоплює комплекс стилів і напрямів мистецтва.

Симулякр (від лат. *simulacrum* — зображення, подібність, видимість) — «псевдоріч», що замінює реальність, зображення без оригіналу; термін увів Ж. Бодріяр.

- 1 Назви основні ознаки мистецтва постмодернізму, підкреслюючи відмінності від модернізму. Створи порівняльну таблицю.
- 2 Які мистецькі стилі виникли в епоху постмодернізму в образотворчому мистецтві, архітектурі, музиці? Який стиль у тебе викликав особливу прихильність і бажання зануритися в його ауру? Поясни.
- 3 Чим різняться попарт і оп-арт, мінімалізм і концептуалізм?
- 4 Схарактеризуй твір мистецтва, який вразив тебе новизною та оригінальністю, акцентуючи його стильові особливості.

Створіть колективний мініпроект «Ми з України» із сучасних пісень про різні міста нашої країни, які варто відвідати в майбутньому.

У вільний час фотографуй пошкоджені часом або війною будинки та створюй замальовки (план споруди) для майбутньої реконструкції з урахуванням середовища та оригінальних ідей постмодерністів.

17–18. Нова оптика постмодернізму: кінетизм, інсталяції, акціонізм, театр абсурду

? Щоб краще зрозуміти найсуттєвіші новації постмодернізму, пригадай, що ти вже знаєш про артпрактики й результати цієї творчості — інсталяції, перформанси.

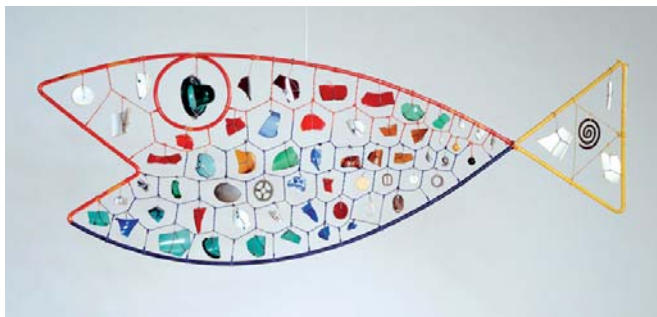
В епоху постмодерну відбувся поворот у способах споживання інформації, сприйняття мистецтва. Цифровий світ змінює його мову і природу існування в соціумі. Під впливом інформаційних технологій замість художніх образів зароджується так звана «нова візуальність», поширюються різновиди артпрактик і артпроектів, виникає медіамистецтво з притаманною йому віртуальною природою. Як розібратися у цьому потоці новацій? Розгляньмо детальніше основні з них.

КІНЕТИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Постмодернізм розвінчав міф про статичність скульптури й архітектури малих форм. Із середини минулого століття виникали рухові установки, сконструйовані з металу, скла або інших матеріалів, з'єднані зі світловими пристроями, які отримали назву *мобілів*. Вони рухаються під дією вітру, води, електрики або різних двигунів, інколи доповнюються звуковими ефектами.

Кінетичне мистецтво започаткував американський скульптор **Александр Колдер** (1898–1976), який набув все-

світньої популярності завдяки мобілям. Уява і гумор майстра захоплює глядацтво — і дітей, і дорослих — хитромудрими фігурками з дроту, що «танцюють», серед яких ціла серія циркових акторів і тварин. А. Колдер подарував світові дивовижну кінетичну казку — символ єднання мистецтва і науки, естетики і фізики.

Мобілі А. Колдера

? Запропонуй варіант оригінального підвісного мобіля для дизайну інтер'єру кімнати. Подумай, з яких матеріалів його варто виготовити, щоб привести в дію.

Іграшки А. Колдера

Нідерландський художник **Тео Янсон**, відомий своїми химерними істотами (фігурами-скелетами), що пересуваються вздовж піщаних пляжів під дією вітру, який переводить обертальний рух у поступальний. Яка чудова й начебто проста ідея! Але для винаходів таких «звірів» потрібно підключити знання з математики й інженерне мислення.

? Поцікався, як математика «втручається» у творчість зі створення мобілів. Спробуй зібрати подібну конструкцію з пластикових трубочок, дерев'яних брусків, поліетилену і клейкої стрічки.

Т. Янсен. Кінетична скульптура «Пляжна тварина»

Винахідник механічних пристроїв швейцарський скульптор-кіне- тист **Жан Тінглі** (1925–1991) створював свої композиції з металобрух- ту і промислового сміття. Новаторські роботи митця оживили парки й площі по всьому світу. Знаменитий паризький «Фонтан Стравінсько- го», який він виконав разом із дружиною, — спільний успіх пари. За допомогою механізмів шістнадцять скульптур-мобілів рухаються під музику композитора.

Ж. Тінглі, Н. де Сен-Фалль. Фонтан Стравінського; деталь, м. Париж (Франція)

Прийоми кінетизму широко застосовують в організації різних вис- тавок, шоу, в сучасному оформленні міського середовища, у новітній архітектурі. Для посилення візуальних ефектів нині використовують ґвинтові конструкції, дзеркала, прийоми програмування і автоматич- ного керування з підсвічуванням.

ІНСТАЛЯЦІЇ

Одним із провідних видів художньої творчості постмодернізму стає *інсталяція* — просторова композиція з найрізноманітніших пересіч- них речей і сучасних технологій (відео, інтернет). Родоначалниками жанру інсталяції вважають **Марселя Дюшана** і дадаїстів. Численні інсталяції створювали сюрреалісти й авангардисти.

Художній простір інсталяцій актуалізує почуття і народжує смисли. Глядацтво бачить буденне вже інакше — як оригінальний артоб'єкт. До основних видів інсталяцій належать *предметні*, *віртуальні* та *відео-інсталяції*. Вони можуть бути статичними і рухомими, виставлени- ми стаціонарно в галереях (інтер'єрні) і тимчасовими, що експонують просто неба (вуличні). За змістом виокремлюють сюжетно-розповідні, об'єктно-предметні, зорово-візіонерські. З появою цифрових техноло- гій інсталяції створюють у віртуальному просторі.

Е. Айкок. Скульптурна інсталяція

Е. Айкок. Цифрова скульптура-інсталяція

У містах набули популярності *світлові інсталяції*: сяючі об'єкти надають святкового вигляду залам, вулицям. Складні артінсталяції (ілюмінації) можуть «малювати» світлом шедеври живопису, архітектури. Це захопливе дійство заворює своєю фантастичною красою. Швейцарець **Геррі Хофштеттер** «одягнув» у світлові проекти архітектуру Києва і Львова.

Г. Хофштеттер. Українські артпроекти

? *Упізнай і назви архітектурні шедеври України, поясни світлову символіку митця.*

Улюблений мотив інсталяцій японської художниці **Яйої Кусами** — візерунок у горошок — став її візитівкою, яку впізнають у всьому світі. Безперервність повторів малюнка рятувала хвору з дитинства дівчину від страхів і психічних розладів. Нескінченні дзеркальні кімнати й інсталяції з горошків — знакові елементи неповторного авторського

стилю. Він пронизує її живопис, колажі, м'які скульптури, перформанси, дизайнерський одяг — усе що неймовірна мисткиня створила за три чверті століття. На аукціоні роботу Я. Кусами було продано за \$5 100 000 — рекорд для жінки-художниці за її життя (2008).

1

2

Я. Кусами. Інсталяції: 1 — з авторкою; 2 — Вознесення горошин на деревах

? У композиціях Я. Кусами фахівці помічають ознаки різних стилів: попарту, мінімалізму, концептуалізму, сюрреалізму, абстрактного експресіонізму. Вислови свою думку щодо цього.

І. Кабаков. Людина, яка полетіла в космос зі своєї кімнати

Усесвітньо відомий і найуспішніший український і американський художник-концептуаліст, уродженець Дніпра Ілля Кабаков (1933–2023) є автором численних книжкових ілюстрацій, скульптур, зразків фотомистецтва і винахідником оригінального жанру «тотальної інсталяції».

У жанрі інсталяції активно працює один із провідних представників «Нової української хвилі» **Василь Рябченко**. Його просторові композиції поєднують живопис, фотографію, реальні об'єкти та медіамистецтво, які вирізняються символізмом. Наприклад, в інсталяції «Гойдалка для пеньків» зрубані дерева символізують знищену природу або втрачені життя.

1

2

В. Рябенко. Інсталяції: 1 — Гойдалка для пеньків; 2 — Великий Бембі

За останні роки в Україні активно розвивається мистецтво інсталяції на найрізноманітніші теми — культурні, екологічні та соціальні. Особливо помітною стала антивоєнна тематика, адже сучасне мистецтво не може залишатися осторонь реалій країни. На цьому тлі вирізняються проекти, що поєднують новітні технології та національну традицію. Наприклад, світлодинамічна інсталяція в Христинівці на Черкащині, яка зображує Тараса Шевченка в різні роки його життя, увійшла до п'ятірки найоригінальніших пам'ятників світу.

Інсталяція, присвячена Тарасу Шевченку

Інсталяція з відстріляних гільз та соняшників

До портретної галереї

Важко уявити сучасний український артпростір без **Жанни Кадирової**, яка працює в жанрах інсталяції, скульптури, перформансу, медіаарту. Її унікальні роботи створені зазвичай із нетрадиційних матеріалів, насамперед бетону і кахлю. Вони поєднують символіку, гостроту соціальної тематики, глибоку рефлексію над проблемами сьогодення.

Останні кілька років **Ж.** Кадирова входила до списку ста найуспішніших українок. Творчість мисткині представляли на виставках у Венеції, Відні, Монако, Будапешті, Сан-Паулу, Давосі, на художніх ярмарках у Нью-Йорку та Маямі. Вона стала першою лауреаткою премії «Her Art Award» (Париж). Серія «Refugees» («Біженці») документує інтер'єри понівечених війною українських будівель.

Ж. Кадирова на тлі власної інсталяції

Ж. Кадирова.
Симфонія,
зіграна на органі,
звареному
зі снарядів

Ж. Кадирова нагороджена престижною премією ім. Казимира Малевича, Національною премією «PinchukArtCentre», а за персональну виставку «Траєкторії польотів» (2023) здобула Національну премію імені Тараса Шевченка в галузі візуального мистецтва (уперше за 20 років у цій категорії відзначили жінку).

Мистецький проект художниці «Паляниця» (серія хлібин, «нарізаних» із каменів) зібрав у 60 країнах світу понад € 420 тисяч на підтримку України. Так війна змінила її життя — стала провідним концептом творчості, у якій сірий хліб замінив яскраві фрукти.

1

2

Ж. Кадирова. Інсталяції: 1 — Фрукти; 2 — Паляниця

АКЦІОНІЗМ — МИСТЕЦТВО ДІЇ

? Які перформанси чи артмоби запам'яталися тобі з-поміж представлених у підручниках раніше?

В епоху постмодернізму зазнає трансформації і театр, у надрах якого викристалізувалися різні форми *акціонізму*. До мистецтва дії належать перформанс, гепенінг, флешмоб. Для всіх, попри деякі розбіжності, процес дії важливіший за результат. Завдання акціонізму провокаційні: залучити глядацтво до співучасті, викликати емоційні реакції, змусити задуматися.

Гепенінг, де панує невизначеність, цілком зрозумілий сучасникам, бо ми живемо у хаотичному світі випадкових подій. Імпровізація стає тотальною, адже немає чіткої локації та сценарію, фінал непередбачуваний. Головним засобом художнього вираження стає тіло, а для реквізиту обирають побутові речі, непотріб.

Перформанс складається з обов'язкових елементів: час, простір, тіло митця і відносини між художником і глядачами. Акція планується перед публікою у певний час і в певному місці (галерея, театр, музей, вулиця, площа). Від театру перформанс відрізняється імпровізаційністю: є певний сюжет, але немає розписаних ролей і діалогів.

Флешмоби та їх мистецькі різновиди *артмоби* проводять також у громадських місцях: на вокзалах, в аеропортах, супермаркетах. Учасники заздалегідь домовляються і невимушено збираються для творчості, ніби несподівано.

Акціонізм виник у США та Європі (Німеччина, Австрія) у середині XX століття, пізніше в Україні (у 1990-х роках).

У київській майстерні театрального мистецтва «Сузір'я» організували перформанс для презентації нової колекції брендового одягу. Виставу адаптували, щоб продемонструвати диво перевтілення звичайної жінки на діву за допомогою одягу і макіяжу.

Проект «Правила гри»

лі відбуваються перформанси «Правила гри». Учасники занурюються в атмосферу гри і переживають різні емоції («Пароль», «Евакуація», «ППО», «Повітряна тривога» та ін.).

Відома українська перформерка **Марія Матяшова**, рефлексуючи над буденним досвідом проживання війни, що породжує постійну тривожність, використовує для релаксу ігри. Разом зі своєю командою вона відібрала дитячі ігри й адаптувала їх до злободенних тем. У межах стипендії імені Антонена Арто, драматурга та реформатора театру, у шкільному спортзалі

3 постера «Колесо фортуни»

Театральний перформанс

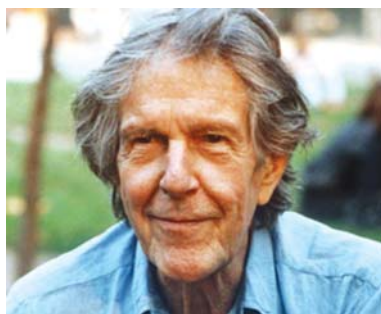
В м. Астана в Казахстані відродили старовинний формат ярмаркового театру. Афіша запрошує на виставу «Колесо фортуни», обіцяючи дива, але передбачає дрес-код: дами приходять у червоному, а чоловіки — в чорному. Вистава набуває загадковості й ознак перформансу.

? Пригадай назву відомого музичного твору К. Орфа на цю тему.

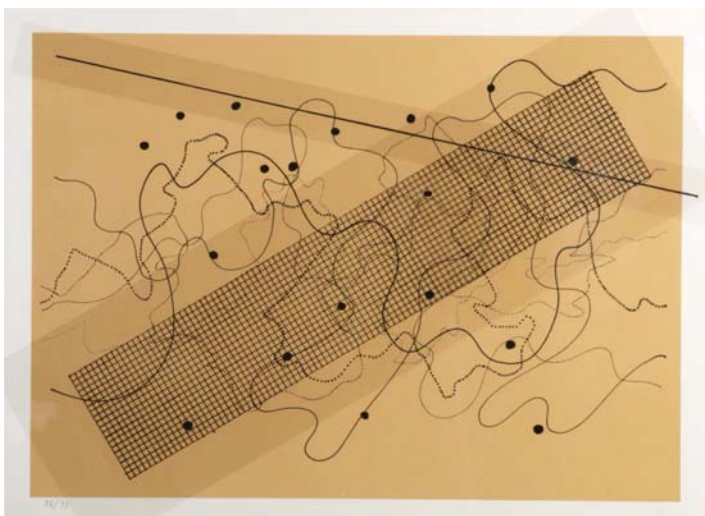
АКЦІОНІЗМ У МУЗИЦІ ТА ХОРЕОГРАФІЇ

? Які флешмоби приваблюють тебе найбільше — музичні чи хореографічні? Чи проводилися вони у твоїй школі на свята вишиванки, останнього дзвоника тощо?

Гепенінг як один із жанрів акціонізму виник у колах американської богеми в часи розквіту попарту. Симптоматично, що ініціатором першого гепенінгу був композитор **Джон Кейдж** (1919–1992), який збагатив музичну культуру низкою екстравагантних новацій і вперше застосував методи *алеаторики*. Під час виконання його «Театральної п'єси №1» (1952) учасники спонтанно музикували, танцювали, створюючи ефект хаосу. Новий формат авангардного музичного театру швидко перемістився із залу до велелюдних просторів. В інших акціях митця слухачі вже досліджували звукове довкілля в парку, в поїзді, слухали «музику тиші».

Дж. Кейдж

Дж. Кейдж.
Фонтана Мікс

Чи можна назвати цю композицію «візуальна алеаторика»?

У творчому тандемі композитора **Джона Кейджа** і новатора постмодерного танцю хореографа **Мерса Каннінгема** народилася «хореографічна алеаторика». Вона передбачала свободу двох творців вистави у взаємодії музики й танцю в єдиній ритмічній структурі. Танцівники й танцівниці мали миттєво реагувати на будь-які звукові ситуації спонтанною пластикою. Це стимулювало імпровізацію, оновлення хореографічної мови і врешті-решт привело до нової естетики постмодерного танцю.

Американські хореографи постмодерну відмовлялися від здобутків класичного танцю. Натомість вони експериментували у стилях мінімалізм і концептуалізм, які домінували в музиці та візуальних

мистецтвах. Для них головне — ідея, концепт, рух як такий. У танцях без сюжету використовували побутові жести й дії (ходьба, падіння). Акцент перемістився на *медитативність*, занурення досягалося технікою ритмічних повторів, що нагадувала прийоми Ф. Ґласа в музиці.

На еволюцію багатовікової самобутньої танцювальної культури Індії значною мірою вплинули акційні форми й цифрові технології. Вони змінюють соціальний ландшафт традиційних танців, перетворюючи їх на перформанс чи артмоб: замість сцени — вулиця, замість декорацій — зображення на великих екранах.

Танцювальний флешмоб в Індії

? Які види мистецтва, окрім танців, представлені в індійському перформансі?

Синтез народного танцю і сучасного перформатизму притаманний легендарному колективу Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені Павла Вірського, де у феєричних емоційних видовищах відбувається пошук модерної танцювальної мови в єдності традицій і новаторства. Такі ефекти спостерігаються у сюжетних постановках зі складною хореографією і сценографією, де додаються спів, партитура світла, цифрові зображення на екранах.

Національний ансамбль танцю України імені Павла Вірського. «Запорозжці»

Національний ансамбль танцю України імені Павла Вірського. 1 — «Карпати»; 2 — «Гуцулка» (у виконанні учнів дитячої хореографічної школи при ансамблі)

е-? Проаналізуй в е-додатку сцени з виступів Національного ансамблю танцю України імені Павла Вірського.

У телешоу «Україна неймовірних людей» юні полтавчанки з танцювального гурту «SOUL DANCE» («Танець душі») влаштували перформанс, у якому наголосили на важливості допомоги самотнім людям. Таку саму тему самотності репрезентує перформанс «Стежки» Kwinty Dance Company. Це приклад вистави, що поєднує хореографію, звуковий дизайн, інтерактивні технології та візуальне мистецтво. Датчики на сцені реагують на рухи танцівниць, змінюючи аудіосупровід.

Танцювальні перформанси на тему самотності

Прикладом музичного флешмобу є виконання на Центральному вокзалі Києва легендарного саундтреку «Місія неможлива». В аранжуванні мелодія голлівудської кінокласики поєдналася з тембрами бандури, цимбалів, ліри.

1

2

1 — кадр із фільму «Місія неможлива»; 2 — колісна ліра

? Переглянь в е-додатку відеокліп «Місія неможлива: Фінальна розплата».

Виступи зірок естради, рок- і попмузикантів на стадіонах і сценах просто неба часто перетворюються на яскраві шоу, в яких активізується перформативна поведінка публіки (підспівування, спонтанні рухи, світлова партитура телефонів тощо).

Тріо «Il Volo»

Наприклад, багатотисячний спів італійських пісень на виступах тріо «Il Volo» на Арена-ді-Верона під акомпанемент світлових партитур на тлі архітектурних інсталяцій на екранах.

Перформативність стосується також етногуртів, де фольклорні традиції передбачають співтворчість. Наприклад, переможці Євробачення-2022 гурт «Kalush Orchestra» підкоряють глядачів не тільки вокалом, енергією, емоціями, а й театралізованими діями й атрибутами.

Арена-ді-Верона (Італія)

Гурт «Kalush Orchestra» (Україна)

Аналогічно під час виконання класичної музики в залах чи просто неба, як на концертах-шоу оркестру Йоганна Штрауса під орудою Андре Рьє. Іронічна манера спілкування диригента-скрипаля з публікою сприяє розкутості, глядачі рухаються в ритмі вальсу. Костюмоване шоу перетворюється на перформанс, і численна аудиторія отримує заряд позитивних емоцій.

Оркестр Йоганна Штрауса

? *Самостійно послухай «Щедрик» М. Леонтовича у виконанні оркестру Й. Штрауса і співачки українського походження Анни Рекер під час різдвяних концертів у Нідерландах (відео зібрало понад мільйон переглядів у соцмережах).*

Театр епохи постмодернізму — це суміш багатьох жанрових різновидів, з-поміж яких домінував *театр абсурду*. Він виник у Франції після Другої світової війни (ініціатори Ежен Йонеско та Семюел Беккет). У виставах герої говорять нісенітниці, мовчать або роблять безглузді речі, рухаються, наче маріонетки. Це дивно і смішно, водночас сумно і тривожно. Сцени, наче сні, не мають логіки, але викликають емоції, мають глибокі сенси. Автори показують долю самотньої людини в заплутаному і жорстокому світі. Театр абсурду вплинув на мову сучасного кіно («Матриця», мультфільм «Губка Боб»), на численні меми в соцмережах. Він довів, що абсурд — це не безглуздзя, а інструмент для розкриття глибини через несподіване.

В українській культурі риси цього жанру проявляються у гротескних постановках сучасного театру «Дах», відомому поєднанням фольклору й авангарду (засновник, режисер і продюсер **Владислав Троїцький**). Низка проєктів, а саме «ДахаБраха», «Гоголь-Fest», фрик-кабаре «Dakh Daughters», лялькове кабаре «ЦЕШО», «NOVA-OPERA» — змінили ландшафт українського театру. У синтезі театру, музики, кіно, стритарту і цифрових технологій панує імпровізація, фрик-естетика (дивні костюми, грим, маски). Створена при театрі «Школа» стала експериментальною платформою, яка, як магніт, притягує молодих режисерів та акторів.

Сцена з опери «Ле» театру «Дах»

? *Поцікався творчістю театру «Дах», зокрема оперою без сюжету, жанрами опера-цирк, дрім-опера, треп-опера. Порівняй із класичним репертуаром оперних театрів України.*

Приклад сучасного бачення професії — діяльність художнього керівника і головного режисера Національної опери України **Анатолія Солов'яненка**. Поеднуючи класику, традиції із сучасною сценографією, він поставив низку масштабних вистав і понад 500 міжнародних і національних мистецьких заходів, багато з яких стали знаковими подіями в українській культурі. З останніх — балетно-симфонічний перформанс «DOMUM» — вистава — дзеркало нашої реальності з вірою у квітучу Україну (авторка проєкту — балетмейстерка Олеся Шляхтич).

Секрети творчих професій

Якщо наведені приклади тебе надихають на власну самореалізацію у театрі в майбутньому, варто ознайомитися зі специфікою роботи театрального режисера / театральної режисерки і продюсера / продюсерки.

Театральний режисер / театральна режисерка — ключова фігура в театрі, відповідальна за постановку драматичних і музично-драматичних вистав, реалізацію творчого задуму. Зазвичай він / вона також є художнім керівником, інколи й директором театру.

Він / вона визначає репертуарну політику — шукає або пише сценарій, розробляє ідею і концепцію вистави. Добирає акторів (в опері й балеті також співаків, диригента і хореографа), працює з ними, також із художниками, сценаристами, костюмерами.

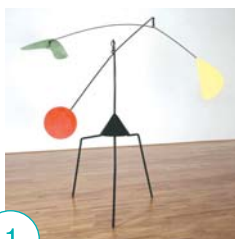
Ця професія ідеально підходить для тих, хто мріє створювати щось нове, уміє планувати й комунікувати, бажає впливати на культуру попри виклики часу. Для початку можна спробувати себе в аматорських перформансах, потім відвідувати студію, курси, тобто набутти практичного досвіду, який покаже, чи варто задуматися про вступ до театального коледжу чи університету.

 Музика і вірші Л. Якіма. Пісня «Смерека» (див. додаток, с. 247).

 Варіант 1. Створи мобіль у стилі А. Колдера (1) (*дріт, дрібний брухт — металевий або з пластику*).

 Варіант 2. Створи інсталяцію «Фрукти» за мотивами творів Ж. Кадирової (2) (імітація кахлю: геометричні форми, вирізані з пакувального картону, пофарбовані в колір фрукта, склеєні клейкою стрічкою).

 Варіант 3. Робота в парах. «Інсталяція антистрес» — м'які іграшки як стилізація Кусами (3) (*тканина в горошок, наповнювач — синтепон або ін.*).

1

2

3

Словник

Акціонізм (від англ. *action* — дія) — узагальнена назва «мистецтв дії», де розігрується «вистава» або спровокована «подія» — акція.

Алеаторика (від англ. *alea* — гральна кістка) — метод музичної композиції, у якій елементи випадковості відіграють ключову роль у процесі створення і виконання музики.

Мобіль (фр. *mobile* — рухливий) — витвір мистецтва, рухлива споруда, зазвичай із легкого металу і пластику, що змінює свою форму при русі повітря або за допомогою механічних пристроїв, також створює колірні, світлові та звукові ефекти.

Інсталяція (від англ. *installation* — монтаж, установка, устрій) — просторова композиція, яка утворює одне художнє ціле із середовищем; художня техніка створення тривимірних об'єктів, призначених для зміни сприйняття простору людиною.

- 1 Назви ознаки й опиши здобутки кінетичного мистецтва.
- 2 Порівняй мобіль і скульптуру, інсталяцію і картину, перформанс і театральну виставу. Поясни, чим вони відрізняються.
- 3 Розкрий вплив акціонізму на розвиток музики, танцю, театру в період постмодернізму.
- 4 Що нового ти дізнався/дізналася про театр абсурду? Поясни роль режисера і продюсера в театрі. Розпочни дебати з однолітками «Аргументи за і проти театру абсурду».

Самостійно досліді різновиди мистецтва постмодернізму, не представлені в підручнику (техноарт, біоарт, стритарт, бодіарт тощо).

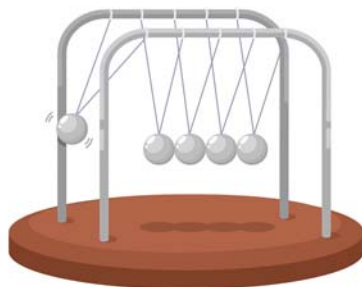

Організуйте в класі перформанс або артмоб на День святого Валентина, даруючи паперові сердечка з компліментами та улюблені мелодії до них.

19–20. *Метамодернізм:* прагнення повернути втрачені сенси

Що ти можеш розказати про маятник? Які асоціації він викликає у тебе? Пофантазуй і запропонуй, як можна використати в мистецтві принцип маятника.

*М*и вже звикли, що будь-який напрям чи стиль у мистецтві рано чи пізно змінюється іншим. Так і з постмодернізмом, що панував у другій половині XX століття і продовжує існувати дотепер. На його тлі вчені спостерігають і намагаються узагальнити паростки нового в мистецтві. Новий напрям отримав назву *метамодернізм*. Це стан культури, що характеризується коливанням між протилежними підходами — модернізмом і постмодернізмом. Префікс *мета-* має три значення: *між*, *поруч* та *після*. У мистецтві цей напрям часто описують як естетику «маятника». Тут «між» підкреслює коливання між протилежними тенденціями, «після» окреслює час їх появи, а «поряд» акцентує на співіснуванні та поєднанні різнорідних явищ.

Раніше всі стилі будувалися на критиці попередників і протиставленні старих і нових ідей. Метамодернізм не відкидає здобутого раніше, а прагне на основі всіх досягнень віднайти новий зміст, долаючи кризу сенсів. Постмодерний сарказм і деконструкція стали чинниками не тільки руйнування модернізму, а й духовного відчуження загалом.

? Пригадай техніку дрипінг. Який художник її застосовував?

Французький фізик Леон Фуко створив космічний маятник, який демонстрував добове обертання Землі. Американський художник і винахідник **Том Шеннон** розробив інший — той, що здатний «малювати» картини: до конструкції він кріпив посудини з фарбами різних кольорів і запускав механізм, спрямовуючи народження абстрактних композицій. Порівняння з маятником допоможе краще усвідомити сутність метамодернізму. Які ж його основні ознаки?

Т. Шеннон.
«Маятникова» композиція

В архітектурі, живописі, музиці, кіно метамодернізму спостерігається повернення до глибоких переживань, ідеалів і цінностей. Широкого втілення набувають *імерсія* (занурення) і «новий тип чуттєвості». Ключовою особливістю стає баланс між щирістю та іронією. Мистецькі практики поєднують високе з низьким, класичні форми з попкультурою і медіа. Така позиція дає змогу переосмислити пріоритети і стилі та розвивати гнучке інтегральне мислення.

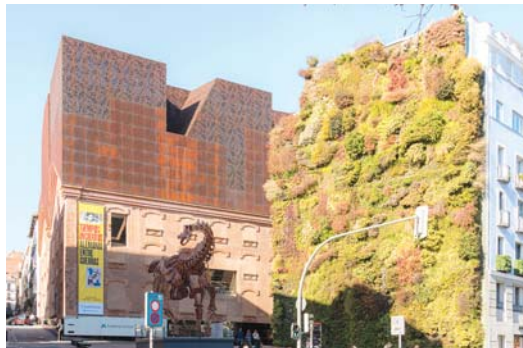
МЕТАМОДЕРНІЗМ В АРХІТЕКТУРІ

Архітектурі метамодернізму притаманні такі риси, як коливання між стилями й гібридність форм (відсилання до різних стилів). Наприклад, поєднання класики і хай-теку (іноді не цілком сумісне), геометрії та органіки форм, трансформація традицій і несподівані вигадливі рішення (як-от різнокольорові фасади). Важливими є екологічні акценти та емоційність, що мають викликати інтерес до суспільних проблем і естетичні почуття.

Ельбська філармонія в Гамбурзі (Німеччина), SaïxaForum у Мадриді (Іспанія) та музей де Янга в Сан-Франциско (США) — приклади поєднання протилежних архітектурних стилів.

Ельбська філармонія,
м. Гамбург (Німеччина)

CaixaForum,
м. Мадрид (Іспанія)

Музей де Янга, м. Сан-Франциско (США)

Група архітекторів і дизайнерів із різних країн світу — BIG, заснована в Копенгагені (Данія) у 2001 році, — за чверть століття реалізувала понад шістдесят проєктів у Європі, Північній Америці, Азії, Океанії та на Близькому Сході. Серед її досягнень — меблева фабрика «Vestre Plus», зведена посеред густого лісу та оснащена низкою екологічних технологій, зокрема сонячними панелями. «Радикально прозора» конструкція з вікнами від підлоги до стелі утворює знак плюс, у центрі якого — кругла скляна споруда.

Меблева фабрика «Vestre Plus» (Норвегія): схема споруди, скляний дах

BIG проектувала музей відомої данської іграшкової компанії, яку побудували ніби з кубиків ©LEGO. Офіси, галереї, дах кожного блока пофарбовані окремим кольором, а разом вони утворюють архітектурну симфонію.

В Україні Харківське архітектурне бюро розробляє і втілює ідеї нового урбанізму. За проектом групи архітекторів створено павільйон біля Центрального стадіону в Києві. Інтерактивний медіа-фасад забезпечує технічний супровід концертів, відеоінсталяцій і шоу. Біонічна за формою споруда «ширяє» над площею, наче дирижабль.

©LEGO House (Данія)

Павільйон, м. Київ (Україна)

? *Де, на твою думку, доцільно, застосувати ідеї біоніки за відбудови нашої країни?*

У наш час «органічний напрям» розвиває інженер і архітектор **Сантьяго Калатрава**, автор численних футуристичних споруд в унікальному стилі, естетику якого визначають як біотек. Калатрава перекладає мовою архітектури дива природи. Лише мостів, які часто стають візитівками країн, він створив понад три десятки — зокрема, міст — сонячний годинник у Каліфорнії та міст-спіраль у Канаді, закручений, мов молекула ДНК.

Художній музей,
м. Мілуокі (США)

Телевежа,
м. Барселона (Іспанія)

Міст Миру
(Канада)

Місто мистецтв і наук, м. Валенсія (Іспанія): кінотеатр, палац королеви Софії

? *Які природні форми нагадують споруди С. Калатрави: музей, кінотеатр, палац?*

Жіночі імена в архітектурі — неабияка рідкість. Розгляньмо детальніше стиль однієї з найвідоміших архітекторок світу.

До портретної галереї

Творчість **Захи Хадід** (1950–2016) зламала всі стереотипи, шокувала весь світ і змінила уявлення про сучасну архітектуру. Мисткиня отримала гарну європейську професійну освіту і стала першою в історії жінкою, нагородженою Прітцкерівською премією. Своїм ідейним натхненником Заха Хадід вважала Казимира Малевича, якому присвятила свій дипломний проєкт, вражена новаторським духом українського супрематиста. Упродовж усієї кар'єри вона боролася за права жінок в архітектурі, адже сама зазнавала щодо цього дискримінації.

Химерний дослідницький центр і грандіозна станція метро в Ер-Ріяді переносять нас у сучасну східну казку. Споруди нагадують біологічні структури. Перша — молекули чи бджолині стільники, друга — мотиви візерунків на піску, які малює вітер у місцевій пустелі.

Дослідницький центр і станція метро, м. Ер-Ріяд (Саудівська Аравія)

Фантастичні проекти З. Хадід незмінно провокували бурхливі дискусії. Вони здобували перемоги у престижних конкурсах, проте рідко хто наважувався втілити ці радикальні ідеї в життя, оскільки вартість реалізації була колосальною.

Стиль «королеви кривої» демонструє плавні органічні форми, що нагадують природні ландшафти, хвилі чи космічні об'єкти. Він поєднує деконструктивізм і *футуризм*. Незвичні будівлі викликають емоційний відгук, повертаючи щирість після постмодерної іронії. Використання нових технологій (параметричного моделювання) робить роботи Захи Хадід символом ХХІ століття.

Культурний центр Гейдара Алієва,
м. Баку (Азербайджан)

Музей транспорту,
м. Глазго (Велика Британія)

Передай свої враження від метамодерних споруд. Як твоя уява реагує на хвиляподібні лінії центру або ламаний дах музею з кольоровими геометричними формами фасаду? Що вони нагадують? Поміркуй, чому З. Хадід називають архітектурною провидицею мистецтва майбутнього. Вислови припущення, чому вона стала першою жінкою, нагородженою Прітцкерівською премією.

МЕТАМОДЕРНІЗМ У ВІЗУАЛЬНИХ МИСТЕЦТВАХ

У творчості сучасних художників виявилася тенденція до поєднання багатьох стилів — неокласицизму, попарту, абстракції тощо. Прагнення повернути втрачену емоційну щирість зумовило звернення митців до глибоких тем, насамперед природи, людяності, стану душі.

У психологічно насичених і виконаних у традиційній живописній манері картинах бельгійця **Міхаеля Борреманса** зміст не простий для ідентифікації. Попри просту тематику загадкові сцени й дивні персонажі, мов з театру абсурду, передають тривожні настрої.

Мультимедійний художник з Канади і новатор *нетсталкінгу* **Джон Рафман** створює *симулякри* — цифрові колажі, які синтезують пейзажні фрагменти та предметні інсталяції.

Дж. Рафман. Водоспад

М. Борреманс. Акробат

Американський художник **Кехінде Вайлі** розмиває межі традиційного та сучасного в живописі. Під час створення серії портретів «Світова сцена» він запрошував до своєї майстерні моделей способом «вуличного кастингу». Вони обирали з відомих шедеврів мистецтва персонажів, у ролі яких хотіли бути зображеними. Виникав стильовий мікс — смислова й емоційна неоднозначність між величчю поз і розкішним оточенням з оригіналів та реальним сучасником, одягненим у повсякденну футболку, джинси, кепку, кросівки. Такі портрети наштавхують на роздуми про злободенні проблеми сучасної Америки (соціальну нерівність, наслідки минулого рабства).

К. Вайлі.
Портрети
із циклу
«Світова
сцена»

Картини українського художника **Олександра Гнилицького**, одного із засновників і керівників «Інституту нестабільних думок», який зараз працює в Мюнхені, утілюють ностальгічні спомини дитинства, тугу за домом. Іронічно змальовано давньогрецького бога вітру в образі дитячої фігурки, що зависає над ніжним морським краєвидом, у якому неважко впізнати скелі з марины Клода Моне (прийом цитатності). Стакан, зображений монументально, звеличує просту річ. Раніше око шукало красу, тепер знаходить естетику в повсякденні. Реальні об'єкти з минулого (побутова техніка, меблі, посуд, мотлох) «оживають» в інсталяціях.

Серед геніальних українських художників, які визнані в усьому світі, перше місце, ймовірно, посідає **Іван Марчук**, творчість якого важко однозначно зарахувати до певного стилю чи напрямку. Він заснував власний стиль на основі винайденої техніки *пльонтанізм*, у якій створив численні цикли: «Голос моєї Душі», «Пейзаж», «Кольорові прелюдії», «Портрет», «Нові експресії», «Натюрморт», «Погляд у безмежність». За «Шевченкіану» із 42 картин він був відзначений Національною премією України імені Тараса Шевченка (1997).

Митець творив як в Україні, так і в Європі, Австралії, США, де провів понад дві сотні персональних і колективних виставок. Має численні нагороди й відзнаки. Творчості митця присвячено книги, видано альбоми і каталоги книг.

? *Добери музику з відповідним настроєм до картини І. Марчука.*

1

2

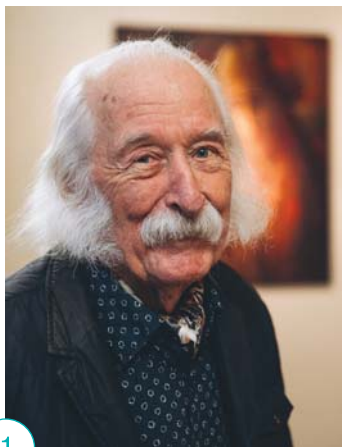
3

О. Гнилицький. 1 — Зефірчик;
2 — Склянка;
3 — композиція із серії «Дача»

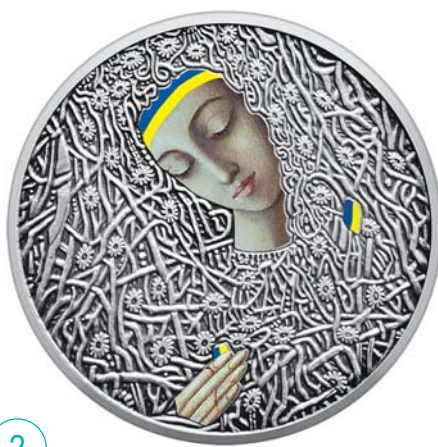

І. Марчук. Музиканти

Картину Івана Марчука «Зійшов місяць над Дніпром» на київському аукціоні Goldens продали за \$300 тисяч (2024), що становить рекордну вартість для твору сучасного українського художника.

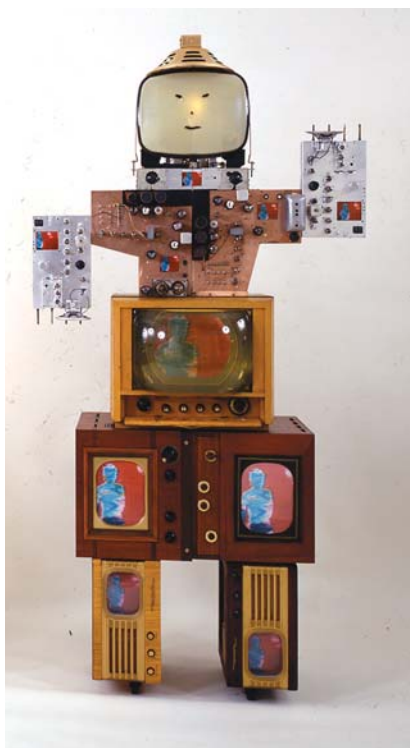
1

2

1 — І. Марчук;
2 — пам'ятна монета
«Пльонтанізм
(Іван Марчук)»
(2024)

ВІДЕОАРТ І МЕДІААРТ

Н. Дж. Пайк. Робот

Намагання художників дослідити простір поза межами традиційних видів мистецтва привело до виникнення *відеоарту* — жанру медіамистецтва, що використовує для вираження художніх ідей відеотехніку, цифрову графіку, комп'ютерну анімацію. На відміну від традиційного кіно, відеоарт не обов'язково має сюжет, персонажів чи діалоги. Його мета — не розповісти історію, а передати ідею, емоцію або концепцію через візуальні та звукові образи. Для цього митці використовують елементи концептуального мистецтва, авангардного кіно, цифрові ефекти.

«Батьком» (чи вже навіть «дідусем») цього різновиду арту вважають американського художника корейського походження **Нам Джун Пайка**. Величезна вежа з 1003 телевізорів, яку митець спорудив до Олімпійських ігор у Сеулі (1988), стала його візитівкою та стимулювала розвиток відеоарту.

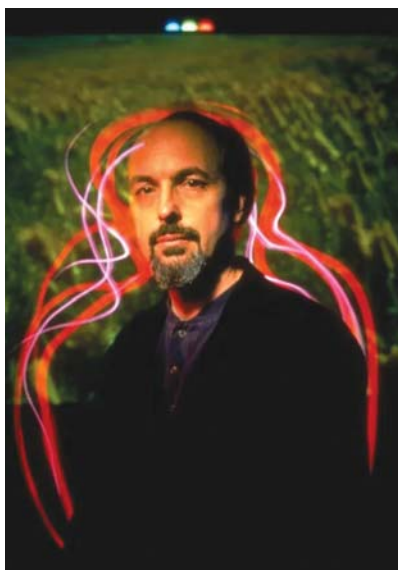
1

2

Н. Дж. Пайк. 1 — Більше — краще; 2 — Електронна автострада

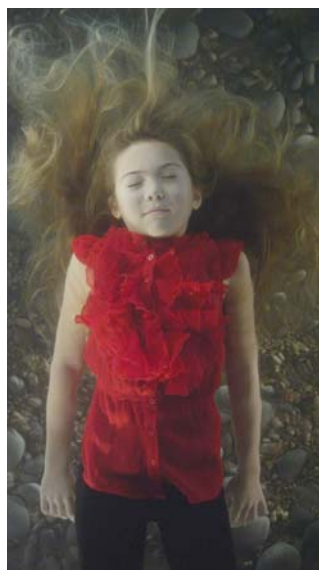
До засновників відеоарту належить американський митець **Білл Віола**, у фокусі зацікавлень якого емоційні стани людини (серія «Пристрасті»). В арсеналі засобів вираження митця — колір, звук, світло, вода, вогонь, також прийоми гри із часом, уповільнена зйомка. У роботі він залучав різну техніку: камери для нічного відеоспостереження або фільмування, телескопічні мініатюрні камери, пристрої для фотографування під водою, аудіо- та відеосинтезатори. Віола багато подорожував, вивчав психологію, біотехнології, квантову фізику, що, безумовно, вплинуло на його творчість.

Б. Віола

Б. Віола. Зразки інсталяцій

? Опиши, як ти уявляєш емоційні стани людей, які опинилися в ситуаціях, змодельованих художником в інсталяціях. Що вони відчувають? Який меседж прагне передати митець глядачам?

Олафур Еліассон

Над міждисциплінарними неоавангардними проектами для громадських просторів працює ісландсько-данський майстер оптичних ілюзій **Олафур Еліассон**. Серії об'єктів, створених на основі діалогу з природним довкіллям, розширюють звичні уявлення про візуальні мистецтва та грані людського сприймання.

«Проект погоди» (2003) названо «віхою в сучасному мистецтві». Ця виставка в галереї «Тейт Модерн» у Лондоні досліджувала найпопулярнішу британську тему — погоду. Сонце, що пробивається крізь туман (насправді це відбиття дзеркала з високої стелі) створює ефемерну красу, що бентежить відвідувачів (хтось навіть гріється під «сонячними» променями, лежачи на підлозі).

Чарівник світла використовує у своїх масштабних інсталяціях лампи й дзеркала, поєднуючи силу мистецтва та науки в єдиному просторі. Це дарує глядачам унікальний досвід занурення в природу світла. Засобами виразності митця стають також вода, туман, пара, дерево, гриби й інші явища фізичного світу.

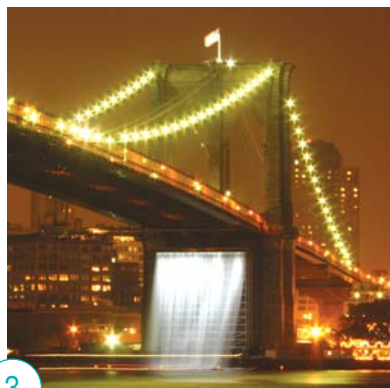
Монументальний проект Еліассона із чотирьох штучних водоспадів у Нью-Йорку (коштував \$15 мільйонів) і оригінальні «Маленькі Сонечка» вчать нас не лише насолоджуватися візуальною оптикою, а й спонукають до роздумів про збереження природних ресурсів планети.

1

2

3

О. Еліассон. 1 — «Проект погоди»; 2 — Кольоровий тунель;
3 — Водоспад, м. Нью-Йорк (США)

З відео і музикою працював із часів зародження українського відео-арту **Кирило Проценко** (1967–2017). У своїй багатопрофільній творчості, значну частину якої становлять відеороботи, художник-універсал загравав із класичним мистецтвом і стереотипами масової культури, поєднував різні види, жанри, медіуми, зокрема скульптуру, дизайн інтер'єрів, пірографію (випалювання по дереву).

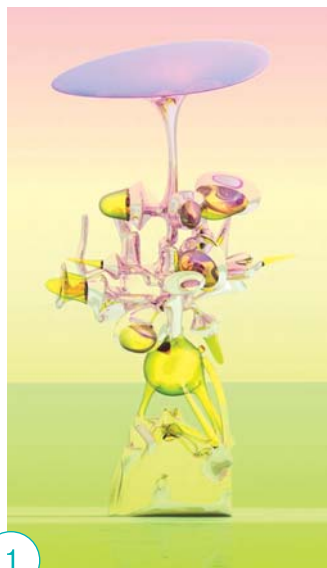
Степан Рябченко, відомий монументальними роботами й відеоінсталяціями, є яскравою фігурою не лише в українському, а й у світовому медіарті. Він створює естетично досконалі цифрові серії в оригінальному авторському стилі: «Віртуальні ландшафти», «Віртуальні віруси» тощо. Кожна квітка із циклу «Віртуальний сад» має свою історію як персонаж ботанічного атласу. Вона наділена характером і чарівними здібностями. Наприклад, ось так схарактеризовано Алхімікуса Запажного: *«...Квітка — Парфумер, загальний улюбленець і насолода бджолиних сердець. Організм квітки нагадує складну алхімічну лабораторію, у якій постійно вирує життя та експерименти у пошуках нових запахів... Він немов музичний віртуоз, що грає на струнах різноманітних ароматів, до якого стікається практично вся віртуальна ентомофауна. Той, що випромінює незвичайні пахоці, запах цього медоноса приваблює навіть найдосвідченіших любителів нектару».*

Виставка «Кирило Проценко. Палкий» у Мистецькому арсеналі, м. Київ (Україна)

? Спробуй за описом та ілюстрацією уявити й відчутти аромат квітки Парфумер.

Національна ідентичність С. Рябченка виражається не через прямі символи чи фольклорну стилізацію, а через глибинну духовність української культури з її емоційністю, ліризмом, філософським світосприйняттям. Ідеї та образи митця наближають до розуміння метамодерних сенсів у синтезі інноваційності мови та гуманістичної чутливості.

1 — С. Рябченко. Алхімікус Запашний (серія «Віртуальний сад», цифровий друк на алюмінії);

2 — С. Рябченко на тлі своєї роботи «Велика прогулянка»

? Розшифруй символіку «Великої прогулянки», інтерпретуй її сенс. Як ти його розумієш?

Поряд із новими напрямками і стилями візуальної творчості в період метамодернізму продовжує розвиватися кіч, який розквітнув ще в царині попкультури. Прикладом є безглуздо перебільшені скульптури **Джеффа Кунса** з полірованої сталі, що імітують собаку з повітряних кульок. Ці «шедеври» різних кольорів і розмірів можна побачити на площах багатьох європейських міст. Звісно, це іронія, якби не сума, за яку одну з них — «Собаку з повітряної кульки (оранжеву)» було продано (\$58,4 мільйона). У кічовій творчості популярні алюзії та кавери на відомі картини.

1

2

3

- 1 — Дж. Кунс. Balloon Dog;
2 — Т. Карло. Му-у-у Вермеєр;
3 — Б. Прас. Інсталяція-алюзія на роботу Е. Мунка

МЕТАМОДЕРНІЗМ У МУЗИЦІ

Основні прояви метамодернізму в музичному мистецтві:

- ◆ поєднання жанрів — класика, електроніка, фольклор, поп;
- ◆ глибина тематики й щирість — музика як емоційне висловлювання;
- ◆ цитування без іронії — використання старих форм з новим змістом.

Вікторія Польова

Розгляньмо приклади в академічній і популярній музиці.

Українська композиторка **Вікторія Польова** є володаркою численних міжнародних і вітчизняних нагород і відзнак. Її твори видаються і звучать як на батьківщині, так і за кордоном під час конкурсів і фестивалів академічної музики. Свій творчий шлях мисткиня починала з авангардних стилів, писала музику у різних жанрах (балет, твори для симфонічного оркестру, камерних складів, фортепіано). Нині вона віддає перевагу духовно-релігійним жанрам, створює хорову музику, як-от «Літургія Іоанна Златоуста», «Хорова

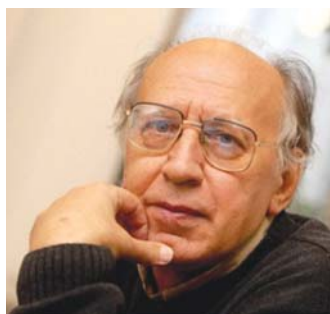
симфонія», обробки знаменних розспівів а капела. Трагічним подіям українсько-російської війни присвячено твір «Буча. Лакримоза». Її стиль називають *сакральний мінімалізм*.

У творах українського композитора **Валентина Сильвестрова** втілено риси мінімалізму та естетики «нової простоти», характерної для його медитативного стилю («Тиха музика», «Тихі пісні» тощо).

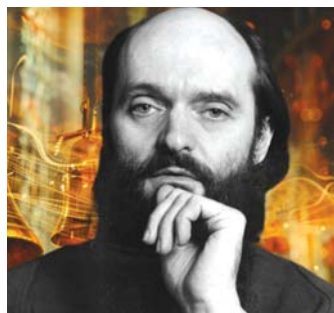
Стиль українських митців і мисткинь суголосний із творчістю естонського композитора **Арво Пярта**, автора релігійних і світських творів, переважно хороших. Він вважається одним із найвизначніших представників сучасної духовної музики, має власний стиль *тінті-набулі*. Буквально це слово означає «дзвіночки» (аналогія з невеликими церковними дзвонами, які мають ефект «призвуків»). До найвідоміших творів А. Пярта належать «Fratres», «Spiegel im Spiegel», «Fur Alina», які стали символами його унікального стилю. «Fratres» — проста, але глибоко емоційна, медитативна п'єса у формі варіацій. Вона виконується в кількох версіях — для скрипки і фортепіано, струнного оркестру, ударних.

У царині популярної музики представницею нових трендів з яскравою самобутністю є творчість ісландської співачки й акторки, авторки пісень **Бьорк Гудмундсдоттір**, лауреатки понад ста нагород і близько 200 номінацій. Вона має гарний і рідкісний за тембром голос.

Артистка розробила власний стиль, який поєднав класику, електроніку, авангардну й танцювальну музику, рок і джаз. Її творчість характеризується щирістю інтерпретацій, емоційністю, духовністю, вираженням емоцій і почуттів в універсальних образах, які ніби існують поза часом.

Валентин Сильвестров

Арво Пярт

Бьорк

Фрагмент відео «Hyperballad»

У ранньому анімаційному кліпі «Crystalline» артистка танцює серед кристалів на Місяці. У багатозначному і загадковому відео «Hyperballad» співачці сниться одразу два сни: в одному вона виступає на сцені, а в другому стає персонажем комп'ютерної гри. У кінофільмі «Танцююча в темряві» (реж. *Ларс фон Трієр*), у якому Бьорк зіграла головну роль, звучить її саундтрек «Selmasongs» (2000).

А. Пярт. Fratres.

В. Сильвестров. Вечірня серенада із циклу «Тиха музика».

В. Польова. Теори: «Буча. Лакримоза» (для скрипки та симфонічного оркестру); «Псалми Давида» (для мішаного хору), «Музика наближається» (для скрипки та камерного оркестру).

САУНДДИЗАЙН

Пригадай фільм або мультфільм, який захопив тебе аудіоефектами.

Хіба можна сьогодні уявити фільм без звуків? За кожним із них приховалася блискуча робота звукових дизайнерів — невідомих героїв індустрії розваг, які оживили наші улюблені фільми.

В епоху метамодернізму під впливом інтенсивного розвитку цифрових технологій саунддизайн набуває дедалі більшого поширення. Це мистецтво створення й організації звукових світів, які підсилюють емоції та атмосферу в кіно, театрі, відеоіграх, музиці, рекламі й у цифрових продуктах. Основне завдання — передати атмосферу, емоційний контекст через звук, звукові ефекти аж до імітації вибухів у відеоіграх. Звук — ключовий чинник, він формує емоції, більше того — впливає на людину несвідомо й миттєво.

У студії саунддизайнерки

Серед найвідоміших саунддизайнерів — двічі лауреат «Оскара» **Ренді Том**, легендарний автор звукових ефектів **Бен Берт**, новатор у монтажі **Волтер Мерч**, експериментатор і винахідник звукових текстур **Річард Девайн**.

Mr. Bill — відомий австралійський саунддизайнер у стилі електронної танцювальної музики, який створює незвичайні та сучасні звуки, що звучать ніби з майбутнього.

Сучасні технології та медіасередовище дають змогу досліджувати звук як окремо, так і в поєднанні з візуальним рядом. У жанрах звукових інсталяцій і перформансів працюють саундхудожники. На відміну від саунддизайну, *саундарт* — мистецтво, майже позбавлене прикладного значення, звук стає естетичним об'єктом.

Гонконзький мультидизайнер і композитор **Самсон Янг** буквально «затопив» світ звуковими інсталяціями.

Джанет Кардіфф з Канади відрізняється тим, що працює з традиційним звуком. Вона розробила проєкт у форматі інсталяції «віртуального хору» із 40 динаміків. Кожен озвучує свою партію, попередньо записану з реальним співаком. Результатом проєкту стало виконання хорової композиції британського композитора XVI століття Томаса Талліса «Spem in Alium». Чоловік Джанет, художник **Джордж Міллер**, допомагає узгоджувати звучання з візуальним рядом — старовинною картиною «Святий Ієронім у келії» Антонелло да Мессіно.

Бен Берт

Саунддизайнер С. Янг

- 1 — Віртуальний хор із 40 динаміків;
2 — А. Мессіно. Святий Ієронім у келії

2

Власний унікальний досвід взаємодії зі звуком досліджує **Крістін Сан Кім** (глуха від народження). Творчість саундартистки включає абстрактні музичні замальовки і роботу над виставами («Face Opera») за участю ансамблю глухих виконавців. Під час роботи в музеї вона створила програми та ресурси, орієнтовані на відвідувачів з порушеннями слуху (задіяні мова жестів, мова тіла). Цікавий експеримент провела Кім, коли попросила своїх глухих друзів відтворити сцени з фільмів «Сімейка Адамс», «Привид» та «Русалонька», читаючи лише субтитри.

Перформанс К. Сан Кім

У сучасній українській культурі працює плеяда молодих музикантів, які створюють не лише академічну та експериментальну музику, а й музичні перформанси й інсталяції за допомогою голосу та інструментів. З-поміж них **Олексій Шмурак**, який створив композицію «Нетскейп» для проекту «Співіснування з темрявою» в Мистецькому арсеналі. Він визначає свій стиль як сентиментальний сюрреалізм. Спільно з ним в ансамблі «Luna Ensemble» працює **Максим Коломієць**, який взаємодіє з візуальними, просторовими, сценічними мистецтвами. Медитативність та геймфактори притаманні творчим методам **Олексія Войтенка**. Творчість композиторки й виконавиці **Анни Корсун** охоплює перформанси й саундарт. Вона співпрацює у проектах, пов'язаних з літературою, танцем, театром. Саундартистка **Яна Шлябанська** створює як академічну музику, так і електроакустичні композиції та звукові інсталяції.

Експонат з виставки мультимедійних і аудіовізуальних інсталяцій та перформансів у Мистецькому арсеналі (проект «Співіснування з темрявою»), м. Київ (Україна)

Секрети творчих професій

Саунддизайнер / саунддизайнерка (альтернативні назви: аудіо-дизайнер, аудіохудожник, креативний звуковий дизайнер, технічний звуковий дизайнер) — це актуальна і перспективна професія для людей, які захоплюються мистецтвом, музикою, особливо сучасними цифровими форматами. Звуковий дизайнер створює та маніпулює аудіоелементами для кіно, телебачення, відеоігор, театру, концертів та будь-якого іншого заходу, що потребує звукового оформлення.

Існують певні відмінності між його професійними обов'язками в театрі та у сфері візуальних медіа. В обох випадках саунддизайнери тісно співпрацюють із режисерами, продюсерами й іншими членами творчої команди. Однак у драматичному театрі більшу увагу приділяють звуковому редагуванню діалогів та їх емоційному підсиленню. А в кінематографі головне — створення звукових ефектів у ритмі подій, що відбуваються на екрані. На телебаченні важливим є етап попереднього відбору і запису музики до різних програм і передач. Завдання саунддизайнера в гейміндустрії — досягнення аудіореалізму (імітація пострілів, звуків різних механізмів).

Саунддизайнер працює зазвичай у студії звукозапису з безліччю різних реквізитів, що відтворюють звуки кроків, скрип дверей, шелест одягу та все, що може бути в шоу, фільмі чи виставі. Зазвичай він має музичну освіту і здатний створити джінгл, кавер, аранжування. До функціоналу професії входить діагностика та обслуговування звукового обладнання.

Професіонали радять починати шукати себе в аматорській творчості (створити сторінку в мережі або невеликий сайт, який заповнювати власною звуковою продукцією). Потім цей досвід може стати основою портфолію. Кар'єрні перспективи для майбутніх саунддизайнерів попри конкуренцію вельми обнадійливі.

У студіях саунддизайнерів

Музика І. Поклада, вірші Ю. Рибчинського. Пісня «Чарівна скрипка» (див. додаток, с. 248).

Відео «Hyperballad» (реж. М. Гондрі, 1996).

? Поцікався, як українські художники оновлюють антивоєнні плакати часів Другої світової війни, зображаючи сучасні реалії України (проект Never Again Gallery). Вони нагадують про небезпеку світової війни й необхідність допомоги нашій країні.

Філі.
(Франція, 1942)

А. Логов,
2022

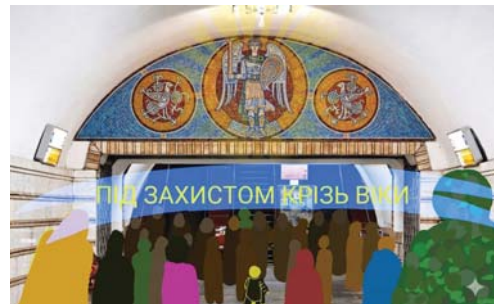

С. А. Рассел
(США, 1942)

О. Грехов
(Україна, 2022)

Варіант 1. Переглянь майстер-клас в **е-**додатку. Створи плакат на актуальну сучасну тему антивоєнного спрямування. Передай свої емоції, почуття, мрії.

Варіант 2. Створи власну мистецьку сторінку в соцмережах з урахуванням метамодерністських трендів та ідей.

Словник

Відеоарт — жанр медіамистецтва, що застосовує для вираження художніх ідей відеотехніку, цифрову графіку, комп'ютерну анімацію.

Метамодернізм — це стан культури й глобальний мистецький процес сьогодення, що виник після постмодернізму й характеризується коливанням між протилежними підходами — модернізмом та постмодернізмом і одночасним їх використанням.

Нетсталкінг — діяльність у мережі, спрямована на пошук мало відомих і малодоступних об'єктів із наступним аналізом, систематизацією і збереженням.

Саунддизайн — це процес створення та обробки звуків, інтеграції звукових ефектів у медіапроекти; використовується в музиці, кіно, театрі, відеоіграх, цифрових продуктах.

- ❗ 1 Схарактеризуй ознаки метамодернізму в архітектурі. Як вона відгукується на пріоритети екологічної культури XXI століття?
- 2 Які особливості живопису метамодернізму? Які технології застосовують митці відеоарту?
- 3 Розкрий специфіку академічної музики, яку зараховують до метамодернізму.
- 4 Що нового ти дізнався/дізналася про саунддизайн і його представників? Вислови власні думки щодо професійних перспектив цього виду творчості.
- 5 Уклади узагальнювальну порівняльну таблицю.

	Модернізм	Постмодернізм	Метамодернізм
Загальні риси напрямку			
Мистецькі стилі			
Митці/мисткині та їхні твори			

🔍 У вільний час створи просту конструкцію «Маятник-художник».

⚙️ Пофантазуй і поекспериментуй у ролі саунддизайнера, орієнтуючись на творчість митців, згаданих у підручнику. За допомогою III створи власну версію мелодії пісні «Чарівна скрипка».

✓ Перевір себе: виконай завдання в е-додатку.

21-22. Кіно як екранна творчість і креативна індустрія

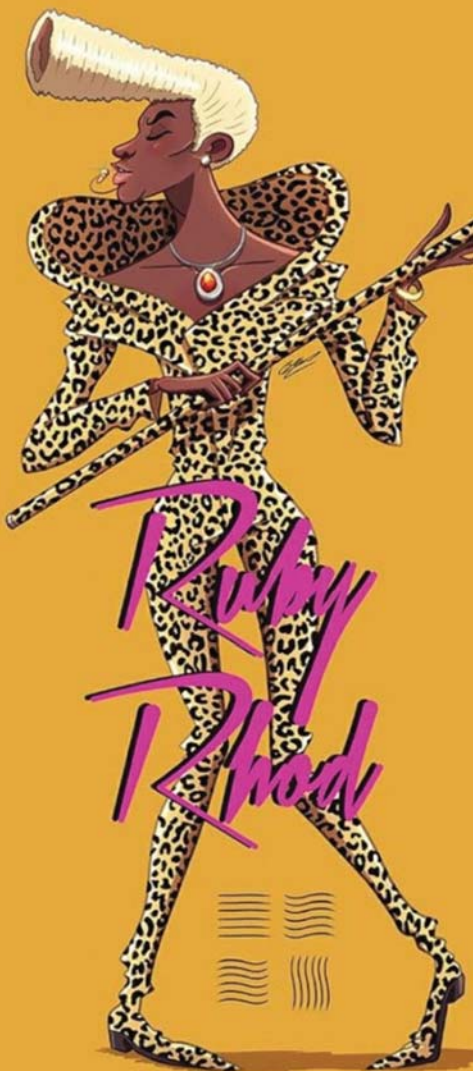
? Пригадай, які музи — покровительки мистецтв — супроводжували Аполлона на Олімпі. Якого виду мистецтва не було серед муз? Поясни, що означає вислів «десята муза».

Кіно — один із наймолодших видів мистецтва, який виник на зламі XIX і XX століть і завдяки наочності й доступності став найпопулярнішим у світі. Практично немає людей на Землі, які не любили б дивитися кінофільми й мультфільми. Кіно допомагає дізнаватися про різні події та явища, країни і народи, але головне — дає змогу відчувати цілу гаму емоцій — радість, співчуття, захоплення, сум, гнів, страх тощо. Для мільйонів людей воно стало улюбленою розвагою.

КІНЕМАТОГРАФ І КІНОІНДУСТРІЯ

Розберімося у ключових термінах, які характеризують різні сторони світу кіно. *Кінематограф* і *кіноіндустрія* часто звучать як синоніми, але між ними є відмінності. Якщо коротко: перший — про мистецтво і творчість, другий — про бізнес і прибутки.

Кінематограф як мистецтво створення фільмів передбачає насамперед творчу діяльність режисерів, сценаристів, акторів, операторів, художників, саунд-дизайнерів та інших фахівців. У центрі уваги у цьому випадку — художня й культурна цінність твору, незалеж-

но від його комерційних цілей. Український кінематограф асоціюється з іменами тих, хто визначив його розвиток: легендарними акторами **Богданом Ступкою** та **Іваном Миколайчуком**, зіркою німого кіно **Вірою Холодною**, а також класиком світового кіномистецтва, режисером **Олександром Довженком**. Творчість цих та багатьох інших видатних митців і мисткинь залишила помітний слід у свідомості глядацтва, хоча не завжди була комерційно успішною.

Богдан Ступка

Іван Миколайчук

Віра Холодна

Кіноіндустрія — це бізнес-процеси, пов'язані з виробництвом і розповсюдженням кінофільмів. Серед основних технологічних і комерційних компонентів кіноіндустрії виокремлюють такі:

- продакшн — виробничий процес створення медіаконтенту, зокрема фільмів — від ідеї до фіналу;
- кінодистрибуція — процес розповсюдження кінофільмів, що включає їх придбання, маркетинг, просування та випуск на екрани;
- кінопрокат — показ у кінотеатрах, на телебаченні та стримінгових платформах.

У цьому випадку в центрі уваги — прибуток, фінансове планування і ринки збуту. Така складна система охоплює зусилля багатьох людей, що працюють заради економічного результату і комерційного успіху. Наприклад, кіностудія «Marvel», фільми якої мають величезні бюджети, залучає фахівців зі сфер фінансів, маркетингу, реклами.

Шпалери студії
«Marvel»

Пригадай, з якими творчими професіями сфери кінематографа ти ознайомився / ознайомилася на уроках мистецтва у попередніх класах.

Ключові відмінності кінематографа і кіноіндустрії

Критерій	Кінематограф	Кіноіндустрія
Основна мета	Художня та культурна цінність	Прибуток і комерційний успіх
Компоненти	Сценарій, режисура, акторська гра, творчість художників, операторів, саунддизайнерів	Продюсування, маркетинг, дистрибуція
Продукти	Авторське кіно	Масові блокбастери, серіали («мільні опери»)
Орієнтація	Глядацтво як співучасник мистецтва	Глядацтво як споживач продукту
Часовий горизонт	Тривала культурна цінність	Короткострокова прибутковість
Фінансування	Інвестиції	Гранти

Види кіно

Марка до виходу фільму
«Сторожова застава»

Постер до мультфільму
«Теркель і халєпа»

? Якому кіно ти віддаєш перевагу — ігровому чи анімаційному? Чи цікавить тебе документальне кіно, зокрема у царині культури й мистецтва? Яке кіно, на твою думку, впливає на емоції, а яке — більше про знання?

Ти вже знаєш, що умовно виокремлюють такі основні види кіно:

- *художнє (ігрове)*, у якому сценарії втілюються засобами акторської майстерності;
- *авторське кіно (або незалежне, інтелектуальне), артхауз* (1) порушує гострі проблеми людини, суспільства і відрізняється від так званого мейнстріму — високобюджетних фільмів;
- *анімаційне (мультиплікація)*, що показує дійсність за допомогою знятих на плівку малюнків, об'ємних предметів, лялькових персонажів, комп'ютерної графіки;
- *документальне*, що відображає реальні події, факти та людей; може бути хронікальним, біографічним, соціальним чи культурним (у сучасному кінознавстві суто документальними вважають лише фільми, зняті прихованою камерою);
- *науково-популярне*, яке пояснює складні явища доступною мовою, часто використовується з освітньою метою.

У сучасному кінематографі дедалі частіше поєднуються різні види кіно та їхні художні засоби. Наприклад, у документальному серіалі «Фантастичні українці» епізод «Візуальне мистецтво» має анімаційну заставку (2).

1

2

Сучасна кінодокументалістика включає *кінохроніку* (репортаж із місця подій) і *публіцистику*, яка висвітлює актуальні суспільно-політичні питання. Темою для документальних фільмів найчастіше стають цікаві явища, життя знаменитостей, зокрема діячів культури. Наприклад, героями циклу документальних фільмів «Обрані часом» стали видатні особистості України, зокрема й ті, що жили і творили за її межами (проект кіностудії «Контакт», 1996–2007). Документальний фільм «Подвійна порція», присвячений шкідливості фастфуду, викликав широку дискусію про ожиріння, харчові звички та відповідальність корпорацій (США, 2004, реж. М. Сперлок).

Відомий український кліпмейкер **Алан Бадосв** створив документальний фільм «Довга Доба» з відеоматеріалів, які знімали на мобільні телефони у перший день вторгнення понад 12 тисяч людей. Стрічка-хроніка про виживання і супротив українців під час війни стала переможцем національного фестивалю «Cinema for Victory». Деякі автори вижили, багато хто, на жаль, ні... Але залишилися їхні голоси, які має почути світ.

1

2

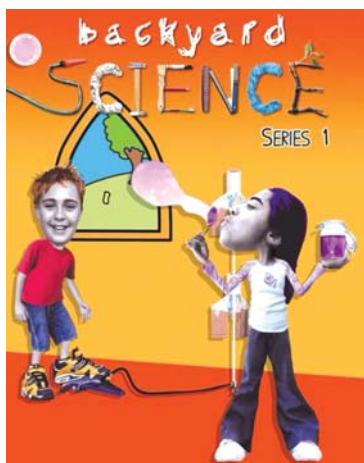

3

Постери до документальних фільмів: 1, 2 — «Подвійна порція»; 3 — «Довга доба»

Пригадай назву документального фільму про Героя України співака Василя Сліпака.

Постер науково-популярного серіалу «Кумедна наука»

У залі стереокіно

Мультимедійні окуляри

in the World» у Лондоні (2025). Реалії війни розкриваються через долі головних героїнь, які допомагають Україні (фільм присвячено пам'яті загиблої подруги Валькірії, бойової медицині Третьої штурмової бригади).

До короткого жанру документалістики належать *рекламні кліпи*. Відеокліпам притаманні лаконізм, швидкий монтаж, насиченість спецефектами. Найчастіше їх застосовують для візуального супроводу пісень.

Науково-популярні фільми присвячують дослідженням, фактам і гіпотезам у найрізноманітніших галузях знань — історії, медицині, космосі тощо — з метою їх поширення. В Україні такі фільми створюють на Київській кіностудії науково-популярних фільмів. Освітні фільми як різновид науково-популярного кіно використовують у навчальному процесі. Завдяки наочності вони дають змогу побачити на екрані зображення недоступних візуальному спостереженню фізичних, хімічних, біологічних процесів, роботу різних механізмів, природу й побут жителів віддалених країн. Наприклад, австралійський серіал «Кумедна наука».

Виокремлюють також спеціалізовані види кіно.

Авторське кіно, або *артхаус*, що претендує на новаторство, *відрізняється* від так званого *мейнстріму* — високобюджетних фільмів.

Самостійна група — *стереокіно та панорамне кіно*, що створює ефекти присутності завдяки технічним засобам (для перегляду потрібні спеціальні окуляри).

За тривалістю показу від повнометражної стрічки відрізняють *короткометражні* фільми (15–20 хв). Іноді їх називають кіномініатюрою, адже у мінімальні часові рамки потрібно вмістити весь спектр подій і переживань.

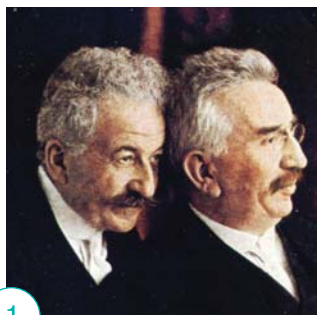
Українська документальна кіноновела «Вона» (реж. Є. Матвієнко) здобула нагороду за найкращий короткометражний фільм на Міжнародному кінофестивалі «Women

? Назви автора пісні з кліпу «Квіти мінних зон», яку слухали і співали в 7 класі. Склади плейліст із репертуару цього популярного композитора і співака.

ІСТОРІЇ КІНО

Історія так званої «наймолодшої», або десятої музи, почалася у Франції з моменту офіційного визнання винаходу кіноапарата «Сінематограф» братів **Огюста та Луї Люм'єрів**, які отримали на нього патент. Вони кінокамерою фіксували історичні події, не замислюючись про кінематограф як вид мистецтва. Днем народження кіно вважають 28 грудня 1895 р., коли брати влаштували перший публічний сеанс у паризькому «Гранд-кафе» на бульварі Капуцинок. Показували німі хвилини роликів, документальну стрічку «Вихід робітників з фабрики Люм'єрів».

Шаленої популярності набув фільм «Прибуття потягу на вокзал Ла-Сьота» (1896). На екрані поїзд рухався так, ніби насувався на глядачів, і це було так реалістично і справляло таке сильне враження, що деякі нажахані глядачі зістрибували зі своїх місць.

1

2

- 1 — Огюст і Луї Люм'єри;
2 — кадр із фільму «Прибуття потягу на вокзал Ла-Сьота»

Серед тих, хто стояв біля витоків світового кінематографа, були й українці. Ще у 1893 р. талановитий винахідник з Харківщини механік Одеського університету **Йосип Тимченко** створив кіноапарат (прототип сучасної кінокамери). Він зафільмував вершників і металників списів. Ці дві стрічки демонстрували в одеському готелі «Франція».

У вересні 1896 р. у Харкові фотограф **Альфред Федецький** відзняв кілька сюжетів, які демонстрували в оперному театрі (майже рік у рік із першим публічним кіносеансом братів Люм'єрів у Парижі).

Йосип Тимченко

Шедевр українського німого кіно «Земля» **Олександра Довженка** (1930) мав грандіозний успіх у Європі, проте на батьківщині зазнав шаленої критики. Лише після високої оцінки на Всесвітній виставці в Брюсселі був реабілітований. У результаті опитування понад ста кінознавців із 26 країн його було внесено до списку дванадцяти найкращих фільмів усіх часів і народів.

До портретної галереї

Класиком німого кіно вважають універсального кіномитця **Чарлі Чапліна** (1889–1977) — американського й англійського кіноактора, сценариста, композитора, кінорежисера, продюсера і монтажера. Він народився в родині артистів мюзик-холу. Батько помер, коли хлопчикові було три роки, мати тяжко захворіла. Чарлі з братом опинилися в школі для сиріт і бідних дітей, були змушені самотійно заробляти на життя. Чарлі грав у вар'єте, опановував гру на скрипці, брав уроки в театрального диригента.

Чарлі Чаплін

Чаплін увійшов в кінолітопис як один із найкращих коміків світового кінематографа. Він створив знаменитий образ героя-волоцюжки Чарлі: мішкуваті штани, великі черевики, вузька візитка, котелок на голові, чорні вусики, ціпок у руках. Донести емоції і смисл без звуку було досить складно; основним творчим прийомом була пантоміма. Усі якості смішного й романтичного джентльмена актор «вимальовує» в унікальній манері за допомогою міміки, виразних жестів і рухів, комічної ходи. Персонаж Чарлі набув шаленої популярності, а він сам став найдорожчим на ті часи актором з контрактом на мільйон доларів.

Разом із колегами Чаплін заснував кіностудію, де створив повнометражні картини, що стали класикою: «Золота лихоманка», «Цирк», «Вогні великого міста», «Великий диктатор». У ліричній трагікомедії «Вогні рампи» митець виступив як продюсер, режисер, сценарист, композитор, монтажер, хореограф, художник по костюмах і виконавець головної ролі.

1

2

- 1 — кадр із фільму
«Малюк»;
2 — Ч. Чаплін.
Шарж

? Самостійно знайди в інтернеті інформацію про мову німого кіно. Склади сторителінг за планом:

- 1) Сюжети з характером атракціонів (зокрема, «комедії ляпасів»).
- 2) Актори й особливості гри (запрошені з театрів, цирку, естради).
- 3) «Кіночарівник» Жорж Мельє. Застосування монтажу, трюків і спецефектів.
- 4) Науково-фантастична стрічка «Подорож на Місяць» (ефект стоп-кадру).
- 5) Титри, жива музика (піаніст-тапер або запрошений оркестр).

Еру звукового кіно відкрила американська повнометражна стрічка «Співець джазу» (реж. А. Кросланд, 1927). Один із перших кольорових фільмів «Віднесені вітром» за романом Маргарет Мітчелл став найкасовішим в кінематографі того часу (реж. В. Флемінг, 1939).

1

2

- 1 — постер до фільму «Співець джазу»;
2 — кадр із фільму «Віднесені вітром»

МОВА КІНО

? У чому полягають особливості мови кіно, його художньої образності?

Кіно — мистецтво синтетичне, просторово-часове. Воно об'єднує елементи літератури (сценарій, текст від автора); живопису (композиція, колорит, світлотінь); театру (гра акторів, мізансцени); музики.

До головних художніх компонентів фільму належать зняті на плівку зображення (люди, події, предмети, пейзажі) і записані на плівку звуки (мовлення, музика, спів, шуми), які нерозривно злиті в художнє ціле. Кіно має і власні, притаманні тільки йому, виражальні художні засоби художньої мови: кадр (композиція, масштаб, план, ракурс зйомки) і монтаж (темпоритм), а також спецефекти.

Кадр, фрагмент відеоряду, є мінімальною одиницею конструкції фільму. Кадри з'єднуються шляхом *монтажу*, що передбачає відбір і трактування митцем подій, їх зіставлення в часі і просторі, навіть у різних періодах і місцях.

До художніх засобів кіно належить зміна *планів* зображення. Окремий кадр, знятий *загальним (дальнім)* планом, може вмістити натовп людей, а середнім планом — певну групу. Коли важливий погляд персонажа, тоді кіноапарат максимально наближається до обличчя актора і показує його *крупним* планом.

Кадри із серіалу
«Школа»

? *Визнач загальний (дальній), середній і крупний плани на ілюстраціях.*

Залежно від обраного ракурсу — кута зору — глядацтво може побачити людину або будь-який предмет згори, збоку, знизу, здалеку або впритул.

Кадри з фільму «Зоряні війни: Нова надія»: загальний (дальній) план і крупний план

? *Порівняй ракурс зйомки батальних епізодів фільму «Зоряні війни».*

Багаті можливості криються у використанні *трюків* і *спецефектів*. Спецефекти в кіно поділяють на механічні, оптичні, звукові, але зазвичай їх поєднують. Механічні спецефекти готують перед зйомками (моделювання, піротехніка, спеціальний грим).

Іконою гонконзьких бойовиків і голлівудських блокбастерів називають **Джекі Чана**. Кар'єра легендарного актора і феноменального каскадера охоплює понад 150 фільмів, де всі неймовірні трюки він виконав без дублерів.

Джекі Чан у фільмі
«Карате-пацан»

До оптичних ефектів належать: стоп-кадр; прискорена, уповільнена, зворотна і комбінована зйомки; мультиекспозиція (дознімання на плівку з уже знятими кадрами); хромакей (зйомка на тлі кольорового однотонного, переважно зеленого екрана, який потім замінюють на інший відзнятий матеріал); контроль руху камери (цей ефект може показати в русі навіть космічні кораблі). Останній ефект уперше було застосовано у фільмі «Зоряні війни» (реж. *Дж. Лукас*). Модель залишається нерухомою, а камера рухається за запрограмованою траєкторією.

Колаж «Зоряні війни»

Окрему групу спецефектів створюють за допомогою комп'ютерної графіки. Без них сучасний блокбастер уявити практично неможливо. Останні фільми пригодницької серії «Пірати Карибського моря» рясніють комп'ютерними трюками: поєднання в одному просторі об'єктів, знятих у різних місцях (пейзаж — з одного району, корабель — з іншого, небо — з третього); моделювання «живих» акторів і використання

Постер до фільму «Пірати
Карибського моря:
Прокляття “Чорної перлини”»

комп'ютерної анімації замість залучення дублерів; створення явищ природи тощо. У третій частині фільму третину з двох тисяч епізодів зі спецефектами виконувала команда кількістю понад двісті фахівців на студії цифрових візуальних ефектів і комп'ютерної графіки «Industrial Light & Magic».

Щоб відтворити простір, наприклад побудувати ціле місто, нині застосовують тривимірні графічні редактори. Комп'ютерне моделювання облич дає змогу продемонструвати, як актор «старішає» або «молодшає».

Створити фантастичний персонаж допомагає *аніма троніка* — мистецтво створення електронних ляльок, як-от динозаври у фільмі «Парк Юрського періоду».

Кадр із фільму «Парк Юрського періоду»

? Які візуальні ефекти з фільмів привернули твою увагу під час перегляду?

Картини, у яких успішно застосовують складні трюки й цікаві комп'ютерні візуальні ефекти, зазвичай отримують премію «Оскар» у номінації «Кращі візуальні ефекти». Окрім згаданих вище фільмів, цю нагороду отримали не менш легендарні стрічки «Володар перснів», «Аватар», «Інтерстеллар», «Кінг-Конг».

Герої фільму «Володар перснів»

Кадр із фільму «Інтерстеллар»

? Пригадай назву фільму режисера Дж. Кемерона про катастрофу лайнера, де звучить знаменитий саундтрек «My Heart Will Go On» у виконанні Селін Діон. Фільм — рекордсмен кінопремії «Оскар», зокрема за музику. Хто цей композитор?

З історії шедевра

«Аватар» (2009) — науково-фантастичний фільм сценариста і режисера Джеймса Кемерона, з яким пов'язують технологічний прорив у кінематографі. Музику написав Джеймс Горнер, художник-постановник Роберт Стромберг. Головні ролі в блокбастері зіграли Сем Вортінгтон і Зої Салдана.

У цьому фільмі було задіяно унікальну технологію віртуальної зйомки на основі зміненої версії цифрової системи 3D, щоб поєднати анімацію із живою акторською грою. Фільм на 60% складається з комп'ютерних елементів і на 40% — з реальних дій.

Фільм був номінований на «Оскар» і переміг у трьох категоріях: «Кращі візуальні ефекти», «Краща операторська робота» і «Краща робота художника-постановника». «Аватар» мав величезний комерційний успіх і став першим фільмом в історії, касові збори якого перевищили два мільярди доларів.

Головні герої фільму «Аватар»

КІНОЖАНРИ

? Які жанри кіно ти вже знаєш? Наведи приклади і поясни жанрову специфіку.

Тобі вже відомо, що всі мистецтва поділяють за жанрами. У кінематографі жанрова система дуже розгалужена, тому кожний знайде фільми за своїми інтересами. Хтось — пригоди чи фантастику, які дають можливість поринути в незвідані світи, а хтось — ліричні історії, щоб поплакати над нещасливим коханням. Утім, є такі, що захоплюються детективами й бойовиками, аби «полоскотати» нерви. Чимало інших цінують гумор і віддають перевагу комедіям, щоб відволіктися від буденності. Але всі без винятку, переглядаючи фільм, хочуть отримати нові враження, пережити різні емоції. І кіно дає таку можливість. Часом після перегляду фільму в людини виникає бажання змінити своє життя на краще, орієнтуючись на свого екранного кумира — сміливого героя або кмітливую героїню.

Поділ фільмів на жанрові групи відбувається за певними художніми формами, які мають схожі риси внутрішньої будови. Також на основі споріднених тем, образів-типажів. Кіножанри не мають чітких меж, вони взаємопроникають, тому часто стрічку можна віднести до кількох жанрових груп. Традиційні жанри переосмислюються, виникають нові. Отже, будь-яка система жанрів завжди умовна, відкрита до змін.

? Поміркуй, ознаки яких жанрів мають твої улюблені кінофільми.

Візьмімо для прикладу *фантастику*, де уява переважає над реальністю. У таких стрічках чудернацька картина світу зазвичай протиставлена повсякденності, діють не існуючі в реальності герої. Згадаймо знаменитий *бойовик* «П'ятий елемент» (реж. Л. Бессон) з неповторними Брюсом Віллісом і Міллою Йовович у головних ролях.

Герої фільму «П'ятий елемент»

Фантастика поділяється на піджанри: фентезі, антиутопія, кіберпанк.

Відмінність *фентезі* полягає в тому, що дії відбуваються у світах, де живуть міфічні істоти: ельфи, гноми, дракони, перевертні, демони. Або придумані персонажі, такі як гобіти (істоти маленького зросту) з кінотрилогії **«Володар перснів»** (реж. П. Джексон) за романом Дж. Р. Толкієна.

У культовій стрічці, що знімалася у Новій Зеландії, використано багато інноваційних візуальних ефектів. Зокрема, Голлум став першим персонажем, повністю створеним за допомогою технології захоплення руху. Успіх був неперевершеним: сімнадцять премій «Оскар» із 30 номінацій. А заключний фільм трилогії **«Повернення короля»** отримав усі одинадцять «Оскарів», на які був номінований, що є рекордною кількістю нагород Американської кіноакадемії для одного фільму.

Брати Гільдебрандт. Ілюстрація до календаря «Володар перснів». Дев'ять членів Братства персня: Фродо, Сем, Меррі, Піппін, Гандальф, Араґорн, Леґолас, Гімлі та Боромир

Фродо — головний герой фільму

Антиутопія належить до соціальної фантастики, показує уявне безпросвітне майбутнє з війнами, злочинами, насильством, епідеміями. Мета таких кінофантазій — показати, що і сьогодні існують передумови, здатні призвести до подібного.

Тематика *кіберпанку* фокусується на комп'ютерах, високих технологіях і проблемах, що виникають у суспільстві внаслідок технологічного прогресу. Прикладом жанру може бути кінокартина **«Матриця»**, знята Лоренсом та Ендрю Вачовські, що поєднує елементи бойовика і *трилера* (від англ. *thrill* — трепет). У глядацтва виникає відчуття напруженого хвилювання. Зображується майбутнє, у якому люди насильно під'єднані машинами до Матриці — комп'ютерної програми, що симулює дійсність і використовує людей як джерело енергії. Фільм отримав десятки престижних нагород, зокрема премію «Оскар» у чотирьох номінаціях.

Кадр із фільму
«Матриця»

Публіка і кіновиробники застосовують власні жанрові ярлики. Глядацька аудиторія, зазвичай обізнана щодо популярних жанрів, очікує побачити варіант утілення цих «жанрових стереотипів». Окремі типи фільмів пов'язують із режисерами чи зірковими акторами відповідно до їхніх амплуа. Наприклад, актор Сільвестр Сталлоне асоціюється з бойовиками, а режисер Альфред Хічкок — з фільмами жахів.

До поширених жанрів кіно, окрім згаданих вище бойовиків і фантастики, належать мелодрама, комедія, музичний і пригодницький фільми, детектив.

Мелодрама — жанр художньої літератури, театрального мистецтва і кіно. Він розкриває духовний світ героїв в емоційних ситуаціях на основі загальнолюдських цінностей, зазвичай виражених через контраст: добро і зло, любов і ненависть.

Головні герої фільму
«Давай, синку»

Прикладом мелодрами є турецька кіноісторія «Давай, синку» (реж. *Б. Егемен*) про любов, терпіння і батьківську відданість. Бідний рибалка Алі сам виховує сина Ефе, аутиста від народження. Хлопчик не розмовляє, має труднощі в спілкуванні й навчанні. Актор Киванч Татлитуг у ролі батька зворушливо показує намагання встановити емоційний контакт з особливою дитиною. Урешті-решт вдалося достукатися до сина через музику: Ефе несподівано проявив інтерес до гри на фортепіано і зробив перші успіхи. Це стає рятувальною надією.

Екранізація класики, *трагедія* «Ромео і Джульєтта» (реж. *К. Карлей*) знята за мотивами однойменного твору Вільяма Шекспіра. У головних ролях задіяні американка Хейлі Стайнфелд і британець Дуглас Бут.

Кадр із фільму
«Ромео і Джульєтта»

? У яких інших видах мистецтва використано цей шекспірівський сюжет?

Комедія, що характеризується гумором чи сатирою, спершу була жанром драматичного мистецтва і виникла як антипод трагедії. Вона має на меті розсмішити глядацтво, поліпшити настрій. Комічний ефект створюється як самим виглядом персонажів, так і завдяки різноманітним прийомам: постановці безглузвих і курйозних ситуацій, у які потрапляють герої, виразній акторській грі та міміці, а також зіставленню подій на екрані з реаліями повсякденного життя.

Піджанрів комедії чимало: лірична або романтична (про кохання), музична, фантастична, трагікомедія, ексцентрична (сповнена трюків), кримінальна (головні герої — гангстери, злодії, поліцейські), пародія (насмішка на основі навмисного наслідування ознак певного жанру, стилю).

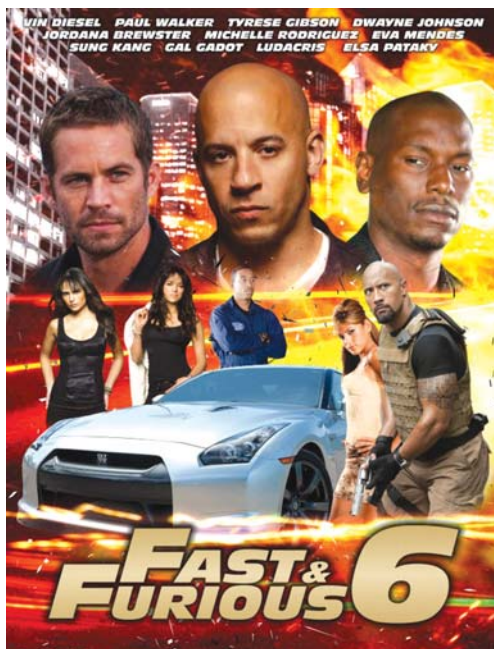
Фентезійна комедія «Барбі» (реж. *Г. Гервіг*) — це щось більше ніж просто комедія. Тут є і пригоди, і сатира на гендерні ролі, і гротескний гумор (перебільшена «мачо»-поведінка головного героя Кена), навіть абсурдні ситуації та елементи магічного реалізму. Фільм 2023 року став найкасовішим у світі серед режисерок (понад \$1,4 млрд зборів).

Головні герої
фільму «Барбі»

У пародійній манері знімають *трейлери* або аматорські *фантрейлери*.

Пародія «Суперфорсаж!» (реж. А. Зельцер і Дж. Фрідберг) — це фільм-перевертень, який завдяки грі акторів, візуально схожих із копіюваними персонажами, висміює популярну серію фільмів «Форсаж», сучасну попкультуру загалом.

Постер до фільму «Форсаж-6»

Пародія «Суперфорсаж!»

Існує ще багато інших кіножанрів: *вестерн* (про американських ковбоїв); *екшен* — «фільм дії», високобюджетний бойовик з каскадерськими трюками; *містика*; *історичні*, зокрема військові фільми.

КІНО І МУЗИКА

? Які опери-екранізації, кіномюзикли тобі відомі? Чим відрізняються опера і мюзикл?

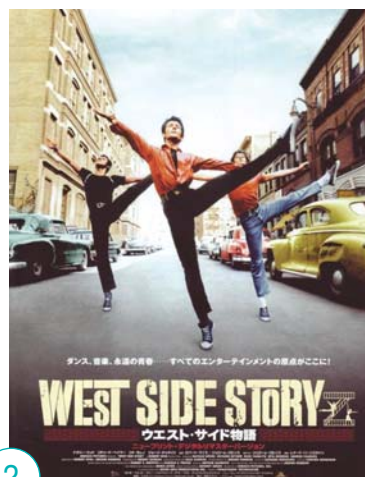
Позначення жанру «*музична комедія*» зазвичай застосовують до екранного продукту, сценічним прототипом якого була оперета.

За мотивами оперети Ярослава Барнича «Гуцулка Ксеня» знято однойменний фільм (реж. О. Дем'яненко, 2019).

Мюзикл також було перенесено на кіноекран з театральних підмостків. Ці музично-сценічні жанри містять багато пісень і танців, адже саме через зміст вокальних і хореографічних номерів розвивається сюжет. Обов'язково присутні красиві костюми й декорації, елементи мелодрами і часто хепі-енд.

До кіномюзиклів, що стали класикою жанру і відзначені преміями «Оскар», належать: «Вестсайдська історія» — кіноверсія бродвейського мюзиклу **Леонарда Бернстайна** (реж. *Р. Вайз* і *Дж. Роббінс*), «Звуки музики» композитора **Річарда Роджерса** (реж. *Р. Вайз*), «Моя чарівна леді» композитора **Фредеріка Лоу** (реж. *Дж. К'юкор*) за «Пігмаліоном» **Бернарда Шоу**.

До музичних фільмів належать екранізації опер **В. А. Моцарта**, **Ж. Бізе**, **Дж. Верді**, **Дж. Пуччіні** тощо.

2

3

1

- 1 — кадр із фільму-мюзиклу «Звуки музики»;
2 — постер до фільму-мюзиклу «Вестсайдська історія»;
3 — постер до фільму-мюзиклу «Моя чарівна леді»

На зорі кінематографа виникла традиція залучати до створення фільмів відомих художників, таких як **С. Далі** й **П. Пікассо**. Музику до кінофільмів і мультфільмів писали також відомі композитори: **К. Сен-Санс**, **А. Онеггер**, **Д. Мійо**, **Е. Саті**, **Б. Бріттен**, **П. Гіндеміт**, зокрема з-поміж наших співвітчизників — **Б. Лятошинський**, **Л. Грабовський**, **М. Скорик**, **Є. Станкович**, **В. Бистряков**, **І. Поклад**, **В. Губа** та інші.

Премію «Оскар» за музику вручають у двох головних категоріях: «Найкращий оригінальний саундтрек» та «Найкраща оригінальна пісня». Лауреатами ставали класичні композитори **А. Ньюман** (рекордсмен — 9 статуєток), **Дж. Вільямс** (5 перемог), **Е. Морріконе**, **Г. Циммер** та інші, автори пісень **Елтон Джон**, **Адель**, **Біллі Айліш**, **Емінін**, **Леді Гага** тощо.

До портретної галереї

Ендрю Ллойд Веббер — сучасний англійський композитор, який досяг вершин визнання на ниві музичного театру. Деякі з його тринадцяти мюзиклів з величезним успіхом ставлять на сцені впродовж багатьох років, а кілька пісень стали справжніми хітами.

Постановка рок-опери «**Ісус Христос — суперзірка**» (1971) на лібрето Тіма Райса внесла кардинальні зміни в розуміння поняття «мюзикл». Тут немає драматичних елементів, усе засновано на речитативі й вокалі. Рок-музика з'єдналася з класичною історією про останні сім днів життя Ісуса, яка розповідається лишень за допомогою пісень. Твір став суперхітом.

Мюзикл «**Кішки**» (1981, відеOVERсія 1998, реж. *Д. Маллет*) створено за мотивами віршів Т. С. Еліота, які композитор знав із дитинства. Дія відбувається на щорічному котячому балу. Яскраві образи виникають завдяки вражаючим костюмам і складному гриму, «котячим» інтонаціям у музиці й головне — танцям. Саме вони перетворюють мюзикл на феєричне шоу, в якому рухи акторів імітують витончену грацію справжніх тварин. Твір побив усі можливі рекорди популярності. Визнання підкріплювалося преміями, нагородами.

У мюзиклі «**Привид опери**» (1986, фільм 2004, реж. *Дж. Шумахер*) за однойменним романом Гастона Леру партію головної героїні Крістіни було створено для голосу дружини композитора Сари Брайтман. Історія про загадкову істоту, що живе під Паризькою оперою, поєднує риси детектива і трилера. Мюзикл здобув понад 50 нагород, поставлений у 18 країнах світу.

Співачка Мадонна
у фільмі «Евіта»

Ендрю Ллойд
Веббер

Сюжет біографічного фільму «**Евіта**» (1997, реж. *А. Паркер*) за мюзиклом Ендрю Ллойда Веббера присвячений дружині президента Аргентини Евіті Перон, яка стала духовним лідером нації. Фільм отримав три премії «Золотий глобус»: за кращий фільм у жанрі комедія/мюзикл, кращу жіночу роль, яку зіграла співачка Мадонна, та оригінальну пісню («You Must Love Me»), яка також здобула премію «Оскар».

Українські композитори ще не отримували премію «Оскар» за музику, проте здобували міжнародні та європейські нагороди за саундтреки. Наприклад, митці Роман Григорів та Ілля Разумейко, відомі експериментальними проєктами, отримали премію за найкращу музику до фільму «Мати Апостолів» (реж. *З. Бугдзе*) на італійському фестивалі «Social World Film Festival» (2021). Ця стрічка отримала 88 нагород і відзнак від світової кіноспільноти. Найкращий результат в історії вітчизняного кіно потрапив до Книги рекордів України.

Постер до фільму «Мати апостолів»

СТИЛІ КІНОМИСТЕЦТВА

З перших кроків свого існування кіно реагувало на стилі й течії, що виникали в інших видах мистецтв, насамперед візуальних.

Імпресіонізм у кіно розвивався під впливом однойменного стилю живопису. Кіноімпресіоністи активно знімали не лише в павільйоні, а й на пленері. Такий недолік німого кіно, як відсутність звуку, перетворювався режисерами на перевагу, як у фільмі Луї Деллюка «Лихоманка». Син художника-імпресіоніста **Жан Ренуар** зняв фільм «Донька води», де подібно до батька передав красу французької природи.

Французька режисерка **Жермен Дюлак** є зачинателькою жіночого та авангардного кіно. У своїх фільмах вона прагнула створити «музики для очей»: «Платівка 927» на музику Ф. Шопена, «Арабеска» і «Тема з варіаціями» на музику К. Дебюссі.

Художники авангарду також знімали кіно. Фільм *абстракціоніста Фернана Леже* «Механічний балет» на музику Е. Саті нагадує його картини: панує ритм абстрактних фігур без сюжету.

Експресіонізм у кіномистецтві започаткував знаменитий трилер **Роберта Віне** «Кабінет доктора Калігарі». За допомогою гротескної жестикуляції й міміки акторів, геометризованих декорацій, світлових контрастів на екрані передано неадекватні стани свідомості людини. Фільм зчинив ажіотаж, викликав багато звернень до картини вже у форматі звуку, римейків, зокрема «Кабінет доктора Раміреса» (реж. *П. Селларс*) з музикою Джона Адамса. Класичним зразком експресіонізму є також фільм «Носферату. Симфонія жаху» **Фрідріха Мурнау**.

1

2

1 — кадр із фільму «Механічний балет»;
2 — постер до фільму «Кабінет доктора Калігарі»

? Чому, на твою думку, жанр «фільм жахів», що виник у Німеччині в період між двома світовими війнами, не втрачає актуальності в наш час?

Футуристичні захоплення рухом, ритмом виявилися у стрічці «Марш машин» режисера **Ежена Деслава** (Євгена Слабченка, українця за походженням). Він експериментує з музикою: розміщує за екраном грамофон і ставить платівки відповідно до розвитку сюжету.

У стрічці «Колесо» режисер **Абель Ганс** використав нові прийоми ритмічного монтажу, що створює напруження в епізоді, коли машиніст вирішує пустити потяг під укіс. У «симфонії рейок» кінообраз перегукується зі знаковим для музичного футуризму образом потяга, створеним Артуром Онеггером у творі «Пасифік 231». Режисер прагнув «озвучити» зображення, а композитор, за його словами, «хотів передати зорове враження і насолоду рухом у суто музичній побудові».

Яскравим проявом *сюрреалізму* став німий фільм «Андалузський пес» режисера **Луїса Бунюеля** і художника **Сальвадора Далі**. З першого кадру, коли лезо бритви надрізає око, глядач впадав у шок. Подібні епізоди із чудернацькими декораціями С. Далі нагадували низку видінь, споріднених з його живописними полотнами. На прем'єру режисер прийшов з камінням у кишенях, щоб у разі скандалу відбитися від розлючених глядачів. Побойовання виявилися марними.

Сучасне сюрреалістичне кіно, зокрема культові фільми режисера **Девіда Лінча** (трилер «Твін Пікс» та ін.), також балансує на межі свідомого і підсвідомого, абсурду, містики.

Кадр із фільму «Андалузький пес»

Головні герої «Твін Пікс»

Після Другої світової війни в італійському кінематографі набув поширення *неореалізм*. Відповідно до проголошеного принципу достовірності режисери вийшли знімати фільми на вулиці, де знаходили й акторів. Для сюжетів вибирали факти з газетної хроніки. Показовим щодо цього є фільм «Рим — відкрите місто» (реж. *Р. Росселліні*).

Кіномистецтво *постмодернізму* переосмислює стереотипи, акцент переноситься з «людського змісту» на формальні складові — текст. Постмодерн заперечує традиційні цінності, культивує гру, позбавлену сенсу. Поширюється цитування, асоціативні посилання на інші фільми, стилізація. Виникає інтерес до трюків, пародій, римейків. Естетичний популізм змішує елементи високої й популярної культури, жанри й стилі. Прикладами постмодернізму є культова комедія «Кримінальне чтиво» (реж. *К. Тарантіно*), психологічна драма «Вавилон» (реж. *А. Г. Іньярріту*), які стали володарями численних престижних міжнародних нагород і призів.

Кадр із фільму «Кримінальне чтиво»

Постер до фільму «Вавилон»

КІНОФЕСТИВАЛІ ТА ПРЕМІЇ

Важливим елементом креативної індустрії кіно, що формує культурний престиж і просуває нові роботи у світі, є кінофестивалі та премії. Для стимулювання розвитку кіномистецтва вони покликані вибрати кращі фільми, оцінити роботу всіх членів знімальних груп, а не

лише режисерів і акторів. Кінофестивалі мають розгорнуті програми, супроводжуються публічними показами фільмів-номінантів.

Найпрестижнішу кінонагороду «Оскар» з 1929 р. присуджує Американська академія кінематографічних мистецтв і наук. Її номінації охоплюють кращий ігровий, документальний і анімаційний фільми, зокрема короткометражний; кращий режисер, сценарист, оператор, звук, монтаж, саундтрек, грим; краща чоловіча й жіноча роль, зокрема другого плану, робота художника-постановника; кращі візуальні ефекти, костюми. Атрибутом премії «Оскар» є позолочена статуетка (скульптор Дж. Стенлі).

Оскар

Американську кінопремію «Золотий глобус» присуджують за кіно- і телефільми Голлівудською асоціацією іноземної преси після голосування за участю близько 90 провідних журналістів, які спеціалізуються на тематиці Голлівуду.

Головний приз найстарішого у світі щорічного Венеційського кінофестивалю (заснований 1932 р.) — «Золотий лев». Учасники основної програми змагаються за «Левів», а в альтернативній програмі («Проти течії») демонструють нестандартні фільми, з яких найкращі нагороджуються призом «Сан-Марко». У конкурсі беруть участь тільки фільми, які не демонстрували за межами країни-виробника і не брали участі в інших фестивалях.

Каннський міжнародний кінофестиваль проводять щороку на Лазурному березі Франції. Він входить до так званої «Великої п'ятірки» найпрестижніших кінофестивалів разом із кінофестивалями у Венеції (Італія), Берліні (Німеччина), Парк-Сіті (США) і Торонто (Канада). Найпрестижніша нагорода фестивалю — «Золота пальмова гілка».

Золотий глобус

Золотий лев

Золота пальмова гілка

Берлінський міжнародний кінофестиваль (Берлінале) у Німеччині з 1951 року служить місцем зустрічей для представників світового кінематографа й кіноіндустрії. Головний приз фестивалю — «Золотий ведмідь» присуджують за кращий фільм, «Срібний ведмідь» — у номінаціях: «Кращий режисер», «Кращий актор», «Найкраща актриса», «Кращий саундтрек» і «За видатний акторський вклад у розвиток кіно».

Київський міжнародний кінофестиваль «Молодість», акредитований Міжнародною асоціацією кінопродюсерів (FIAPF), проводять щорічно з 1970 р. Його головне завдання — сприяння розвитку молодого професійного кіно. Конкурсна програма представляє твори молодих митців з усіх континентів, відібрані на національних і міжнародних кінооглядах. Головні секції: студентський, перший короткометражний (ігровий, анімаційний, документальний) і перший повнометражний ігрові фільми.

Міжнародне журі присуджує гран-прі за найкращий фільм з усієї конкурсної програми. Володар отримує грошову винагороду і статуетку «Скіфський олень», яка є символом кінофестивалю. Також журі присуджує призи, відзнаки й дипломи за найкращий фільм у кожній категорії. Серед іншого існує приз глядацьких симпатій. Позаконкурсні програми знайомлять глядацтво з найновішими досягненнями вітчизняного і зарубіжного кіномистецтва.

Музика українського кіно сьогодні презентується на фестивалі «Soundtrack:Ukraine», започаткованому у 2024 році в Києві для популяризації вітчизняного мистецтва. Фестиваль поєднує ігрове, документальне, анімаційне кіно, але акцент робиться саме на ролі музики і на тому, що вона «додає» сюжету. У фокусі другого фестивалю — музика і війна, історичне значення саундтреку в історії кінематографа.

Отже, кіномистецтво стрімко розвивається, його мова і жанрова палітра постійно оновлюються. Сучасний кінематограф здатний не лише правдиво зобразити все, що є у світі, втілюючи багато відтінків почуттів людини, а й будь-які найрізноманітніші ідеї та фантазії, сміливо заглядаючи в майбутнє.

Золотий ведмідь

Скіфський олень

Намалюй дружній шарж на актора Чарлі Чапліна в стилі мінімалізм, орієнтуючись на подані в підручнику зразки (*графітний олівець*).

Автори шаржів: Хосе Ернандес, Номма Бар, Володимир Лукаш

Олександра Зарицька

Українська пісня «Плакала» у виконанні Олександри Зарицької і гурту «KAZKA» — це щира сповідь про дівочу долю, здатність українок переживати біль і відновлюватися через гіркі сльози й відверті емоції. Запис пісні зібрав сотні мільйонів переглядів на ютубі, рекордні для України. Популярність гурту сягнула далеко за межі України. Музика поєднує електропоп з українськими етнічними мотивами. Пісня стала культурним маркером останніх років.

Музика С. Єрмолаєва та А. Ігнатченка, вірші С. Локшина. Пісня «Плакала» (див. додаток, с. 249).

Послухай в е-додатку пісню «Плакала» у виконанні гурту «KAZKA» та його солістки Олександри Зарицької. Вивчи і заспівай її (караоке).

У Canva або за допомогою ШІ створи Moodboard: візуальну схему (діаграму) емоційного спектра пісні, яка буде відображати всю палітру емоцій (використай інструкцію і зразок) (див. додаток, с. 253–254). Орієнтовно: смуток — біль втрат — жіноча сила — відродження — надія — світлий фінальний акцент, що завершується оптимізмом і вірою в майбутнє.

Е. Л. Веббер. «Memory» (мюзикл «Кішки»); «Do not Cry for Me, Argentina» (мюзикл «Евіта») (у виконанні Мадонни).

Г. Шор. Саундтрек до к/ф «Володар перснів».
 Дж. Хорнер. Саундтрек до к/ф «Аватар».
 Дж. Вільямс. Саундтрек до к/ф «Зоряні війни».
 Н. Ротта. Саундтрек до к/ф «Хрещений батько».
 Р. Джаваді. Музика до серіалу «Гра престолів» (у різному виконанні).

Словник

Кінематограф (з грец. рух і писати) — галузь культури та економіки, що об'єднує всі види професійної діяльності, пов'язані з виробництвом, розповсюдженням, зберіганням і демонструванням фільмів.

Римейк (від англ. переробка) — фільм будь-якого жанру, в основу якого покладено фільм, знятий раніше; нова версія виданого твору: пісні, відеогри тощо.

Сиквел (англ. *sequel* — продовження) — фільм або літературний твір, що за сюжетом є продовженням попереднього твору.

Стримінгова платформа — це онлайн-сервіс, який дає змогу користувачам у реальному часі переглядати або слухати контент (відео, музику, подкасти, трансляції) без необхідності завантажувати файли на свій пристрій.

Трейлер — невеликий відеоролик, який складається з коротких і зазвичай найвидовищніших фрагментів фільму, який анонсують або рекламують.

- 1 Схарактеризуй види кіно та особливості його художньої мови.
- 2 Поясни слова кіноабетки: *кінематограф*, *кіноіндустрія*, *кадр*, *монтаж*, *хромакей*, *артхаус*.
- 3 Розкрий специфіку жанрів ігрового кіно, наведи приклади фільмів. Створи ментальну карту.
- 4 Які мистецькі стилі знайшли відображення в кінематографії?

Груповий проєкт «Фантастичні українці». У вільний час подивіться і проаналізуйте фільми про українських митців (серія «Фантастичні українці», епізоди «Візуальні мистецтва», «Обрані часом: брати Нарбути», «Бойчук і бойчукізм», «Творець з божою іскрою», «Брати Кричевські. Повернення», «Будинки та химери Владислава Городецького», «Якутовичі», «Своє вікно», «Маєстро, ваш вихід», «Два життя Соломії»). Записуйте враження від переглянутих фільмів на Padlet. Фіналізуйте проєкт презентацією і дискусією про роль кіно в епоху інтернету.

Професійні випробування. Створи інформаційний паспорт професії кінопродюсера.

23–24. Національні кінематографічні школи

? Поміркуй, чи зможеш ти відрізнити український фільм від індійського. А мультфільми Діснея від японського аніме? Які кінопрофесії викликають професійну зацікавленість?

За понад столітню історію кіно у світі сформувалися національні кінематографічні школи: французька, американська (Голлівуд), італійська, німецька, японська, індійська, українська, іранська, турецька, китайська, корейська тощо. Кожна з них має власні традиції й самобутні досягнення. Національні школи в кінематографі — це не лише географічні осередки, а й **унікальні художні системи**, що впливають на культуру як своєї країни, нації, так і світу загалом. Вони відрізняються стилем, тематикою, культурним контекстом, але всі разом створюють глобальну папору кіно на нашій планеті.

ПРОВІДНІ ШКОЛИ КІНЕМАТОГРАФА

Французька національна школа кіно вплинула на розвиток світового кінематографа і за касовим успіхом поступається лише Голлівуду. Спочатку на батьківщині кіно екранізували французьку класику, знімали розважальні стрічки. Згодом жанрова кінопалітра урізноманітнілася: детективи, соціально-психологічні драми, комедії.

У період піку «нової хвилі» розкрився талант багатьох режисерів, серед яких **Жан-Люк Годар**, **Франсуа Трюффо**, **Клод Лелюш**, **Люк Бессон**, **Франсуа Озон** та інші.

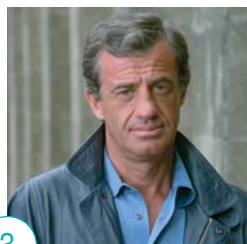
Які ж відмінні риси має французький кінематограф? Найчастіше це достатньо витончене кіно, у якому психологізм і драматизм часто поєднано з красивою музикою і деякою пікантністю зйомок, що забезпечує майстерна операторська робота. Художній стиль і своєрідний шарм школи визначає плеяда блискучих акторів і актрис: **Жан Габен**, **Жан-Поль Бельмондо**, **Ален Делон**, **Жерар Депард'є**, **Анні Жирардо**, **Ромі Шнайдер**, **Катрін Ден'єв** та інші.

1

2

3

- 1 — А. Делон і Ж. Габен у к/ф «Двоє в місті»;
 2 — Ж. Рошфор і А. Жирардо у к/ф «Вогні Стрітення»;
 3 — Ж.-П. Бельмондо у к/ф «Професіонал»

4

5

- 4 — Луї де Фюнес у комедії «Жандарм та інопланетяни»;
 5 — П'єр Рішар у к/ф «Іграшка»

Французька комедія сприймається багатьма як класика жанру завдяки мистецтву легендарних акторів-коміків світового масштабу **Луї де Фюнеса**, який знявся у понад 150 фільмах («Фантомас», «Велика прогулянка», «Скупий»), та **П'єра Рішара** («Іграшка», «Татусі», «Втікачі» та ін.).

Важливе місце в кіномистецтві посідає творчість **Люка Бессона**, який використовує такі популярні кіножанри, як бойовик («Леон»), фантастика («П'ятий елемент»). Фільм «Леон» — це не тільки гангстерська драма, а також кіно, що претендує на високий екстравагантний стиль. Любов, дружба, ненависть — ціла гама почуттів, які втілили актор **Жан Рено** і тендітна дебютантка — 11-річна **Наталі Портман**.

Люк Бессон

фільм іноземною мовою, оригінальний сценарій та роботу оператора і художників (2002).

У списку «100 кращих фільмів світового кінематографа не англійською мовою» романтична комедія **Жана-П'єра Жене** «Амелі» посіла друге місце. Незвичайні історії мають реальну основу і взяті з колекції, яку режисер збирав, записуючи спогади своїх знайомих. Чимало сцен знімали на вулицях Парижа, на знаменитому Монмартрі. Фільм отримав багато нагород: чотири національні французькі премії «Сезар», дві премії Британської кіноакадемії, «Оскар» за кращий

1

2

1 — Жан Рено і Наталі Портман на зйомках фільму «Леон»;
2 — Одрі Тоту у фільмі «Амелі»

До портретної галереї

Катрін Ден'єв (нар. 1943) — видатна французька актриса. Її ім'я асоціюється з фільмом-мюзиклом режисера Жака Демі «Шербурзькі парасольки», популярний саундтрек до якого написав Мішель Легран. Талант і краса К. Ден'єв привертала увагу не тільки її співвітчизників, а й іноземних режисерів-класиків. Свої кращі ролі актриса зіграла у фільмах іспанського кіномитця Л. Бунюеля («Денна красуня», «Трістана») та італійських кінорежисерів М. Феррері («Ліза») та Д. Різі («Втрачена душа»). Чільне місце у творчому доробку актриси посідає роль Маріон Штайнер — примадонни театру з фільму Ф. Трюффо «Останнє метро», після виходу якого К. Ден'єв стала моделлю для бюста Маріанни — символу Франції. Одну з головних ролей акторка зіграла в картині «Вісім жінок» режисера Франсуа Озона з оригінальним детективним сюжетом і чарівними музичними сценами.

1

2

1 — кадр із фільму «Шербурзькі парасольки»;
2 — кадр із фільму «Вісім жінок»

? У вільний час подивись французькі фільми, обміняйся враженнями з однокласниками та однокласницями.

Світову славу американському кінематографу приніс Голлівуд — центр кіновиробництва, так звана «фабрика мрій» (1913 р., Лос-Анджелес, штат Каліфорнія). Тут створюються тисячі фільмів, і хоча критики часто звинувачують їх у відвертій комерційності й примітивності, популярність кінопродукції Голлівуда не зменшується, а фінансовий успіх зростає.

Американський кінематограф характеризується високими творчими здобутками в ігровому, анімаційному і документальному кіно. Найважливіші ознаки цієї школи — видовищність, високе мистецтво створення спецефектів. Фільми, що приносять прибуток, висували на перший план акторів-зірок. Так закладалися основи для створення високопрофесійної акторської школи.

1

2

3

1 — Мерилін Монро; 2 — головні герої кінофільмів про Гаррі Поттера;
3 — Аль Пачіно у к/ф «Хрещений батько»

Завдяки блискучим акторам і режисерам, талановитим продюсерам та оригінальним підходам до рекламного іміджу Голлівуд став законодавцем моди насамперед у жанрах кіно, які задовольняли інтереси широкої публіки: комедія, вестерн, мелодрама, мюзикл, згодом — блокбастер.

Жанрова палітра поступово розширювалася, з'явилися як високобюджетні кінострічки з грандіозними масовими сценами і вражаючими уяву декораціями й ефектами, так і глибоко драматичне та інтелектуальне кіно.

В останні роки Голлівуд подарував світові низку екранізацій із масштабною візуальною естетикою. Це грандіозні епічні фентезі «Гра престолів» (серіал із 8 сезонів), «Дюна» і «Дюна-2» (реж. *Д. Вільньов*); біографічна драма «Оппенгеймер» про фізика, «батька атомної бомби» (реж. *К. Нолан*); кримінальний трилер «Вбивця квіткової повні» (реж. *М. Скорсезе*) про геноцид індіанців, трагічну сторінку американської історії.

1

2

3

4

- 1 — постер до к/ф «Дюна»;
- 2 — головні герої серіалу «Гра престолів»;
- 3 — постер до к/ф «Вбивця квіткової повні»;
- 4 — кадр із м/ф «Ваяна»

Пригадай мультфільм «Ваяна», саунд-трек з якого слухали в 7 класі. Яка всесвітньо відома студія випустила у світ це музичне фентезі?

До портретної галереї

Засновником американської мультиплікації, творцем першого в історії кіно звукового мальованого фільму «Пароплавчик Віллі» був **Волт Дісней** (1901–1966). Як режисер він зняв понад сто фільмів і був продюсером ще більш ніж півтисячі стрічок. Видатні заслуги метра анімації відзначено 26 статуетками «Оскар», що стало абсолютним рекордом в історії кінематографії.

Серед перших анімаційних творів Діснея — серія з 56 фільмів «Аліса в Країні мультиплікації» за мотивами історії про пригоди Аліси Льюїса Керролла. У відомих анімаційних циклах «Забавні симфонії» (понад 70 серій) створено справжні шедеври: «Танок скелетів», «Гидке каченя», «Троє поросят». Майже всі наступні діснеївські фільми можна зарахувати до класики анімаційного кіно: «Білосніжка і сім гномів», «Піноккіо», «Фантазія», «Бембі», «Попелюшка», «Дамбо», «Пітер Пен», «Спляча красуня», «Сто один далматинець».

У «Фантазії», де вперше з'являється стереозвук, утілено оригінальну ідею поєднання звуку, кольору і зображення, де всі ці засоби підпорядковані музиці.

Волт разом із братом Роем створив у Голлівуді кіностудію (1923), започаткував серію освітніх фільмів, зняв ігрові пригодницькі стрічки («Острів скарбів», «Робін Гуд»), а також мюзикли («Мері Поппінс»). Згодом кіностудія стала готувати розважальні телепрограми «Діснейленд». Пізніше відкрили комплекс із атракціонами «Діснейленд-парк», де діти, оточені персонажами з мультфільмів, потрапляють в атмосферу свята.

Нову еру цифрового кіно відкрила повнометражна стрічка «Історія іграшок» (1995) — перший у світі повністю CGI-анімований фільм (партнерство Pixar і Disney). Сюжет про пригоди ковбоя і космічного рейнджера започаткував успішну франшизу: у 2026 р. очікується вже Toy Story 5. А харизматичний Міккі Маус зі своїми екранними друзями стали персонажами численних ігор: від пазлів до онлайн-форматів.

Волт Дісней

1

2

- 1 — гра «Disney Illusion Island»;
- 2 — постер до м/ф «Історія Іграшок 4»

Перший Діснейленд,
м. Лос-Анджелес (США)

? *Сьогодні Діснейленди — глобальна мережа на трьох континентах, яку називають «Королівством мрій». Поцікався, які країни охоплює це королівство.*

Самобутня і неповторна італійська школа набула всесвітнього визнання завдяки високому професіоналізму таких видатних режисерів, як П'єр Паоло Пазоліні, Федеріко Фелліні, Бернардо Бертолуччі, Лукіно Вісконті, Вітторіо де Сіка, Мікеланджело Антоніоні, Франко Дзефф'єреллі. Зняті ними стрічки сповнені філософських ідей, психологічних узагальнень, незабутніх образів і яскравих метафор.

Найкрасивішою парою італійського кінематографа вважають **Софі Лорен і Марчелло Мастоїані**, які блискучим дуєтом зіграли в багатьох фільмах («Шлюб по-італійськи», «Учора, сьогодні, завтра», «Незвичайний день»). Актору вдалося передати в них італійський національний характер — від комічних до глибоко драматичних. Улюблениця публіки Софі Лорен стала лауреатом численних премій, зокрема п'яти «Золотих глобусів» і почесного «Оскара» «за кар'єру, багату ролями, що запам'ятовуються».

Марчелло Мастоїані
і Софі Лорен

Фільм «Новий кінотеатр "Парадізо"» (реж. Дж. Торнаторе), який здобув «Оскар», показує, як кіномеханік залучає до чарівного світу екрана закоханого в кіно хлопчика, котрий невдовзі стане відомим режисером. Саундтреки до картини написав композитор **Енніо Морріконе**, автор музики до понад 500 фільмів, дворазовий лауреат премії «Оскар».

Постер до фільму
«Новий кінотеатр “Парадізо”»

Кінокомпозитор Енніо Морріконе

? У вільний час послухай музику до кінофільмів Е. Морріконе.

Німецьке кіно відоме своїм експресіонізмом, соціальною критикою, філософською глибиною та жанровими експериментами. Німецький експресіонізм першої половини ХХ століття з його психологічною напругою і досвідом фільмів жахів заклав основи жанрів *хорору* і *нуару* у світовому кінематографі. У післявоєнний період режисери Німеччини зосереджувалися на соціальній критиці. Сучасні кіномитці висвітлюють на екрані теми історичної пам'яті, нацистського минулого, Берлінської стіни, тоталітаризму, соціальних проблем. Фільм «Система Грюн» (2020), драма про проблемну дівчинку, яка не вписується в систему соціальної допомоги, виграв «Срібного ведмеда» на Берлінале.

Важлива роль у становленні «нового німецького кіно» належить **Александру Клуге**, який був ідеологом і організатором цього руху і розглядав кінематографічну творчість як засіб самовираження. Він був ініціатором створення колажних фільмів — колективних творів, створених різними режисерами.

Німецьке кіно — це мистецтво контрастів і глибокого аналізу життя суспільства і людини, тому його внесок у світову кінематографічну спадщину незаперечний.

Саундтреки до близько 150 голлівудських фільмів, насамперед бойовиків і трилерів, подарував сучасникам **Ганс Циммер**. Німецький кінокомпозитор написав музику до таких фільмів, як «Людина дощу», «Шерлок Голмс», «Ангели і демони», «Інтерстеллар», «Робот на ім'я Чаппі», «Код да Вінчі», «Останній самурай», трилогії «Темний лицар», а також для високобюджетних фільмів «Місія нездійсненна 2»,

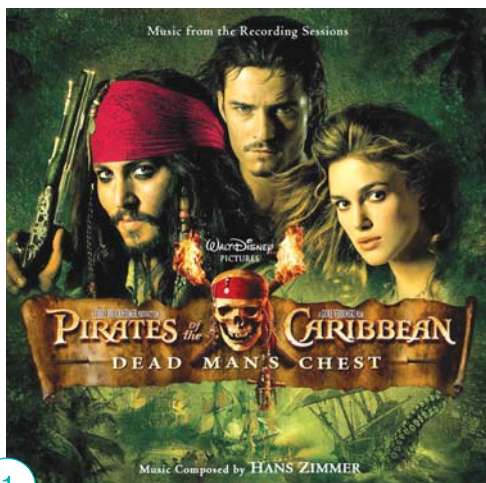
Ганс Циммер

вими аранжуваннями. У списку «Сто геніїв сучасності», складеному газетою «The Daily Telegraph», Ганс Циммер посідає 72-ге місце.

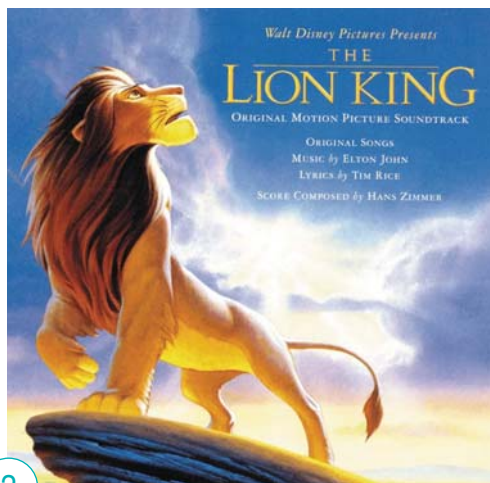
У березні 2022 року композитор почав свій тур Європою разом із десятима музикантами з оркестру Одеського оперного театру. Під час концертів була виконана композиція, присвячена українським жінкам, а на екрані транслювали український прапор та фотографії жінок-воїнів.

«Гладіатор», серії фільмів «Пірати Карибського моря». Його музика зачіпає щось глибинне, викликаючи потік емоцій і переживань. За музику до мультфільму «Король Лев» Циммер був удостоєний премії «Оскар» (1995). Митець — дворазовий лауреат премії «Золотий глобус», триразовий лауреат премії «Греммі», він удостоєний зірки на знаменитій Алеї слави в Голлівуді.

Як новатор у використанні синтезаторів Циммер уперше почав інтегрувати цифрову музику з оркестровими аранжуваннями.

1

2

Диски саундтреків до фільмів: 1 — «Пірати Карибського моря»; 2 — «Король Лев»

Національно-самобутнє **індійське кіно**, яке за аналогією з Голлівудом неформально називають Боллівуд (розташований у мегаполісі Мумбаї), належить до найбільших світових кіноіндустрій у світі. У «боллівудських блокбастерах» романтична історія часто розгортається на тлі кримінальних сутичок. Прикметна риса індійської школи — поєднання драми з музикою і танцями, якими просякнуті фільми. Кожний із них практично можна вважати мюзиклом.

«Батьком» індійського кіно вважають режисера **Раджа Капура**, автора фільму «Бродяга». До класики індійського кіно належать «Зіта і Гіта», «Помста і закон», «Саям, Бомбей!», «Мене звали Кхан».

Шах Рукх Кхан і Каджол Девган
у фільмі «Мене звали Кхан»

Ашварія Рай

На стиль **японського кінематографа** вплинули традиції національного театру. Багатьом стрічкам притаманна так звана «естетика простоти»: приглушені емоції, лаконізм кінозасобів, споглядальність. Поширення набули жанри історичної і сімейної драми. Головний герой історичних стрічок — сміливий самурай, готовий до самопожертви. У сімейних історіях показано життя японської родини, взаємини батьків і дітей.

Європейці відкрили японське кіномистецтво, коли сповнена філософського смислу стрічка «Расьомон» одного з найвизначніших майстрів японського кіно **Акіри Куросави** здобула Гран-прі Венеційського кінофестивалю, а згодом і «Оскар».

Картини режисера «Сім самураїв» і «Охоронець» мали різні римейки (наприклад, вестерн «Чудова сімка» реж. *Дж. Стерджеса*). Багаторічне співробітництво режисера з актором **Тосіро Міфуно** принесло обом митцям міжнародне визнання.

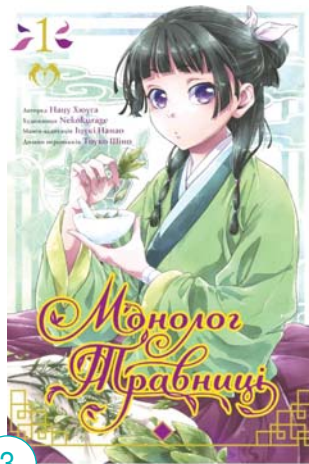
Акіра Куросава

? *Що ти пам'ятаєш про анімаційного героя Наруто? Хто такі ніндзя?*

В Японії набуло неймовірної популярності *аніме*. Цілі телесеріали створюють для дітей, підлітків, але частіше для дорослих.

Японським Діснеєм і «королем аніме» називають **Тедзуку Осаму**. Він започаткував стиль зображення типових образів: позитивних героїв, веселих і доброзичливих, він малював зі збільшеними променистими очима, а негативних — зі звуженими, схожими на очі хижого птаха або лисиці. Очі передають широкий спектр емоцій.

«Монолог травниці» — сучасний аніме-серіал (2023 — дотепер), що поєднує історичну драму, детектив і романтику. Події відбуваються у стародавньому Китаї. У центрі сюжету — травниця Маомао, кмітлива 17-річна дівчина, яка потрапляє до імператорського палацу й завдяки знанням про ліки та отрути розкриває придворні таємниці та інтриги. Короткі епізоди супроводжуються музикою.

1 — постер до фільму «Охоронець»;

постери до мультсеріалів: 2 — «Принцеса-лицар»; 3 — «Монолог травниці»

Південнокорейський кінематограф нині відомий у всьому світі завдяки своїм кримінальним стрічкам із жахами. Він став глобальним після успіху фільму «Паразити», який отримав численні нагороди й «Оскар» (реж. *Пон Джун Хо*). Шанувальниць і шанувальників цей кінематограф захоплює переважно романтичними серіалами. Жанр *сміливість* спонукає режисерів створювати мікси (наприклад, чотири в одному: комедія, мелодрама, трилер і хорор). Це створює ситуацію непередбаченості подій. Багато стрічок відображають соціальні проблеми, зокрема класову нерівність, передають складні психологічні конфлікти, сильні емоції.

У Південній Кореї з'явилися **вебтуни** — цифрові комікси. Вони швидко набули популярності у глобальному просторі інтернету. Порівняно з традиційним друкованим коміксом, що складається з окремих сторінок або з їх оцифрованими версіями, вебтун розроблений спеціально для вертикального скролінгу. Епізоди йдуть зверху вниз неперервною стрічкою, яку зручно швидко гортати у смартфоні, ніби дивитися анімаційний фільм. Вебтуни поділяються на сезони, деякі

мають понад тисячу епізодів і читаються роками. Популярні зразки мають безкоштовні й платні серії, містять рекламу.

Компанія «Naver», яку часто називають «корейським Google», запустила сервіс вебтунів і запропонувала автоматизований інструмент швидкого перекладу, до якого нещодавно додали й українську мову. Тепер користувачі можуть перекладати тексти з англійської або корейської, викладати адаптовані варіанти на центральному сайті, удосконалювати зроблені україномовні адаптації (індивідуально або в команді фанатів). Нині LINE Webtoon став лідером на ринку вебкоміксів і отримує мільярдні прибутки. Захоплення не оминуло підлітків, тому в різнобарвній палітрі тем чимало тінейджерських сюжетів, зокрема про романтичні стосунки у шкільні роки.

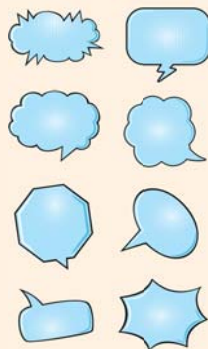
Корейські вебтуни

Секрети творчих професій

Вебкомікси створюють **вебхудожники / вебхудожниці**, але часто цю технологію опановують і недосвідчені аматори. Тому виникли компенсаючі техніки і прийоми, які не передбачають складних фахових умінь. Утім, створення вебтунів вимагає певних художніх і технологічних знань, досвіду і, безперечно, креативності.

Панелі коміксу складаються з графіки й бульбашок для тексту найрізноманітнішого формату.

Панелі можуть бути намальовані або складені в колажі з нарізаних і скомпонованих фрагментів фотографій, кадрів з фільмів, ігор. Вебтунам притаманний економічний стиль: переважно кольорова палітра, контурний рисунок, схожий на замальовки. Для образів персонажів, кількість яких обмежена, використовуються іграшки, фігурки в різних позах, з виразами обличчя і жестами, які передають емоції. У вебтунах останнього покоління застосовують анімацію, музику, інтерактивні ефекти. Цифрові комікси адаптують в ігри, навіть фільми, найпопулярніші, навпаки, повертаються до витоків — паперових версій.

? Розглянь персонажів вебтунів, зверни увагу на вирази облич. Як вони передають емоційний стан, настрої? Яка кольорова палітра?

? Якщо ти зацікавився / зацікавилася цифровими коміксами і хочеш поглибити свої знання, ознайомся з роботами художників на платформах WEBTOON, Tapas, Lezhin, Kakao.

Останніми десятиліттями на світові обрії вийшов **кінематограф Африки**, що об'єднує багато різних шкіл, зокрема країн Магрибу. Унаслідок бурхливого розвитку кіно Нігерії (Ноллівуд) виникла ще одна кіноіндустрія світу — друга після індійського Боллівуду за кількістю прем'єр (близько 200 відеофільмів щомісяця!). Наприклад, кінофільм «Цоці» режисера Гевіна Худа (ПАР, 2006) отримав престижні премії «Оскар», «Золотий глобус».

Отже, творчі пошуки майстрів кіно різних національних шкіл сприяли стрімкому розвитку кіномистецтва, збільшенню виразності його мови, збагаченню жанрової палітри й технічних засобів.

У КРАЇНСЬКЕ КІНО

? Назви українські фільми, які ввійшли до скарбниці світового кіномистецтва. Які актори там грають?

Перші кроки українського кіно — від документальних до ігрових стрічок — суголосні загальноєвропейським пошукам. Проте на відміну від країн Європи, де перевагу віддавали жанрам комедії, мело-

драми й авантюрного фільму, першопрохідці вітчизняного кінематографа насамперед приділяли увагу *екранізації* популярних вистав, у яких грали корифеї українського театру. Наприклад, «Наталка Полтавка» з Марією Заньковецькою в головній ролі, «Наймичка» за оперою М. Вериківського та поемою Т. Шевченка, «Москаль-чарівник» і «Богдан Хмельницький». Далі жанр екранізації літературної класики відігравав істотну роль в українському кіно.

? Досліди, які твори української та зарубіжної літератури екранізовано в Україні, у яких жанрах кінематографа їх знято. Які твори ти запропонував би / запропонувала б для екранізації в наш час?

Одеська кіностудія

Кіностудія
ім. О. Довженка, м. Київ

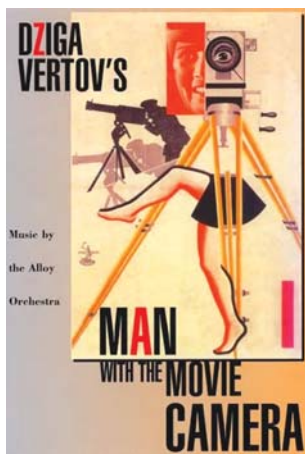
Від початку свого існування і до 40-х років XX ст. український кінематограф входив до світового кіноавангарду за кількістю знятих стрічок і майстерністю хронікально-документальних та ігрових фільмів. Візитною карткою Одеси стала стрічка «Броненосець “Потьомкін”» (1925) режисера **Сергія Ейзенштейна**, яка входить до десятки найкращих фільмів світового кінематографа. Документальний фільм «Людина з кіноапаратом» **Дзиги Вертова** увійшов до скарбниці світового кіномистецтва.

З ім'ям Дзиги Вертова, теоретика документального кіно, винахідника техніки монтажу, методу прихованої камери та інших операторських прийомів, пов'язана поява першого вітчизняного документального звукового фільму «Ентузіазм. Симфонія Донбасу». Ідеї та творчість митця, який, працюючи в Україні, розви-

Дзиг'а Вертов

вав авангардний напрям кінематографа, вплинули на розвиток вітчизняної і світової документалістики. Чарлі Чаплін назвав фільм «однією з найвражаючих звуковізуальних симфоній».

Афіша до фільму «Людина з кіноапаратом» (1929)

Афіша до фільму «Ентузіазм. Симфонія Донбасу» (1931)

 У вільний час переглянь фільм «Ентузіазм. Симфонія Донбасу». Чи згоден / згодна ти з високою оцінкою стрічки Чарлі Чапліном?

З появою звуку і кольору розпочався новий етап розвитку українського кінематографа. Першою кольоровою стрічкою Національної кіностудії художніх фільмів імені О. Довженка стала комедія «Сорочинський ярмарок» (1938) режисера і сценариста **Миколи Екка**.

Майже водночас із О. Довженком розпочалося становлення як професійного кінематографіста **Івана Кавалерідзе**, який, маючи освіту скульптора, прийшов у кіно як художник-постановник. Фільми митця («Коліїщина» та ін.) присвячені трагічним сторінкам історичного минулого України. Він екранізував популярні українські опери «Наталка Полтавка» М. Лисенка і «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського.

У період демократичних перетворень 1960-х років зазнає розквіту українське *поетичне кіно* — самобутнє явище, що стало носієм українського світогляду з яскравим національним забарвленням. Цей напрям яскраво втілювався у творчості видатних кінорежисерів **Сергія Параджанова** («Тіні забутих предків»), **Юрія Іллєнка** («Криниця для спраглих», «Білий птах із чорною відзнакою», у якому дебютував Богдан Ступка), **Леоніда Осики** («Камінний хрест») та інші. У цих стрічках представлено життя людей, невід’ємне від природного оточення, рідної землі, звичаїв та обрядів. Завдяки використанню фольклорних мотивів, специфічних операторських прийомів і монтажу портрети героїв постають реалістичними й символічними водночас, а соціальні події — лише тло для справжніх людських драм.

До портретної галереї

Олександр Довженко (1894–1956) — фундатор українського і класик світового кіномистецтва, кінорежисер, письменник, художник, громадський діяч і палкий патріот.

О. Довженко, уродженець Чернігівщини — чарівного і мальовничого краю, який він оспівував у своїй «Зачарованій Десні», — розпочав свій життєвий шлях сільським учителем. Згодом дипломатична робота в Польщі та Німеччині надала йому можливість активно контактувати з представниками європейської художньої інтелігенції.

Після повернення в Україну він працює художником-карикатуристом, а з 1926 р. на Одеській кінофабриці починає опановувати професію режисера.

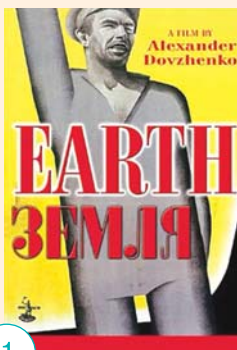
Кінознавці вважають, що справжня історія українського кіно розпочалася саме з виходу на екрани фільму Довженка «Звенигора», що увійшов до слов'янської трилогії разом із фільмами «Арсенал» і «Земля». Різні за тематикою картини об'єднує спільна ідея невідривності людини від природи, землі, Батьківщини.

У воєнні роки кінематографічна діяльність О. Довженка концентрується навколо документалістики. Епічна кіноповість «Україна в огні» (1943) була заборонена в часи сталінізму, а її автору не дозволили працювати в Україні. У своїй творчості О. Довженко поєднав загальнолюдські цінності з національними. Майже всі його фільми пов'язані з Україною, її історією, щирими й мудрими людьми; сповнені оптимізму щодо її духовного майбуття.

Чарлі Чаплін так оцінив творчість нашого співвітчизника: «Слов'янство поки що дало світові в кінематографії одного великого митця, мислителя і поета — Олександра Довженка».

Олександр
Довженко

1

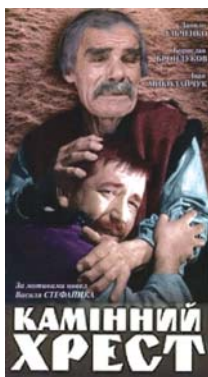
2

3

1 — афіша до фільму «Земля» (1930); 2 — пам'ятник О. Довженку на Чернігівщині (Україна); 3 — меморіальна дошка О. Довженку, м. Берлін (Німеччина)

У наш час традиції поетичного кіно режисерів-шестидесятників відроджує, зокрема, у своїй творчості **Олесь Санін**. Його картина «Мамай» є екранною інтерпретацією фольклорних пам'яток про втечу трьох братів-козаків з татарського полону. В основу сюжету фільму «Поводир, або Квіти мають очі» покладено мандри українського сліпого кобзаря з врятованим ним американським хлопчиком, який стає свідком харківської трагедії знищення українських кобзарів у 1933 році. Гасло фільму — «Заплющ очі. Дивись серцем». Одну з головних ролей зіграла співачка Джамала, також вона записала саундтрек до картини.

Постер до фільму
«Камінний хрест» (1968)

Кадр із фільму «Поводир» (2013)

З історії шедевра

Сергій Параджанов

Маніфестом українського поетичного кіно вважають кінокартину «**Тіні забутих предків**» (1964) за однойменною повістю М. Коцюбинського. Історія про гуцульських Ромео і Джульєтту — Івана та Марічку, про трагічне кохання, що розквітло всупереч ворогуванню їхніх родів. Фільм знімали у природних декораціях села Криворівня Верховинського району Івано-Франківської області. Саме там було написано повість.

Важливою рисою фільму, знятого режисером **Сергієм Параджановим** (1924–1990), став специфічний підхід до народної культури: не екзотичний колорит обрядів і розваг чи антураж одягу, побуту, говірки, а справжня народна стихія життя персонажів. Режисеру вдалося створити творчий ансамбль однодумців: акторів Івана Миколайчука, Лариси Кадочнікової, Миколи Гринька та інших, оператора Юрія Іллєнка, композитора Мирослава Скорика, художника-постановника Георгія Якутовича.

Знакова постать нашої культури — **Іван Миколайчук** (1941–1987), який зіграв головну роль, став обличчям України, втіленням її національного духу.

Картина насичена різножанровим музичним фольклором: мелодії весільних музик, голосіння, веснянки, колядки та щедрівки. У стрічці звучать поширені в Карпатах інструменти: сопілка, денцівка, флюяра, коза, дрімба, трембіта. Ридаючі голоси трембіт надають подіям особливого емоційного забарвлення, підкреслюючи колорит легенди. Музика стала одним із головних компонентів образної структури фільму.

На момент виходу на екрани фільм мав ефект естетичної бомби. Такі ознаки «поетичного кіно», як складна мова, сповнена метафорами й алегоріями, логіка символічних асоціацій, породжували численні дискусії, поділяючи фахівців на його захоплених прихильників і противників, які звинувачували творців в архаїзмі й етнографізмі, буцімто несумісних із сучасністю. Справедливість високих оцінок була підтверджена часом. Але тоді поетичне кіно опинилося під заборорою. У 1973 р. С. Параджанова заарештували й засудили на п'ять років.

Фільм демонструвався за кордоном під назвою «Червоні коні» й отримав нагороди на міжнародних фестивалях у Римі, Салоніках («Золота медаль» за режисуру), аргентинському місті Мардель-Плата (за операторську роботу).

У вільний час переглянь фільм. Обговоріть у класі, висловіть власні думки про роботу режисера та оператора, гру акторів.

М. Скорик. Концерт «Карпатський».

Характерною особливістю руху вітчизняного кінематографа була його жанрово-тематична розкутість. Багато режисерів зверталися до екранізації, біографічного та історичного фільмів, детективно-пригодницького жанру, психологічної драми, комедії тощо.

Комедія «За двома зайцями» режисера **Віктора Іванова** за п'єсою М. Старицького завжди мала величезний глядацький успіх завдяки грі талановитих акторів, насамперед Миколи Яковченка, якого називають «найнароднішим серед заслужених і найзаслуженішим серед народних».

Кадр із к/ф «Мелодія для шарманки»

Кадр із фільму «За двома зайцями»

Пам'ятник Миколі Яковченку, м. Київ

Пам'ятник Проні Прокоповні та Голохвастову, м. Київ

Про долі видатних діячів України різних часів знято *історичні фільми*: «Богдан Хмельницький» Ігоря Савченка, «Данило — князь Галицький» Ярослава Лупія, «Ярослав Мудрий» Григорія Кохана, «Легенда про княгиню Ольгу» і «Молитва за гетьмана Мазепу» Юрія Іллєнка, «Богдан-Зиновій Хмельницький» Миколи Мащенко, «Нескорений» Олеся Янчука, який розкрив трагедію Голодомору в Україні у фільмі «Голод-33».

? Подивись фрагменти фільмів про Б. Хмельницького (реж. І. Савченка, М. Машенка і Є. Гофмана («Вогнем і мечем»)). Порівняй трактовки образу гетьмана акторами М. Мординовим, В. Абазопуло, Б. Ступкою.

Воєнну тему репрезентує картина «У бій ідуть лише “старі”» **Леоніда Бикова**, в якій режисер одночасно зіграв і головну роль. Згідно з канонами жанру картина містить сцени повітряних боїв, трагічні епізоди загибелі льотчиків і льотчиць і водночас пронизана щирим ліризмом і добрим гумором. У психологічних портретах героїв виявилася етичність творчої манери режисера, що потребувала художньої простоти й мінімалізму.

Л. Биков у к/ф «Зайчик»

? Послухай пісню з фільму «Зайчик» у виконанні Л. Бикова в інтернет-джерелах.

У наш час українські режисери плідно розвивають традиції вітчизняного кіно, опановують нові теми й жанри, виходять на міжнародну арену. Дедалі більше уваги кіномитці приділяють проблемам сучасних підлітків, молоді.

Уперше в українському кінематографі «Золоту пальмову гілку» на фестивалі в Каннах в номінації «Кращий короткометражний фільм» отримав **Ігор Стрембіцький** за стрічку «Подорожні» (2005).

Аналогічної золотої відзнаки удостоїлась картина **Марини Вроди** «Крос». Сюжет вельми простий: на уроці фізкультури під час кросу група учнів відривається від інших і тікає з уроку; головний герой також біжить і стає свідком обшуку кишень убитої людини.

Найтитулованіший український художній фільм, що має понад 40 нагород, серед яких три призи Каннського кінофестивалю, — «Плем'я» режисера **Мирослава Слабошпицького**. У картині розповідається про 16-річного одинадцятикласника, який зі школи потрапляє до інтернату для людей із порушеннями слуху, де вступає в кримінальне угруповання під назвою «Плем'я» і прагне зайняти в ньому своє місце. Він уперше в житті закохується.

Кадр із фільму «Плем'я»

Хлопець порушує неписані закони племені. Головні ролі грають не професійні актори, а звичайні підлітки. Вперше у світі фільм знято виключно мовою жестів.

? Що тобі відомо про українську анімацію? Як мультфільми відрізняються за способом виготовлення?

Українській анімації нараховується вже майже 90 років. У 1927 р. на Одеській кіностудії були зняті перші українські мультиплікаційні фільми. Перше міжнародне визнання — головний приз на фестивалі дитячих фільмів у Чехословаччині — отримав «Ведмедик і той, що живе в річці» (реж. А. Грачова).

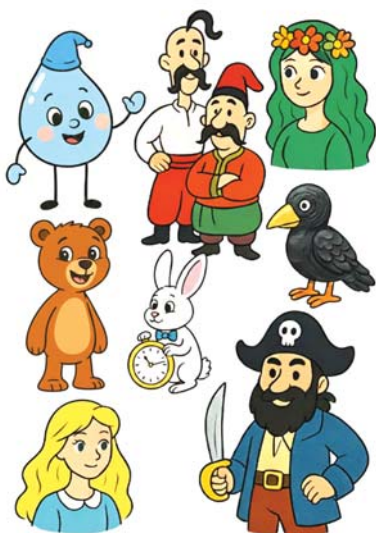
Візитною картою української анімації став комедійний «козацький серіал» режисера **Володимира Дахна**, який складається з дев'яти короткометражних фільмів, створених на студії «Київнаукфільм»: «Як козаки куліш варили», «Як козаки у футбол грали», «Як козаки мушкетерам допомагали», «Як козаки іншопланетян зустрічали» та ін.

Головні мультгерої втілюють риси українського характеру: спритність, винахідливість, патріотизм. Водночас козаки уособлюють певні типи: Око — рішучий малий, Грай — високий хитрун, Тур — добродушний велетень. Музику до фільмів створювали композитори **М. Скорик**, **Б. Буєвський**, **В. Губа**, **І. Поклад**, який, зокрема, написав музику до шести серій про невгамовних козаків Око, Грая та Тура.

В окремих стрічках використовували українські народні пісні, традиційну вишивку. Серіал мав феноменальний успіх, став класикою жанру і не старіє й досі. За його мотивами зроблено квест-гру.

Дудл Google, присвячений українським козакам

До кращих творів аніматора **Давида Черкаського** належать мультсеріал «Пригоди капітана Врунгеля» (із 13 серій), короткий мультсеріал «Лікар Айболить», а також «Острів скарбів» — вільно інтерпретована екранізація однойменного роману Роберта Стівенсона.

В останній стрічці, оригінальну музику до якої написав **Володимир Бистряков**, використано комбіновану зйомку — поєднано анімаційне та ігрове кіно.

Найкращим визнанням цих трьох робіт є не так офіційні нагороди, як те, що кожна з них була буквально розібрана на цитати.

Культовою стала екранізація «Аліси в Країні чудес» Льюїса Керролла та її продовження «Аліса в Задзеркаллі», знята в Києві (реж. Є. Пружанський).

«Як Петрик П'яточкін слоників рахував» (реж. О. Вікен) та «Камітошка» (реж. Б. Храневич) — культові твори української анімації для дітей, створені на студії «Київнаукфільм». Сценаристкою обох робіт є **Наталія Гузеєва**. Ці мультфільми вважаються класикою української анімації та улюблені різними поколіннями глядачів.

Після тривалої перерви, коли у 1990-х роках унаслідок браку фінансування мультфільми не знімали, розпочалося відродження мультіплікації. Низку нагород на міжнародних кінофорумах отримали мультфільми «Йшов трамвай дев'ятий номер» (реж. С. Коваль) і «Засипає сніг дороги» (реж. Є. Сивокін), мультсеріал із 50 серій «Народна мудрість» (реж. С. Коваль і В. Задорожний), у якому за допомогою приказок і прислів'їв зображено український побут.

3D-анімаційний фільм «Мавка. Лісова пісня» (реж. О. Рубан і О. Маламуж) за мотивами драми-феєрії Лесі Українки став найкасовішим українським кінопроектом за всю історію незалежного українського кінематографа.

Отже, українське кіно — це літопис нашої культури, у якому сяють зірки талановитих акторів і режисерів, це наша слава і гордість.

 Музика і слова Я. Барнича. Пісня «Гуцулка Ксеня» (див. додаток, с. 250).

Ця пісня — одна з найвідоміших українських пісень, яка вже понад 80 років зачаровує своєю красою, мелодійністю та драматичною історією кохання. Це танго з модерної оперети Я. Барнича стало імпульсом створення однойменного музичного фільму (реж. О. Дем'яненко). Атмосферу епохи написання пісні й оперети передає фрик-кабаре «Dakh Daughters».

Варвара Лущик у ролі Ксені

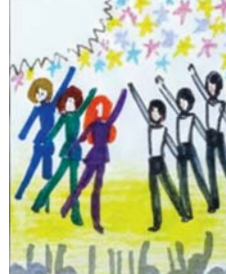
Кадр із фільму: фрик-кабаре «Dakh Daughters»

Саундтреки Г. Циммера, Е. Морріконе (на вибір).

Переглянь майстер-клас в е-додатку. Створи вебтун на шкільну тематику про події у вашому класі. Завдання можна виконувати групою або колективно, розділивши попередньо серії, епізоди. На обрання образів школярів і школярок тебе надихатимуть персонажі анімаційного фільму «Мисливиці за демонами» про пригоди дівчат із k-попгурту.

Скористайся орієнтовним планом:

- 1) Придумай короткий сценарій вебтуна (комедійний, детективний чи фентезі) і запропонуй візуальну ідею його втілення.
- 2) Запиши лаконічні тексти — цитати героїв — для розміщення в бульбашках. Потренуйся в розміщенні реплік у бульбашках різного формату і розміру.
- 3) Пофантазуй і уяви емоційні портрети головних персонажів (насамперед риси обличчя, міміка, очі, форма брів, рота, також зачіска, одяг, характерна поза чи жест). Зроби начерки.
- 4) Придумай тло, щоб емоційно підсилювати образ.
- 5) Продумай композицію кожної панелі відповідно до кількості зображених на ній персонажів і послідовності фрагментів вертикальної розкадровки.
- 6) Створи комікс поетапно: зроби ескізи панелей спочатку олівцем, потім наведи кольоровими фломастерами основні лінії і зафарбуй зображення.
- 7) За бажанням створи саунддизайн.

Словник

Анімація — вид кіномистецтва, що полягає у зйомці мальованих або об'ємних персонажів.

Аніме — японська анімація зі специфічною промальовкою персонажів і колом тем.

Продюсер / продюсерка (від англ. *producer*) — людина, що забезпечує організаційно-фінансові умови виконання мистецького проєкту, зокрема створення фільму (бюджет, добір кадрів, реклама, кінопрокат тощо).

Вебтун — південнокорейський цифровий комікс, який було створено для зручного читання з мобільних телефонів або комп'ютерів (має вертикальну структуру, для читання потрібно лише прокручувати вниз).

Франшиза — бізнес-модель, у якій одна компанія надає фізичній особі або іншій компанії право вести ідентичний бізнес під своїм товарним знаком за винагороду.

- 1 Які національні школи кінематографа сформувалися у світі?
- 2 Схарактеризуй особливості українського ігрового кіно і його представників. Які картини з вітчизняної спадщини увійшли до скарбниці світового кіномистецтва?
- 3 Порівняй мультфільми В. Діснея, японське аніме й корейський вебтун.
- 4 Проведіть дискусію про роль музики в кіно. Проілюструйте записами відомих саундтреків. Доведіть, що деякі з них стають культовими незалежно від фільму.

Створи слайд-шоу «Мій улюблений актор/актриса». Разом з однокласниками та однокласницями започаткуйте відеотеку улюблених фільмів: ігрових і неігрових. Виберіть із них десять найкасовіших.

Професійні випробування. Об'єднайтеся в групи за фаховими пріоритетами кінопрофесій. Оберіть літературний твір для екранізації (короткий метр). Напишіть сценарій, підготуйте музику. Яких акторів і актрис потрібно запросити на кастинг? Яку оригінальну ідею запропонуєте для пітчінгу, щоб привернути увагу інвесторів? Обговоріть і обґрунтуйте свій вибір.

25–26. Поширення мистецтва в цифрову епоху

? Які засоби комунікації ти обираєш під час художньої самоосвіти? Пригадай, які ти знаєш види медіа. Чому віддаєш перевагу під час вивчення нового: музеям, телебаченню, інтернету? Як на це впливає реклама?

Ми живемо в епоху глобального панування медіа. У наш час складно уявити, що колись не існувало фото-мистецтва, телебачення, відео, інтернету. Адже тепер ми користуємося цими благами цивілізації майже щодня. Медіа всебічно впливають на всі сфери діяльності й мають безмежні можливості для пізнання мистецтва.

? Які з них статичні, а які — динамічні? Назви відповідно до зображених символів і доповни власними прикладами.

? Додай приклади медіа до кожної з груп.

? Які складові охоплюють мультимедіа? Що таке інтерактивність?

? Якими медіаносіями ти користуєшся, слухаючи музику? Додай інші.

Після повторення розгляньмо детальніше основні види статичних і динамічних медіа, акцентуючи їх можливості й значення для поширення мистецтва та роль у художній самоосвіті.

ФОТОГРАФІЯ

З-поміж статичних медіа, тобто нерухомих зображень (листівки, фотографії, білборди, постери, комікси тощо) сьогодні найпопулярнішою є фотографія. Цей давній вид медіа має на меті створення за допомогою фотоапарата зображень певних предметів, об'єктів, людей. У результаті фотограф отримує світлинку (на папері) або електронне зображення (цифрову фотографію). Спочатку вона була монохромна, згодом з'явилися кольорові фото.

? Яка роль фотографії у нашому житті? Якими якостями має володіти фотограф / фотографія?

Винахідниками фотографії є французи **Жозеф Нісефор Ньєпс** і **Луї Жак Дагер** та англієць **Вільям Генрі Фокс Телбот**. Першою фотографією була англійка **Анна Аткинс**, яка фахово займалася ботанікою.

За відтворюваними подіями фотографії умовно поділяють на *репортажі* (без втручання фотографа) і *постановочні*. Зазвичай розрізняють фотографів-професіоналів і аматорів, які знімають для власного задоволення. Професіоналів часто поділяють на весільних, модельних, рекламних, пейзажних, спортивних фотографів, а також фотожурналістів. Деякі суміщують ці професії. Фотографії може створювати як одна людина, так і група осіб.

Старовинний і сучасний фотоапарати

Фотокореспонденти висвітлюють соціальні катастрофи, різноманітні явища природи, дивовижні стихії. Часом завдяки невтомній, інколи небезпечній роботі фахівців-фотографів у медіа з'являються фоторепортажі. Цікаво, що за багатьма параметрами складності й ризику до десятки найстресовіших професій входять фотожурналісти — поряд із військовими, пожежниками, пілотами тощо.

Скульптура
«Віолончельний концерт»,
м. Харків (Україна)

Фотомистецтво належить до візуальних, або пластичних мистецтв і водночас — до так званих технічних. Тривалий час побутувала думка, що на статус мистецтва може претендувати лише рукотворна річ, тому до цього кола не включали зображення, отримані за допомогою техніки (фотографія, кіно, телебачення). Від початку існування їх вважали тільки розвагами, згодом — технічними засобами передавання інформації, і, зрештою, у процесі створення власної художньої мови відбувся їх перехід на мистецький рівень.

Сучасна скульптура в Харкові з назвою «Віолончельний концерт» демонструє синтез музики і фотомистецтва (автори *Ф. Мейслер, А. Овадій*).

Існує два напрями фотографії — *документальна* і *художня*. Документальна фіксує миттєвості життя, об'єктивну реальність. Художня втілює художній задум, авторський погляд на сцени й об'єкти, спеціально обрані або організовані для фотографування.

? На ілюстраціях зображено кадр зі спортивного репортажу і плавучий ринок в Малазії. Визнач, яка фотографія художня, а яка — документальна. Поясни.

До портретної галереї

Легендою американського і світового фотомистецтва є **Ансель Адамс (1902–1984)**. Коли хлопчикові було 10 років, батько забрав його зі школи й організував домашнє навчання, зокрема й уроки гри на фортепіано. Захоплення музикою було достатньо серйозним. Після того, як хлопчик зацікавився фотографією, він довго не міг зробити вибір між двома своїми захопленнями. У віці 17 років Ансель вступив до клубу, члени якого захищали природні пам'ятки. Багато фотографій юнак присвятив охороні парків і заповідників, що використовував клуб у природоохоронній діяльності. Широкої популярності А. Адамс набув завдяки своїм чорно-білим пейзажам. Він вважав, що технічна досконалість і майстерність фотографа не можуть зрівнятися з художнім поглядом, зі здатністю митця виразити своє світовідчуття за допомогою фотографії.

Ансель Адамс

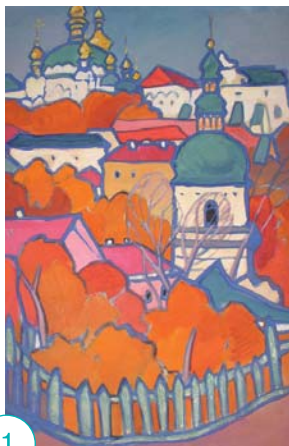
Визнаний класик фотографії заснував перший у США факультет мистецтва фотографії в Каліфорнійській школі мистецтв. Багато його робіт можуть слугувати наочними посібниками з композиції, адже не тільки викликають певні емоції, а й допомагають зрозуміти взаємозв'язок між об'єктами в кадрі.

Фотографія А. Адамса «Хребет Тітон і річка Снейк» увійшла до 116 робіт, обраних для занесення на золоту платівку космічного корабля «Вояджер», який був запущений у космос, щоб передати іншим цивілізаціям інформацію про природу Землі.

Одним із найвідоміших фотографів в Україні був свого часу **Альфред Федецький**, уродженець Житомира, випускник Фотографічного інституту Віденської академії мистецтв. Він відкрив фотомайстерню в Харкові, фотографував коронованих осіб, військових, діячів мистецтва, шляхтичів і міщан.

? *Поцікався творчістю сучасних українських фотохудожників.*

1

2

Ю. Химич. 1 — Осінь;

2 — Києво-Печерська лавра. Пізня осінь

відповідно до вимог візуальної гармонії. Художні аспекти фотографії виявляються у виборі стилю, жанру, прийомів оброблення фотоматеріалів. Техніка фотозйомки полегшує пошук задуманого образу, а сучасні технічні засоби спростили отримання якісного зображення.

Щоб ідентифікувати будь-який вид мистецтва, потрібно передусім з'ясувати сутність його мови. Яка ж специфіка візуальної мови фотографії? Фотомитець здатний виразити власне ставлення до зображуваного в художньому образі за допомогою таких засобів виразності, як композиція, ракурс, світлотінь, колір. Завдяки вибору певної миті зйомки можна передати своєрідність явища природи, неповторність події, людини. Фотокомпозиція передбачає доцільне розташування об'єктів, елементів переднього плану і тла

Фотографія початку XX ст.

Києво-Печерська лавра. Сучасна фотографія

? *Порівняй фото лаври з картинами (формат, композиція, ракурс, кольори тощо). Які досягнення живописців успадкувало фотомистецтво?*

До найпопулярніших жанрів фотомистецтва належать пейзаж, портрет і репортаж. Усім їм притаманний документалізм — властивість, яка вперше увійшла в мистецтво з появою фотографії. Документалізм, достовірність, реальність відрізняють фотографію від живопису, графіки.

Отже, фотомистецтво поєднує художню виразність із правдивістю. Замість тематичних жанрів, на які традиційно поділяють образотворче мистецтво, у сучасній візуальній культурі існує жанровий поділ за принципом суто технічної репрезентації твору: живопис, фотографія, інсталяція, відео тощо.

Чи може фотографія мати свій художній стиль? Натуралістично відзнятий кадр буде ретельно демонструвати всі деталі, що потрапили в об'єктив. Якщо знімок зробити під кутом авторського художнього бачення, буде зовсім інша робота. Характер і сила авторського відхилення від дзеркальної фотографії і визначають саме стиль. Він може бути індивідуальним чи відповідати певній художній школі.

Дизайнер **Аластейр Філіп Вайпер** з Копенгагена створює не лише популярні серед фотографів лукбуки світових брендів одягу, а й фотографує такі незвичні об'єкти, як фабрики з різними механізмами, навіть ядерний дослідницький центр. Така естетика індустрії та науки сприяла формуванню цікавого стилю, коли документальне фото в жанрі промислового пейзажу перетворюється на артоб'єкт.

Контейнеровоз Maersk Triple E, що будується (фото А. Віпера)

У сучасній фотографії розрізняють напрями й стилі: *етнографічно-соціологічний, репортажний, плакатно-рекламний, художньо-конструктивний, декоративний, символічний, імпресіоністичний*. Часто фотохудожник працює одразу в кількох напрямках. Усі стилі й жанри художньої фотографії утворюють цілісну картину цього виду мистецтва і сприяють розумінню його естетичних можливостей.

Розгляньмо основні напрями.

Аерографія — напрям фотомистецтва, який дає можливість відчувати себе птахом і побачити нашу планету з висоти пташиного польоту. Фотохудожники зазвичай піднімалися в повітря на гелікоптері, щоб зафіксувати мальовничі пейзажі нашої планети.

Г. Малін. Ріміні.
Італія (аерознімок)

Цікаво пізнавати світ морів і океанів під час *підводних* фотозйомок. Дайвери знімають дивні підводні печери, риб, водорості.

На основі колажу, монтажу і сучасних цифрових технологій виник новий вид творчості — *фотоарт*, де фотографія стає частиною простору або пам'ятки про певну художню акцію, яку неможливо безпосередньо показати. Наступний приклад з українського фотоарту демонструє художні можливості цифрового фото (добирається тло, додаються реальні або фантастичні аксесуари).

Ч. Юнг. Дайвінг (підводне фото)

О. Голуб. Цифрова фотоінсталяція із серії
«Бронзовий вік, асфальтовий період» № 10

Для поширення мистецтва фотографії важлива роль спеціалізованих інституцій, фестивалів і конкурсів.

Міжнародний центр фотографії (ICP) в інтеграції діяльності музею і освітнього центру функціонує в Нью-Йорку (США), він поєднує документальну та художню фотографію. Діє у таких країнах: у Франції (Париж — МЕР Maison Européenne de la Photographie), Швейцарії (Fotomuseum Winterthur), Німеччині (Дрезден), Бельгії (Антверпен).

Відомий український фотохудожник **Василь Пилип'юк**, автор та видавець 115 мистецьких фотоальбомів, заснував першу в нашій країні фотогалерею «Світло і тінь», яка перетворилася на видавниче підприємство і випускає однойменний журнал.

В. Пилип'юк

Фотогалерея В. Пилип'юка «Світло і тінь»,
м. Львів (Україна)

В Україні діють кілька важливих осередків, які спеціалізуються на фотографії та її історії, як-от спеціалізовані музеї MOKSOP у Харкові та UkrFotoCenter у Рівному. Також сучасні галереї і центри мистецтва активно працюють із фотографією, організовують виставки, проводять конкурси з фотомистецтва для професіоналів та аматорів. Фотовернісаж на Покрову — міжнародний салон художньої фотографії постійно проводиться з 2005 року. MYPH Photography Prize — сучасний конкурс для молодих українських фотографів, які працюють у сфері артфотографії.

РЕКЛАМА

Як ти ставишся до реклами? Яка реклама вплинула на тебе найбільше? Поясни чому.

Реклама створює віртуальний світ і залучає до нього споживацтво, формує інтереси й потреби. Це передбачає організацію заходів для отримання вигоди (прибутку, формування громадської думки, полі-

тичної мети). Проте реклама може не лише формувати. Попри споживацькі стереотипи й еталони, вона звертається до важливих проблем сьогодення: стану довкілля, охорони здоров'я, гігієни й санітарії. Цивілізована гуманістична реклама не маніпулює свідомістю людей, а збагачує їх новими знаннями й досвідом,

стимулює саморозвиток. Наприклад, реклама книжкового магазину.

Реклама багатофункціональна. Вона має економічний, соціальний, політичний, культурний, просвітницький, психологічний, естетичний вплив на суспільство.

За спрямованістю розрізняють рекламу *комерційну* (бізнесову, товарну), метою якої є продаж продуктів або послуг, та *некомерційну*, або *соціальну*, зокрема *політичну*, *просвітницьку* тощо.

Щоб просувати зелену енергетику, ізраїльська енергетична компанія розробила оригінальну друковану рекламу, яка сама працює на сонячній енергії. Чорно-білий рекламний мотив за допомогою сонячного світла викликає ефект саморозфарбовування: поступово з'являються яскраві кольори й додатковий текст.

Комерційною рекламою можуть бути прості слогани, наприклад про сік — «Пікантний смак яблука та граната — енергія природи у кожній краплі!» або «Свіжість, яку відчуваєш щодня!».

Щоб посилити емоційний вплив, рекламисти використовують візуальні образи, адже доведено ефективність такого співвідношення: щонайменше 70 % відеоряду та мінімум тексту. У текстовій частині доцільно застосовувати прислів'я, приказки, співанки чи пісні (зокрема, зі звуковим супроводом).

Радикально діє гумор (пародія). Наприклад, проста реклама молока приваблює знайомими комічними персонажами з популярного мультсеріалу «Сімпсони». Цією ідеєю скористалася компанія «Wendy's»

Twitter Roast» і викликала фурор у соцмережах, розпочавши гру з усіма, хто заходить на сайт (навіть із конкурентами), змагаючись у жартах.

Гумористична реклама

? *Визнач на ілюстраціях соціальну і комерційну рекламу. Наведи приклади різних видів реклами з власного досвіду.*

Залежно від території рекламу поділяють на *локальну* (охоплює торговельний заклад або населений пункт), *регіональну*, *загальнонаціональну* і *міжнародну*.

Сенс реклами охоплюється миттєво і засвоюється на рівні підсвідомості, коли ми гортаємо сторінки журналу, слухаємо радіо, дивимося на екран телевізора або подорожуємо лабіринтами інтернету. Для цього є спеціальні прийоми впливу на людину з метою привернути її увагу, зацікавити й переконати. Наприклад, прийом гіперболізації.

Гіперболізована реклама

? Які рекламні засоби і прийоми, ти вважаєш найпереконливішими? Аргументуй.

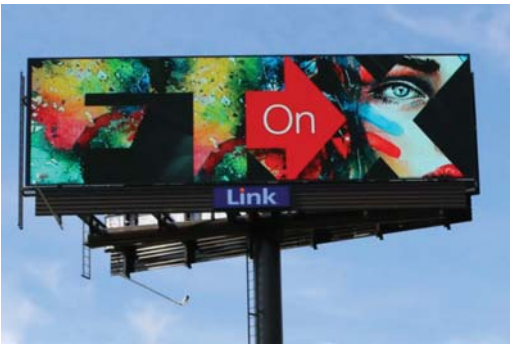
Реклама існувала, починаючи з античних глашатаїв, що сповіщали про театральні або спортивні видовища. Медіа перетворили її на бізнес: рекламні ролики заповнили телебачення й інтернет, охопили колосальні території й усі можливі категорії споживацтва.

Засоби розповсюдження рекламної продукції

Категорія засобу	Приклади та форми реалізації
Кіно, відео, телебачення	Короткометражні фільми, слайд-фільми, ролики, телезаставки
Радіо	Інтерв'ю, рекламні передачі, радіорепортажі
Періодичні друковані видання	Газети, журнали з рекламними оголошеннями, статтями
Поліграфічна продукція	Плакати, афіші, листівки, буклети, каталоги
Пряме розсилання	Рекламні поштові пропозиції, інформаційні листи
Зовнішня реклама	Білборди, плазмові екрани, панно, вивіски, вітрини магазинів
Світлова реклама	Статичні й динамічні лайтбокси, електронні табло, рухомий рядок
Реклама на транспорті	Зовнішнє оформлення і реклама в салонах
Ярмарки, виставки	Презентації, пресконференції, демонстрація товарів, дегустації
Інтернет	Слайд-фільми, відеокаталоги, оголошення, банери

Реклама зоопарку на транспорті: Копенгагенський зміїний автобус

Зразки 3D-цифрової реклами на білбордах

Під час розповсюдження реклами поширюють складові елементи *фірмового стилю* виробника: товарний знак або емблему, логотип, слоган, корпоративний колір, сувенірну продукцію.

Комплексна реклама фірмового стилю

? Проаналізуй логотипи, які тебе зацікавили. Наведи приклади фірмового стилю підприємства або установи.

Креативна реклама

Креативна реклама часто використовує мистецтво як головний інструмент для емоційного впливу та культурних асоціацій. Вона може бути друкованою, цифровою, відео чи навіть вуличною — і кожен формат відкриває нові можливості для поєднання культури та комерції. Найчастіше бачимо шедеври живопису, які поєднують інсайти з грайливими відтінками. Рекордсменкою за кількістю рекламної продукції стала «Мона Ліза» Леонардо да Вінчі. Не набагато відстає від неї «Дівчина з перлинною сережкою» Яна Вермеєра. Рекламні кампанії використовували роботи Ван Гога, Пікассо, Магрітта, Далі, Воргола, щоб надати продуктам реклами «культурну впізнаваність».

Соса-Кола чи Nike інтегрували свої меседжі у великі мурали та графіті, де реклама стала частиною міського культурного ландшафту. «Сталість пам'яті» С. Далі поряд з автомобілем Lexus ніби показує, що кожна деталь виробу є шедевром.

Агентство «Leo Burnett» показало, як за допомогою пристрою до фотоапарата робити свій автопортрет «в образі» знаменитого художника. Вигадали слоган: «For self-portraits. No selfies» (Автопортрет. Не селфі). Фотограф зробив постери зі знаменитими художниками — Вінсентом ван Гогом, Фрідою Кало, Альбрехтом Дюрером. На них живописці тримають замість пензлів і палітри камеру, а на дисплеї видно їх знамениті автопортрети й знайомі атрибути для занурення в образ. Наприклад, поряд із Ван Гогом — букет соняшників.

Фрукти з класичних натюрмортів голландських майстрів «оживали» у відео та потрапляли у блендер Philips. Кампанія поєднала мистецтво та здоровий спосіб життя, створюючи «смузи з мистецтва».

Наведи приклади реклами з використанням шедеврів живопису.

У Чиказькому інституті мистецтв відбулася виставка робіт Ван Гога, на якій були представлені три варіанти картини «Спальня в Арлі». Кампанію доручили філії в Чикаго. Агентство «Leo Burnett» для просування виставки відтворило кімнату з картини художника: будь-хто міг орендувати спальню на ніч за десять доларів.

На мистецтві реклами позначаються художні стилі, наприклад модернізм і постмодернізм. На ранньому етапі творці реклами запозичували характерні риси модерну (додавали технократичної краси). Сьогодні в рекламній творчості втілюють естетику урбанізму; захоплюються кольором і лінією, як в абстракціоністів. Спостерігається зрівнювання масових виробів із творами мистецтва, як у дадаїстів. Фантазію рекламистів збуджує «виразність беззмистовного», притаманна кубізму і сюрреалізму. Популярні засоби попарту, мінімалізму.

Мінімалістична реклама

? Запропонуй свій варіант оригінальної реклами. Добери фольклорні елементи до рекламних слоганів.

Реклама фільмів про мистецтво

Прогрес технологій у галузях фотографії, поліграфії, у комп'ютерній техніці, особливо в комп'ютерній графіці, дав поштовх рекламному дизайну. Реклама, сягнувши певного художнього рівня, виробила власні засоби виразності, почала впливати практично на всі види сучасної художньої творчості. Щоб вплив на споживача був дієвим, у рекламі

використовують не лише живопис, а й театр, кіно, телебачення, музику. Тому рекламу можна сприймати як особливий, нетрадиційний вид сучасного мистецтва.

Придумай приклад впізнаваного музичного образу для звукового супроводу реклами.

Часом популярна антиреклама — інформація, яка покликана зменшувати інтерес до продукту компанії. Інтернет-користувачі поширюють власноруч виготовлені банери, принти, слогани, що розкривають негативну сутність певного бренду, речі, послуг. Навіть проводять конкурси антиреклами, визначають її рейтинги.

Реклама здатна творити модель поведінки, використовуючи правила етикету, дає зразки культури спілкування, зокрема елементарні правила ввічливості. Споживацтву пропонується естетизована схема поведінки, взірці зовнішнього вигляду (мова, одяг, міміка, жести тощо). Отже, реклама формує певний стиль життя.

Перспективний потужний потенціал реклами криється в мистецтві анімації. Рекламники й зараз дуже активно використовують персонажів мультфільмів, щоб зробити повідомлення доступнішим і більш запам'ятовуваним. Такі образи стають символами брендів і легко адаптуються до різних культур і мов, що робить їх універсальним інструментом глобальної реклами. Освітня анімація допомагає складні знання і концепти зробити зрозумілими для учнівської аудиторії. Рекламний мультфільм здатний перебільшувати емоції, створювати фантастичні світи та робити рекламу більш «теплою» й дружньою. Так, мультиведмеді стали символом зимових свят Coca-Cola Polar Bears. Бренд Spotify випускає динамічні анімовані ролики. TikTok — короткі кліпи, меми та анімовані зображення з персонажами.

У компанії з виробництва відео у сфері охорони здоров'я «Summa Health» зібрано чимало крутих ідей для мультяшної реклами. Дизайн персонажів і декорацій зроблені з мінімалістичним підходом — вони передають відчуття позитиву та оптимізму, що так важливо для психологічного комфорту. Така реклама сама діє як арттерапія. А легкий і просто милий кліп «Камінь, ножиці, папір» — це анімаційний антибулінг.

До портретної галереї

Яскраву історію про життя і творчість **Фаррелла Вільямса** світові представив головний герой фільму — відомий співак і кінокомпозитор та продюсер стрічки. Але сторителінг він розповідає не лише словами, а й музикою, анімацією і... кубиками LEGO. Унікальний біографічний мультфільм «Цеглинка до цеглинки» (2024, спільне виробництво США та Данії), пронизаний хітами, насичений динамікою сучасних ритмів. Тут немає звичного лінійного оповідання: фільм зібраний із візуальних метафор, сцен, спогадів, буквально як популярний конструктор.

За подіями кар'єри від дитинства і до світової слави постає внутрішній світ успішної людини. Фаррелл отримав 13 нагород «Греммі», зокрема три за продюсера року, двічі номінувався на «Оскара»: найкращу пісню до фільму за сингл «Нарру» і найкращий фільм як продюсер стрічки «Приховані фігури». Але він не тільки співає, а й успішно реалізується як дизайнер і бізнесмен: засновує медіакомпанію, запускає косметичний бренд і обіймає посаду чоловічого креативного директора Louis Vuitton.

Постер до фільму
«Цеглинка до цеглинки»

Фаррелл Вільямс на сцені і на екрані

ВІДЕОІГРИ

Пригадай, які відеоігри розглядали на уроках мистецтва в 7 класі. У які комп'ютерні ігри тобі подобається грати зараз? Назви кілька головних творчих професій з майже 40 спеціальностей, задіяних у виробництві відеоігор. Чи бажаєш ти стати геймдизайнером / геймдизайнеркою?

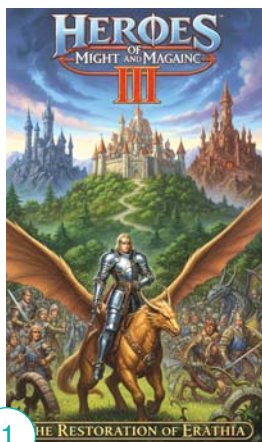
Основні жанрові групи відеоігор

Жанр	Основний фокус та особливості	Приклади / піджанри
Екшн (Бойовик)	Динаміка, бойові сцени, швидка реакція та адреналін	Шутери, файтинги, платформери
Пригоди (Adventure)	Дослідження ігрового світу та розвиток сюжету	Квести, інтерактивні історії
Рольові (RPG)	Розвиток персонажа, вибір характеристик, сюжетні рішення	MMORPG, JRPG, CRPG
Стратегії (Strategy)	Управління ресурсами, арміями або цілими цивілізаціями	RTS, покрокові стратегії, MOBA
Симулятори (Simulation)	Відтворення реальних процесів (зокрема, економічних)	«The Sims»
Спортивні (Sports)	Змагання з реальних видів спорту та кіберспорт	Футбол, баскетбол, гонки
Головоломки (Puzzle)	Розвиток логічного мислення та розв'язання задач	Тетріс, кросворди, escape-room

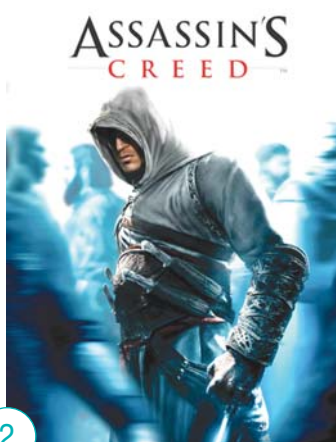
Запропонована класифікація не є жорсткою. Адже, як і в інших видах мистецтва, жанри відеоігор часто змішуються. Одна й та сама гра може належати до кількох жанрів (гібридний жанр). Наприклад, міксують елементи пригод і відкритого світу.

Heroes of Might and Magic III (1) — це культова покрокова стратегія з рольовими елементами, незабутню атмосферу якої створив композитор Пол Ромеро.

Assassin's Creed (2) — це захопливий пригодницький екшн про багатовікове протистояння братства асасинів та ордену лицарів-тамплієрів, атмосферний саундтрек до якого створив данський композитор і саунддизайнер Еспер Кюд.

1

2

Маріо — герой популярної відеогри

? Яка музика звучить в іграх, якими ти захоплюєшся?

Музика у відеоіграх — це ключовий елемент, що створює атмосферу, керує емоціями гравця та робить ігровий досвід більш зануреним і незабутнім. Вона може бути як фоновим супроводом, так і центральним елементом *геймплею* (наприклад, у музичних іграх). Саундтреки задають сцені необхідну атмосферу — від тривожних акордів у хорорі до епічних оркестрових тем у фентезі. Музика посилює драму, викликає ностальгію, допомагає гравцеві відчувати зв'язок із персонажами та сюжетом. А добре підібраний саундтрек може навіть впливати на рішення гравця, підсилюючи відчуття занурення у світ гри.

Мабуть, ти здивуєшся, але в іграх звучать не лише прості мелодії, пісні, а й симфонічні оркестри та сучасні електронні композиції.

Наведемо приклади: *Skyrim* — оркестрові теми створюють епічність і велич світу, *DOOM* — агресивні металеві рифи підсилюють динаміку бою. *Journey* — ніжна музика формує емоційний зв'язок із подорожжю.

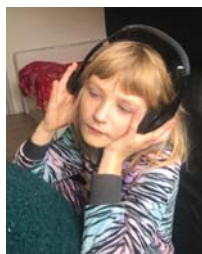
Отже, музика у відеоіграх — це повноцінний інструмент геймдизайну, який формує настрій, цілком занурює в атмосферу гри і робить її унікальною.

 Фрагменти і саундтреки з мультфільму «Цеглинка до цеглинки». Музика з відеоігор.

 Музика ШІ у співпраці з автором слів В. Слободою. Пісня «Кольори» (див. додаток, с. 251).

Від часу публікації пісні 9 вересня 2025 р. її прослухали 1,7 млн користувачів (за 2,5 місяці)! Зворушлива українська пісня несе глибокий і важливий меседж щирої материнської любові й важких випробувань, що випали на долю українського народу.

 Переглянь майстер-клас в е-додатку. Створи композицію «Селфі в улюбленому стилі» на основі власного фото (відсканованого й адаптованого в комп'ютерній програмі) та картини / картин певного стилю, який ти відчуваєш емоційно спорідненим із власним внутрішнім світом.

Словник

Білборд (англ. *billboard* — афіша, реклама на дошці) — рекламний щит на підставці, встановлений зазвичай на узбіччях автотрас поблизу місця продажу рекламованого товару.

Бренд (англ. *brand* — клеймо) — комплекс уявлень, асоціацій, емоцій, ціннісних характеристик про продукт або послугу.

Геймплей, або **ігровий процес** (англ. *gameplay*) — компонент гри, який відповідає за взаємодію гравця з грою і як гра реагує на його дії.

Реклама (від лат. виголошую) — це спосіб інформаційного впливу на споживачів, щоб сформувати відповідні потреби.

Фотографія (від грец. світло та пишу) — сукупність різноманітних науково-технічних засобів і технологій, які мають на меті реєстрацію зображень об'єктів за допомогою світла.

Фотомистецтво — створення за допомогою технічних засобів зорового образу документального і художнього значення.

- 1 Порівняй художню фотографію із живописом і графікою. Поясни роль фотографії у популяризації мистецтва.
- 2 Які є види і способи розповсюдження реклами?
- 3 Поясни специфіку естетичного впливу відеоігор, зокрема важливість музичного компонента.

Робота в групах. Сфотографуйте цікаві куточки свого краю або зніміть відео. Організуйте шкільний конкурс «Україна моя на планеті Земля» (з фото, колажів, відео, реклами тощо).

У вільний час створи рекламу українського продукту (зі слоганом і музикою), яка зацікавить євроринок (ягоди та фрукти, мед, олія, горіхи, насіння тощо). Сфотографуй продукт, відскануй і за допомогою ШІ помісти в композиції натюрморту І. Марчука чи К. Білокур. Або навпаки: у своїй фотокомпозиції використай живописний шедевр.

Перевір себе: виконай завдання в **е**-додатку.

Перевіряю свої досягнення

1

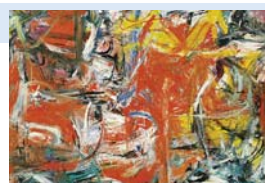
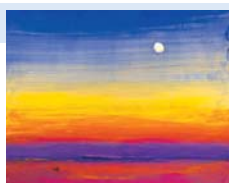
2

3

5

6

1

До якого стилю належать представлені картини? Назви їх авторів.

2

Назви слово, яке об'єднує подані зразки мистецтва.

3

Яка споруда на ілюстраціях не є прикладом архітектури постмодернізму і метамодернізму?

4

Назви особливості творчих професій: режисер, архітектор, саунддизайнер, продюсер, звукооператор. Хто з них причетний до музики?

5

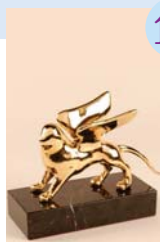
Який твір мистецтва створено у стилі мінімалізм, а який — у кінетизмі?

6

Визнач документальні й художні фотографії. Порівняй їх властивості.

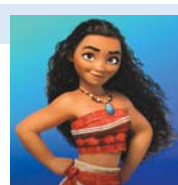
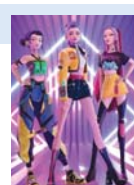
8

10

11

12

Чим відрізняються попарт, оп-арт від соцарту і відеоарту. Поясни на прикладах.

7

Яка із запропонованих ілюстрацій є зразком соціальної реклами? Інтерпретуй її зміст.

8

Поясни значення слів: *перформанс, еkleктика, інсталяція, мобіль, саундтрек, артдеко*.

9

Яка з кінопремій міжнародних конкурсів і фестивалів є найпрестижнішою у світі?

10

Серед зображених на портретах митців назви корифеїв українського кінематографа, зазнач основні їхні досягнення.

11

Який із мультфільмів належить до LEGO-анімації?

12

Пісні для виконання

Україна

Музика і вірші Т. Петриненка

До - ро - ги ін - шо - ї не тре - ба, по -
 Ме - ні не мож - на не лю - би - ти, то -
 ки зо - рить Чу - маць - кий Шлях, я йду від те - бе і до
 бі не мож - на не цвіс - ти. Лиш до - ти вар - то в сві - ті
 те - бе по зо - ло - тих тво - їх стеж -
 жи - ти, по - ки жи - веш і квіт - неш
 ках. ти. Ук - ра - ї - но, Ук - ра - ї - но, піс - ля да - ле - чі до -
 ріг вірне сер - це тво - го си - на якла - ду то - бі до ніг!

1. Дороги іншої не треба,
 Поки зорить Чумацький Шлях,
 Я йду від тебе і до тебе
 По золотих твоїх стежках.

Мені не можна не любити,
 Тобі не можна не цвісти,
 Лиш доти варто в світі жити,
 Поки живеш і квітнеш ти!

Приспів:

Україно, Україно,
 Після далечі доріг
 Вірне серце твого сина
 Я кладу тобі до ніг!

2. Бо ми кохаєм до нестями
 І ще не скоро наш кінець,
 Ще, може, нашими серцями
 Розпалим тисячі сердець.

Ще свічка наша не згоріла,
 Ще наша молодість при нас,
 А те, чи варте наше діло, —
 То скажуть люди й скаже час.

Приспів.

Вище хмар

Музика М. Некрасова

Вірші Тіни Кароль

1. Не благай почуття, будь обережна,
Не біжи за вчорашнім днем безмежним.
Затушу свою тінь до міліметра,
Закричи і біжи у свої тенета.
Тихо я прошепчу, та хто почує?
Серце хоче кричати, ніхто не чує!
І сльозою розтопити міцні кайдани,
Плаче дощ, плачу я, і небо з нами.

Приспів:

Вище хмар злечу, щоб почати все спочатку,
Я тебе люблю — все життя і до останку!
Вище хмар злечу, щоб почати все спочатку,
Я тебе люблю — все життя і до останку!

2. Та чому кожен раз, коли злітаєш,
Щось тримає тебе і ти не знаєш,
Як любов зберегти, але це тайна,
«До зустрічі» — сказати, та не буквально.
Тихо я прошепчу, та хто почує?
Серце хоче кричати, ніхто не чує!

Приспів:

Вище хмар злечу, щоб почати все спочатку,
Я тебе люблю — все життя і до останку!
Вище хмар злечу, щоб почати все спочатку,
Я тебе люблю — все життя і до останку!

3. Моя воля міцна, та хто повірить?
І я знаю, сльозам ніхто не вірить.

Приспів:

Вище хмар злечу, щоб почати все спочатку,
Я тебе люблю — все життя і до останку!
Вище хмар злечу, щоб почати все спочатку,
Я тебе люблю — все життя і до останку!

МИТЬ

Музика і слова С. Вакарчука

- Dm Em7
 1. Напиши на чужому конверті
 A7 Dm
 Те, що так у листі не згадав.
 Dm Em7
 І за крок до відважної смерті
 A7 Dm
 Будь таким, яким Бог тебе знав.

Приспів:

Gm A
 І поглянь, як навколо світає;
 Dm A7 Bb
 І як сніг неймовірно блищить.
 Gm A
 Не спіши, най вона зачекає
 Dm
 Ще мить...

2. Пригадай той садок коло хати,
 Де плекав свої мрії малим.
 Де читав перед сном тобі Тато;
 А ти — сидів коло вогнища з ним.

Приспів.

3. Поверни своє перше кохання —
 Най душа, як тоді, защемить.
 Посміхнись ти для неї востаннє —
 Краще так, так хоч менше болить.

Приспів.

4. Напиши на простому конверті
 Те, що так у житті не сказав.
 І за крок до відважної смерті —
 Будь таким, яким Бог тебе знав.

5. Потерпи, най вона зачекає
 Ще мить...
 Не спіши,
 Вже весна наступає
 — За мить...

Барабан

Музика Pivovarov Production

Слова Geo Shkurupiy, Artem Pivovarov

Бий! Бий! Бий!
 Одбивай дикі такти,
 Барабане! Барабане!
 Руки в траві розкинуті, вогкі...
 І долоні у долонях...
 Очі свічада твої... Барабан!
 І накреслюють зорі... Барабан!
 Бий! Бий! Бий!
 Одбивай дикі такти!
 Дикі такти! Дикі такти!

Бий, барабан печалі,
 І тіло прокричало:
 Він барабанить знову
 Про світову печаль...
 Бий, барабан печалі,
 І серце прокричало:
 Ніжно торкаюсь рани...

Бий! Бий, барабан печалі!
 І тіло твоє прокричало:
 Бий! Бий! Бий! Бий!
 Бий! Бий! Бий! Бий!
 Бий, барабан печалі!
 І серце моє прокричало:
 Бий! Бий! Бий! Бий!
 Бий! Бий! Бий! Бий!..

Бий! Бий! Бий!
 Бий, барабане!
 Бий! Бий! Бий! Бий!
 Бий! Бий! Бий!
 Незважаючи на рани,
 У долонях моїх
 Зацвітуть маки в полі,
 Засяють сріблом зорі!
 Піднімай булаву, отамане!
 Бий! Бий! Бий! Бий, барабане!

Бий! Бий! Бий, барабане!
 Бий! Бий! Світу замало!
 Стукай, серце печалі,
 Велетенському барабану!
 Очі твої піді мною,
 Перса і тіло твоє,
 Руки в траві розкинуті,
 Вогкі долоні
 У долонях твоїх...

Бий! Бий, барабан!
 Бий! Бий, барабан печалі!
 І тіло твоє прокричало:
 Бий! Бий! Бий! Бий!
 Бий! Бий! Бий! Бий!
 Бий, барабан печалі,
 І серце моє прокричало:
 Бий! Бий! Бий! Бий!
 Бий! Бий! Бий! Бий!

Vidlik

Музика Н. Жижченко, Є. Філатова

Текст Н. Жижченко, Є. Коноп'є

Я. Дихати. Хотіти.
Я. Припиняти. Розмова.
Я. Натискати. Відлік.
Тільки. Майбутнє. Готовий.
Я. Дихати. Хотіти.
Я. Припиняти. Розмова.
Я. Натискати. Відлік.
Тільки. Майбутнє. Готовий.
Я. Дихати. Хотіти.

Я. Припиняти. Розмова.
Я. Натискати. Відлік.
Тільки. Майбутнє. Готовий.
Я. Дихати. Хотіти.
Я. Припиняти. Розмова.
Я. Натискати. Відлік.
Тільки. Майбутнє. Готовий
Гуде вітер вельми в полі!

Гуде вітер вельми в полі!

Українська народна пісня літературного походження

Вірші В. Забіли

Гуде вітер вельми в полі!
Реве, ліс ламає...
Плаче козак молоденький,
Долю проклинає.
Гуде вітер вельми в полі!
Реве, ліс ламає...
Козак нудиться, сердешний,
Що робить, не знає.
Гуде вітер вельми в полі!
Реве, ліс ламає...
Козак стогне, бідолаха,
Сам собі гадає:
«Ревеш, вітре, та не плачеш,
Бо тобі не тяжко;
Ти не знаєш в світі горя,
Так тобі й не важко!

Тобі все одно, чи в полі,
Чи де ліс ламаєш,
Чи по морю хвилю гониш,
Чи криші здираєш:
Солом'яні і залізні,
Яку де зустрінеш,
Снігом людей замітаєш,
В полі як застигнеш.
Одірви ж од серця тугу,
Рознеси по полю,
Щоб не плакався я, бідний,
На нещасну долю.
А коли цього не зробиш,
То кинь мене в море!
Нехай зо мною потоне,
Моє люте горе».

Цей сон...

Музика і вірші С. Гігу

Em

1. Біля озера у літню ніч

Em B7

Ми були з тобою віч-на-віч,

B7 Am

Цілувались під зорями ми,

B7 Em

Били лебеді поруч крильми,

Em

І несла понад світом луна,

Em B7

І у мене кохана одна.

B7 Am

Хлюпотіла тихенько вода,

B7 Em

Що для нас і біда — не біда.

Приспів:

Em

Цей сон, цей сон

Am

Мені щоночі сниться.

B7

Крізь сон, крізь сон

Em

Вона мені сміється.

Em

Цей сон, цей сон

Am

Мене не покидає.

B7

Em

Любов, о сон, вона мене кохає.

2. Біля озера знову ідем,

Та у серці моїм тихий щем.

Зірка в небі нічна догора,

Розставання приходить пора.

А благання моє: «Зупинись!»

Лебедята підняли у вись.

І бере нас розлука в полон,

А вночі ти приходиш, мій сон.

Приспів. (Двічі)

Де ти тепер? (Місто спить)

Музика І. Шамо, В. Гомоляки

Вірші Б. Палійчука

Em H7 Em H7
Місто спить, згасли вогні,
G D G H7
Разом гуляли з тобою всю ніч ми.
Em H7 Em H7
Згадка прощання, перші признання.
Em H7 Em H7
Де тепер вони?
E7 Am H7 Em
Ми гадали, зустрічі ждали,
Em H7 Em H7
Та пройшли ті дні.

Ти сказав: «І в час біди
Дружби такої ніхто не зітре з землі».
Довга розлука, віддалі мука,
Ти в душі завжди!

В даль полинеш, все покинеш,
Прийдеш знов сюди.

Відгукнись! Де ти в цей час?
Знаю, ти згадував в горі мене не раз.
Весняні ночі стали коротші,
Тільки не для нас.

Все промине, в даль полине
Наш любимий вальс.

Наш любимий вальс.

Смерека

Музика і вірші Л. Яким

На кра - ю се - ла ха - ти - на,
за - гля - да в вік - но сме - ре - ка.
В тій ха - ти - ні є дів - чи - на,
та до не - ї йти да - ле - ко.
Ой, сме - ре - ко,
ча - рів - на мо - я сме - ре - ко,
роз - ка - жи ме - ні сме - ре - ко,
1. чом ти так жи - веш да - ле - ко?
2. чом ти так жи - веш да - ле - ко?

2. Вийди мила до озерця,
Бачити тебе я мушу,
Ти запала мені в серце,
Полонила мою душу.

Приспів.

3. Вже весна Карпати вкрила.
Журавлі вже прилетіли.
Та свою дівчину люблю,
Ми з тобою вже зустріли.

Приспів. (Двічі)

Чарівна скрипка

Музика І. Поклада

Вірші Ю. Рибчинського

Сі-ла пта - ха бі-ло-кри-ла на то - по -

лю, сі - ло сон - це по-над ве - чір за по -

ля. По-ко - ха - ла, по-ко-ха-ла я до

бо - лю мо-ло - до - го, мо-ло-до-го скри-па - ля.

По-ко - ха - ла, за - ча - ро - ва - на стру -

но - ю, за-блу - ка - ла у бе-ре-зо-вім га -

ю. І по - нес - ла жу-рав-ли-но - ю вес -

но - ю в гай зе - ле - ний сво - є сер-це скри-па -

1. Ішла до // - на. 2.

Йшла до нього, наче місячна царівна,
 Йшла до нього, як до березня весна.
 І не знала, що та музика чарівна
 Не для мене, а для іншої луна.

Плакала

Музика С. Єрмолаєва та А. Ігнатченка

Вірші С. Локшина

1. Врятуюсь від слів твоїх, буду ціла (ціла).
За рік образ не складу ціну я.
Горять, мости горять,
І сліз — моря,
Та знай: це гра моя.
Менше слів, більше діла.

Врятую від стріл твоїх хоч би тіло (тіло).
Загнав під лід, не знайду душу я.
Болить, ой, як болить!
І кров кипить!
Та донька вже не спить.
Менше слів, більше діла.

Приспів:

Поплакала — і стоп! Фіалка розцвіла,
Засяяв день таємними знаками, о!
І мама молода, й закохана мала,
На кухні всі однаково плакали.

2. Зотліла ніч, зранку все стало сіре (сіре).
Знайти нові кольори мушу я.
Лице умий дощем.
Що треба ще?
Дай серцю під плащем
Менше слів, більше віри (віри).

Приспів. (Тричі).

Гуцулка Ксеня

Музика і вірші Я. Барнича

Тем-на ніч - ка го - ри вкри - ла, по - ло-ни - ну всю за -
Він ди-вив-ся в очі си - ні, ти - хо спер-шись на сос -
ли - ла, а в ній пос - тать сніж - но - бі - ла
ни - ні, і сло-ва пал - кі лю - бо - ві
гу - цул Ксе-ню в ній піз - нав. -ляв: Гу - цул - ко
він до не - ї про - мов
Ксе-ню, я то-бі на трем - бі - ті лиш од - ній в ці-лім
да - є, звук трем - бі - ти лу-нає, а що сер - це ко -
сві - ті роз-ка-жу про лю - бов. Ду - ша страж - жар.
ха - є, бо га-ря - че, мов

1. Темна нічка гори вкрила,
Полонину всю залила,
А в ній постать сніжно-біла, —
Гуцул Ксеню в ній пізнав.

Він дивився в очі сині,
Тихо спершись на соснині,
І слова ніжні любові
Він до неї промовляв:

Приспів:

«Гуцулко Ксеню,
Я тобі на трембіті
Лиш одній в цілім світі
Розкажу про любов.

Душа страждає,
Звук трембіти лунає,
Та що серце кохає,
Бо гаряче, мов жар».

2. Вже пройшло гаряче літо,
Гуцул іншу любив скрито,
А гуцулку чорнобриву
Він в останню ніч прощав.

В Черемоші грали хвилі,
Сумували очі сині,
Тільки вітер на соснині
Сумну пісню вигравав:

Приспів.

Кольори

Музика III (GenSouls)

Вірші В. Слободи

Вишивала мати синові сорочку.
— Що тобі нашити, любий мій синочку?
— Кольором калини вишийте кохання,
Щоб у всій родині було в нас єднання.

Кольорами неба вишивайте волю,
Бо як в ній потреба, то погана доля.
Кольором від жита хай цвіте достаток.
Бо в тій хаті ситі, де великий статок.

Кольорами терну випри всі хотіння,
Вишивайте, мамо, смуток та терпіння.
— Що просив ти, сину, того не зробила.
Хтось зрубав калину, що цвісти хотіла.

Хмари почорніли і блакить закрили
Та на світ змарнілий зливою пролили.
Ворожі копита, щоб ми не пожали,
Потоптали жито, геть усе зів'яло.

Терен лиш колючий нам лишили люди,
Щоб тебе не мучив, його брать не буду.
— Кольорами неба вишивайте волю,
Бо як в ній потреба, то погана доля.

Кольором від жита хай цвіте достаток.
Бо в тій хаті ситі, де великий статок. (Двічі)

Зразки сценаріїв та інструкцій для учнівства

Орієнтовний сценарій перформансу «Чекаючи на Wi-Fi» (у стилі театру абсурду)

Місце дії: школа (кабінет мистецтва чи інформатики або коридор).

Час: не визначено (вечірні сутінки).

Персонажі: підлітки, зокрема:

Аліса — «ерудитка» — спілкується загадками, недосказаними цитатами.

Учень — «технар» — комп'ютерний ас, оптиміст.

Учениця — «скептик» — сумнівається в усіх, у всьому і у собі.

Годинник (людина з великим картонним циферблатом ходить по сцені, стрілки рухаються назад (неритмічно)).

ПОЧАТОК

Підлітки зібралися разом готувати проєкт «Постмодернізм — це круто». Раптом зникає світло.

Реакція: гумор, абсурдні репліки, безглузді фрази (які час від часу повторюються).

Блимають мобільники, які поводяться дивно: один починає «плавитися», як у Далі, інший крутитися на мотузці, як мобіль Колдера, з третього періодично лунає дзвінок і «Алло! Де інтернет?».

Аліса починає співати «О, наш Wi-Fi, мені щовечір сниться» (на популярну мелодію «Мій сон, мій сон...»). **Учень і учениця** підспівують, але кожен у своєму ритмі (поліритмія). **Годинник** раптово зупиняється. Персонажі застигли. Пауза. Починається метушня: всі шукають невидимий інтернет (у стінах, в кишенях, ловлять у повітрі, як пух).

ФІНАЛ (дофантазуйте).

Сценарій кліпу «Плакала»

1. Вступ (Смукот)

Камера показує молоду жінку у темній кімнаті, де світло падає лише крізь маленьке вікно.

Вона сидить біля дзеркала, сльози залишають сліди на обличчі. Атмосфера приглушена, кольори холодні (сині та сірі відтінки).

2. Куплети (Біль)

Жінка виходить на вулицю під дощем.

Навколо — люди з парасольками, але вона йде без захисту, ніби приймає біль.

Камера уповільнено фіксує краплі дощу, що змішуються зі сльозами.

3. Приспів (Жіноча сила)

Зміна кольорової гами: теплі відтінки (золотий, червоний).

Жінка знімає мокрий плащ, розправляє плечі, дивиться прямо в камеру.

На тлі — символічний образ: поле соняшників, що розкриваються під сонцем.

4. Міст (Відновлення)

Вона заходить у простір, де інші жінки танцюють у вільному, експресивному стилі.

Її рухи поступово стають упевненішими, вона приєднується до танцю.

Камера показує колективну силу та підтримку.

5. Фінал (Надія)

Жінка стоїть на пагорбі, дивиться на схід сонця.

Вітер розвіває її волосся, вона усміхається крізь сльози.

Останній кадр — крупний план очей, у яких уже не відчай, а світло.

Покрокова інструкція для учнів

«Як створити кольорово-символічну карту кліпу «Плакала» у Canva»

1. Підготовка

Визначте ключові емоції пісні: *смуток, біль, жіноча сила, відновлення, надія*.

Запишіть символи для кожної емоції (дзеркало, дощ, соняшники, танець, схід сонця).

Підготуйте HEX-коди кольорів з таблиці.

2. Створення Moodboard у Canva

Відкрийте Canva — натисніть «Створити дизайн» — виберіть формат *Презентація* або *Moodboard*.

Розділіть екран на 5 блоків (по одному для кожної емоції).

3. Додавання кольорів

Для кожного блока вставте кольоровий прямокутник із відповідним HEX-кодом.

Наприклад: смуток — #2C3E50, жіноча сила — #F39C12.

4. Додавання символів

Використайте пошук у Canva («Elements» — «Photos» — введіть ключові слова: *mirror, rain, sunflower, dance, sunrise*).

Додайте зображення у відповідні блоки.

5. Текстові підписи

Додайте короткі підписи: «Смуток», «Біль», «Сила», «Відновлення», «Надія».

Поясніть одним реченням, що символізує кожен образ.

6. Фінальне оформлення

Вирівняйте блоки, щоб утворилася гармонійна композиція.

Додайте заголовок: «Емоційна карта пісні “Плакала”».

Таблиця емоцій та символів

Емоція	Символи	Кольори (HEX)	Коротке пояснення
Смуток	Дзеркало, сльози	#2C3E50, #34495E	Відображає внутрішню самотність і пригніченість
Біль	Дощ, мокрі вулиці	#5D6D7E, #7F8C8D	Символ очищення через страждання
Жіноча сила	Соняшники, розправлені плечі	#F39C12, #C0392B	Відродження, енергія, упевненість
Відновлення	Танцюючі жінки	#27AE60, #16A085	Колективна підтримка, повернення до життя
Надія	Схід сонця, усмішка	#F1C40F, #E67E22, #ECF0F1	Світло майбутнього, оптимізм

Зміст

№ теми	Назва теми	Сторінка
РОЗДІЛ I. ПОПЕРЕДНИКИ МОДЕРНІЗМУ		
	Вступ. Від модерну до модернізму	4
1–2	Школи й лідери модерну	10
3–4	Символізм: за межею реальності	26
5–6	Мінливість вражень імпресіоністів і постімпресіоністів	38
РОЗДІЛ II. МИСТЕЦЬКИЙ АВАНГАРД		
7–8	Радикальне новаторство: кубізм, футуризм, кубофутуризм	52
9–10	Лабіринтами мистецької абстракції	66
11–12	У пошуках художньої експресії	80
	<i>Перевіряю свої досягнення</i>	94
РОЗДІЛ III. ПОСТМОДЕРНІЗМ І МЕТАМОДЕРНІЗМ		
13–14	Повернення до ідеалів краси минулого	96
15–16	Постмодернізм — калейдоскоп стилів і напрямів	112
17–18	Нова оптика постмодернізму: кінетизм, інсталяції, акціонізм, театр абсурду	132
19–20	Метамодернізм: прагнення повернути втрачені сенси	148
РОЗДІЛ IV. КІНЕМАТОГРАФ. ПОШИРЕННЯ МИСТЕЦТВА		
21–22	Кіно як екранна творчість і креативна індустрія	168
23–24	Національні кінематографічні школи	194
25–26	Поширення мистецтва в цифрову епоху	218
	<i>Перевіряю свої досягнення</i>	238
	<i>Додатки</i>	240

Навчальне видання

МАСОЛ Людмила Михайлівна

МИСТЕЦТВО

Підручник інтегрованого курсу для 9 класу
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Редактор *О. Г. Трофімова*
Комп'ютерна верстка *Д. Д. Карачов*
Коректор *В. Д. Уреньова*
Дизайн обкладинки *Ю. В. Миргородська*

Формат 70х100 $\frac{1}{16}$.
Ум. друк. арк. 20,736 + 0,486 форзац.
Обл.-вид. арк. 17,69 + 0,79 форзац.
Наклад 247 860 пр.
Зам. .

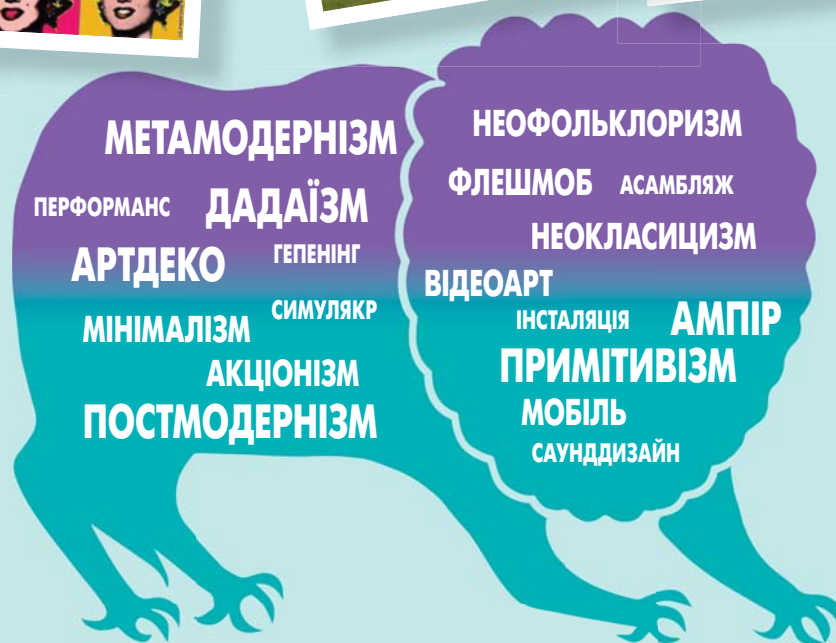
ТОВ «ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ОСВІТА»

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції»
Серія ДК № 6109 від 27.03.2018 р.

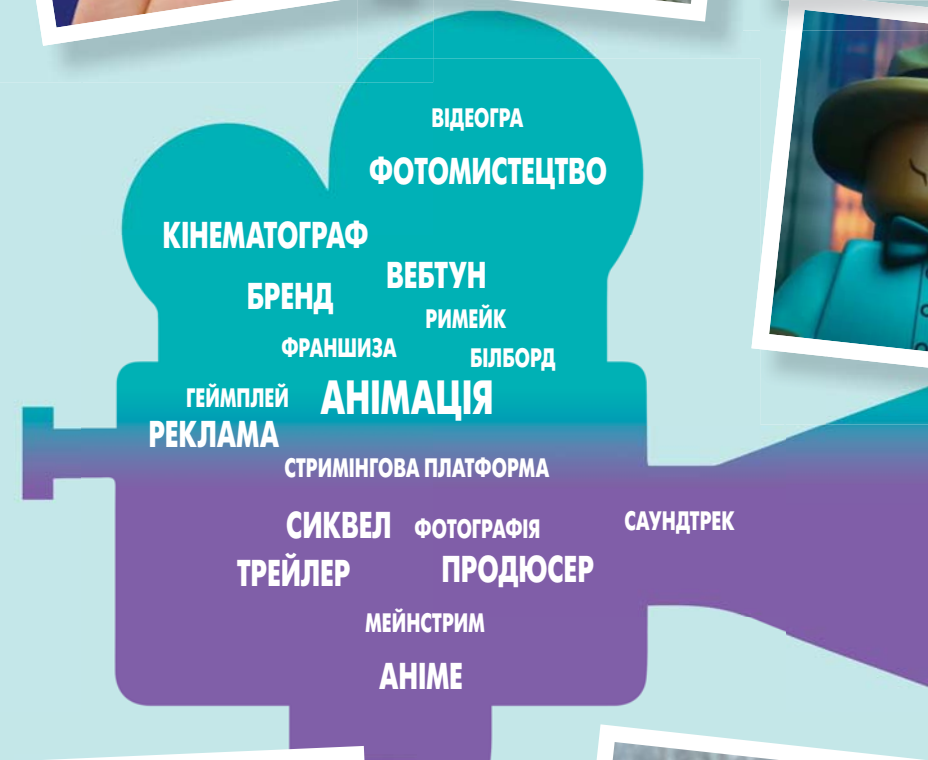
Адреса видавництва: 03057, м. Київ, вул. О. Довженка, 3
www.osvita-dim.com.ua

Віддруковано
в АТ «ХАРКІВСЬКА КНИЖКОВА ФАБРИКА «ГЛОБУС»
61011, м. Харків, вул. Різдва, 11.
Свідоцтво ДК № 7032 від 27.12.2019 р.
www.globus-book.com

Постмодернізм і метамодернізм

Кінематограф. Поширення мистецтва

У підручнику використано:

репродукції картин, зображення та світлини:

на *форзацах* — Г. Клімт. Поцілунок; В. ван Гог. Соняшники; К. Малевич. Супрематична композиція; У. Боччони. Унікальні форми безперервності у просторі; О. Роден. Мислитель; М. Чюрльоніс. Рай; годинник, оформлений із застосуванням ідей Піта Мондріана; С. Далі. Невільничий ринок (фрагмент); Р. Лалік. Прикраса; Будинок Полтавського земства (Україна); О. Екслер. Іспанський танок (ескіз костюма для балетної студії); П. Пікассо. Гітара; Е. Воргол. Мерілін Монро; К. Ольденбург. Ложка-міст і вишня; В. Вазарелі. Зебри; контейнеровоз Maersk Triple E, що будується (фото А. Віпера); Маріо — герой популярної відеогри; кадр із фільму «Цеглинка до цеглинки»; «Танцюючий будинок», м. Прага (Чехія) (арх. Ф. Гері); Я. Кусاما. Інсталяція з авторкою; Місто мистецтв і наук: палац королеви Софії, м. Валенсія (Іспанія); міжнародні кінонагороди: «Золотий глобус», «Оскар», «Золотий лев»; кадр із фільму «Тіні забутих предків» (реж. С. Параджанов);

для оформлення *шмуктитулів*: с. 4 — Ейфелева вежа, м. Париж (Франція); с. 10 — А. Гауді. Саграда Фамілія; с. 26 — М. Чюрльоніс. Створення світу IX; с. 38 — В. ван Гог. Зоряна ніч; с. 52 — О. Богомазов. Трамвай; с. 66 — Р. Делоне. Марсово поле: червона вежа; с. 80 — А. Матіс. Жінка в капелюсі; с. 95 — К. Білокур. Квіти на блакитному тлі; с. 112 — В. Вазарелі. Tridim-F; с. 132 — Собор святої Марії, м. Сідней (Австралія); с. 148 — Л. Бартельсон. Підземні течії, ремікс 2, серія «Сімейне сміття»; с. 168 — плакат до фільму «П'ятий елемент» The Fifth Element: Ruby Rhod (автор Олів'є Сільвен); с. 194 — постер до фільму «Аліса в Країні чудес» (2010); с. 218 — постер до фільму «Від цеглинки до цеглинки»; с. 220 — Одеса, Україна — 16 липня 2016 року: Гравці київського «Динамо» святкують перемогу в матчі за Суперкубок України проти донецького «Шахтаря» на стадіоні «Чорноморець»; с. 220 — Джукунг Пасар Терапунг (фото М. Харіса);

з *сайтів*: © National Portrait Gallery, London, © New York Sunday News, ilvolomusic.com, mediji.lv., mobilesandstables.com, museum-dzyndra.virtual.ua, Musikfestspiele.com;

зображення з сайтів таких авторів:

©**uk.wikipedia.org**: 663highland, A1, Alvarezroure, Andrew Bossi, Andriyko_UA, Art of Odessa, bureau Monumenten & Archeologie (bMA), gemeente Amsterdam), ChrisSampson87, Cmglee Doris Antony, Editorpana, Fernando, Hans Peter Schaefer, IgorTurzh, John a s, Kwinty, Lyubomyr76, Matricaria Chamomilla, Matricaria Chamomilla, Oleksandr Malyon, Peter Zelizňák, Pline, Posterrr, Sam Valadi, Slatko, Sławek, Tom Rolfe, WolfmanSF, Yurii Hanchuk, Григорій Ганзбург, Марк і Кірсті Беннеттс, Мухаммад Харіс, Нік Грелсі, Пол Хадсон, СІРІЛ БАЙНЕР;

©**shutterstock.com**: A.Syamimi, Brendan Howard, Claudio Giovanni Colombo, Emily Marie Wilson, Felix Lipov, Marcel Hamonic, Pajor Pawel, photo-oxser, silverfox999, Svet foto, Tatiana Bralnina, tichr;

© **freepik.com**: brunosilva, evrenkalinbacak, freepik, LAKTAPUS, logturnal, maniacvector, Pixel Power, soepratman, yoyoherp.